

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Katedra bohemistiky

Doložení tvarů a paradigmát staročeských sloves
Evidence of forms and paradigms of Old Czech verbs
(diplomová práce)

Johana Žouželková
Studijní obor: Česká filologie

Vedoucí práce: doc. PhDr. Karel Komárek, Ph.D.

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a zdroje jsem uvedla v seznamu literatury v závěru práce.

V Pardubicích dne 21. června 2017

Dovoluji si poděkovat doc. PhDr. Karlu Komárkovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky při psaní této práce.

Obsah

1. Úvod.....	11
2. Starší práce o vývoji slovesných tvarů a jejich tvoření.....	13
2.1. Josef Dobrovský.....	13
2.2. Jan Gebauer.....	13
2.3. František Trávníček.....	14
2.4. Třídění podle přítomného kmene.....	14
2.4.1. Miroslav Komárek.....	15
3. Třídění uplatněné v naší práci.....	17
4. Porovnání slovesných tvarů staré a nové češtiny.....	20
5. Přehled tvarů.....	21
5.1. Indikativ přítomného.....	21
5.2. Imperativ.....	24
5.3. Imperfektum.....	25
5.4. Aorist asigmatický.....	26
5.5. Aorist sigmatický.....	27
5.6. Participium perfekta aktiva (l-ové).....	28
5.7. Participium perfekta pasiva (n-ové/t-ové).....	29
5.8. Participium přítomného aktiva (nt-ové).....	29
5.9. Participium préterita aktiva (s-ové).....	30
6. První třída.....	32
6.1. Nese.....	32
6.1.1. Přezens.....	33
6.1.2. Imperativ.....	35
6.1.3. Imperfektum.....	36
6.1.4. Aorist asigmatický.....	38
6.1.5. Aorist sigmatický.....	39

6.1.6.	Participium perfekta aktiva (l-ové)	40
6.1.7.	Participium perfekta pasiva (n-ové)	41
6.1.8.	Participium præsens aktiva (nt-ové).....	41
6.1.9.	Participium præterita aktiva (s-ové).....	42
6.1.10.	Dílčí závěr	42
6.2.	Bere (stč. béře)	43
6.2.1.	Præsens	43
6.2.2.	Imperativ	45
6.2.3.	Imperfektum	46
6.2.4.	Aorist sigmatický	47
6.2.5.	Participium perfekta aktiva (l-ové)	48
6.2.6.	Participium perfekta pasiva (n-ové).....	48
6.2.7.	Participium præsens aktiva (nt-ové).....	49
6.2.8.	Participium præterita aktiva (s-ové).....	49
6.2.9.	Dílčí závěr	50
6.3.	Maže	51
6.3.1.	Præsens	52
6.3.2.	Imperativ	53
6.3.3.	Imperfektum	54
6.3.4.	Aorist sigmatický	56
6.3.5.	Participium perfekta aktiva (l-ové)	56
6.3.6.	Participium perfekta pasiva (n-ové).....	57
6.3.7.	Participium præsens aktiva (nt-ové).....	58
6.3.8.	Participium præterita aktiva (s-ové).....	58
6.3.9.	Dílčí závěr	58
6.4.	Peče	60
6.4.1.	Præsens	60

6.4.2.	Imperativ	62
6.4.3.	Imperfektum	63
6.4.4.	Aorist asigmatický	64
6.4.5.	Aorist sigmatický	64
6.4.6.	Participium perfekta aktiva (l-ové)	65
6.4.7.	Participium perfekta pasiva (n-ové)	66
6.4.8.	Participium prézentu aktiva (nt-ové)	67
6.4.9.	Participium préterita aktiva (s-ové)	67
6.4.10.	Dílčí závěr	67
6.5.	Umře	69
6.5.1.	Prézens	69
6.5.2.	Imperativ	70
6.5.3.	Imperfektum	71
6.5.4.	Aorist sigmatický	72
6.5.5.	Participium perfekta aktiva (l-ové)	72
6.5.6.	Participium perfekta pasiva (n-ové)	73
6.5.7.	Participium prézentu aktiva (nt-ové)	73
6.5.8.	Participium préterita aktiva (s-ové)	74
6.5.9.	Dílčí závěr	74
6.6.	Začne	76
6.6.1.	Prézens	77
6.6.2.	Imperativ	77
6.6.3.	Imperfektum	78
6.6.4.	Aorist sigmatický	79
6.6.5.	Participium perfekta aktiva (l-ové)	80
6.6.6.	Participium perfekta pasiva (t-ové)	81
6.6.7.	Participium prézentu aktiva (nt-ové)	81

6.6.8.	Participium préterita aktiva (s-ové).....	82
6.6.9.	Dílčí závěr	82
7.	Druhá třída	83
7.1.	Tiskne	83
7.1.1.	Prézens	83
7.1.2.	Imperativ	84
7.1.3.	Imperfektum.....	85
7.1.4.	Aorist asigmatický	86
7.1.5.	Aorist sigmatický	87
7.1.6.	Participium -l.....	88
7.1.7.	Participium perfekta pasiva (n-ové).....	89
7.1.8.	Participium prézentu aktiva (nt-ové).....	89
7.1.9.	Participium préterita aktiva (s-ové).....	90
7.1.10.	Dílčí závěr	90
7.2.	Mine.....	91
7.2.1.	Prézens	91
7.2.2.	Imperativ	92
7.2.3.	Imperfektum.....	93
7.2.4.	Aorist sigmatický	94
7.2.5.	Participium perfekta aktiva (l-ové)	94
7.2.6.	Participium perfekta pasiva (t-ové).....	95
7.2.7.	Participium prézentu aktiva (nt-ové).....	96
7.2.8.	Participium préterita aktiva (s-ové).....	96
7.2.9.	Dílčí závěr	96
8.	Třetí třída.....	98
8.1.	Kryje.....	98
8.1.1.	Prézens	99

8.1.2.	Imperativ	100
8.1.3.	Imperfektum	101
8.1.4.	Aorist sigmatický	102
8.1.5.	Participium perfekta aktiva (l-ové)	103
8.1.6.	Participium perfekta pasiva (t-ové).....	104
8.1.7.	Participium prézentu aktiva (nt-ové).....	105
8.1.8.	Participium préterita aktiva (s-ové).....	105
8.1.9.	Dílčí závěr	105
8.2.	Kupuje	107
8.2.1.	Prézens	107
8.2.2.	Imperativ	108
8.2.3.	Imperfektum	109
8.2.4.	Aorist sigmatický	110
8.2.5.	Participium -l.....	111
8.2.6.	Participium perfekta pasiva (n-ové).....	111
8.2.7.	Participium prézentu aktiva (nt-ové).....	112
8.2.8.	Participium préterita aktiva (s-ové).....	113
8.2.9.	Dílčí závěr	113
9.	Čtvrtá třída	114
9.1.	Prosí.....	114
9.1.1.	Prézens	114
9.1.2.	Imperativ	116
9.1.3.	Imperfektum	118
9.1.4.	Aorist sigmatický	119
9.1.5.	Participium perfekta aktiva (l-ové)	120
9.1.6.	Participium perfekta pasiva (n-ové).....	120
9.1.7.	Participium prézentu aktiva (nt-ové).....	121

9.1.8.	Participium praeiterita aktiva (s-ové).....	121
9.1.9.	Dílčí závěr	122
9.2.	Trpí.....	123
9.2.1.	Præzens	124
9.2.2.	Imperativ	126
9.2.3.	Imperfektum.....	127
9.2.4.	Aorist sigmatický	129
9.2.5.	Participium perfecti aktiva (l-ové)	130
9.2.6.	Participium perfecti passiva (n-ové).....	130
9.2.7.	Participium praesentis aktiva (nt-ové).....	131
9.2.8.	Participium praeiterita aktiva (s-ové).....	131
9.2.9.	Dílčí závěr	132
10.	Pátá třída.....	133
10.1.	Sází (stč. sázie)	133
10.1.1.	Præzens.....	134
10.1.2.	Imperativ	135
10.1.3.	Imperfektum	136
10.1.4.	Aorist sigmatický	137
10.1.5.	Participium praeiterita aktiva (l-ové)	138
10.1.6.	Participium perfecti passiva (n-ové)	138
10.1.7.	Participium praesentis aktiva (nt-ové).....	139
10.1.8.	Participium praeiterita aktiva (s-ové).....	139
10.1.9.	Dílčí závěr	140
10.2.	Dělá.....	141
10.2.1.	Præzens.....	141
10.2.2.	Imperativ	143
10.2.3.	Imperfektum	144

10.2.4.	Aorist sigmatický	145
10.2.5.	Participium perfekta pasiva (l-ové)	146
10.2.6.	Participium perfekta pasiva (n-ové)	147
10.2.7.	Participium prétéritu aktiva (nt-ové)	147
10.2.8.	Participium prétérita aktiva (s-ové)	148
10.2.9.	Dílčí závěr	148
11.	Atematická slovesa.....	149
11.1.	Prézens	149
11.2.	Imperativ	150
11.3.	Imperfektum.....	151
11.4.	Aorist	152
11.5.	Jiستی	153
11.6.	Participium perfekta pasiva (l-ové).....	153
11.7.	Participium perfekta pasiva (n-ové).....	154
11.8.	Participium prétéritu aktiva (nt-ové)	155
11.9.	Participium s-ové	156
12.	Závěr	158
13.	Anotace	160
	Resumé.....	160
	Summary	160
14.	Seznam literatury	162
15.	Rejstřík	164
16.	Přílohy	168
1.	Tabulky doložených tvarů	168

1. Úvod

Cílem předkládané diplomové práce je shromáždit dokladový materiál staročeských sloves tak, abychom doložili co nejvíce typů jejich tvarů a paradigmat. Lze očekávat, že ne všechny tvary předpokládané v mluvnících se podaří doložit na konkrétním jazykovém materiálu. Chceme zpřesnit tabulky, které autoři mluvnic uvádějí, které ovšem často nejsou dostatečně názorné a neukazují, jak vypadal celý tvar slovesa. V práci volíme diferenční přístup, zaměříme se tedy zejména na ty tvary a typy sloves, které se v nč. nedochovaly, nebo je jejich způsob tvoření zcela odlišný od novočeského.

Jako klíčové prameny pro hledání dokladů sloves budou užity Gebauerova Historická mluvnice jazyka českého, Porákova Cvičebnice staročeského tvarosloví¹ a Dostálova Historická mluvnice česká. Dalším zdrojem pro nás bude Staročeská textová banka² a další dosud nevyužité elektronické zdroje sč. textů, na jejichž základě se pokusíme zpřesnit a doplnit informace v publikacích užívaných pro studium historické mluvnice.

V první kapitole pojednáme o stavu slovesného systému v době staré češtiny, tedy ve 14. a 15. století, na která bude omezen výběr materiálu, dále o hláskových změnách, které měly vliv na jeho proměny. Poté budeme postupně v jednotlivých kapitolách dokládat tvary prezentu, imperativu, imperfekta, aoristu, přičestí činného, trpného a přechodníků. Vždy představíme tvoření tvarů a koncovky, které se předpokládají pro všechny osoby a čísla, následně uvedeme výběr dokladů a v závěru kapitoly analyzujeme stav na základě dokladového materiálu.

Při citování pramenů budou sjednoceny zkratky podle *soupisu pramenů ke Staročeskému slovníku*.³

Při práci jsme museli zvolit jednotné třídění sloves, které by odpovídalo stavu češtiny ve sledovaném období, tedy ve 14. a 15. století. Lze využít dělení na základě prezentního nebo infinitivního kmene.

Podle Poráka je pro potřeby historické mluvnice nejvýhodnější třídít slovesa na základě infinitivního kmene. Infinitivní kmen je část slovesného tvaru složená z kořene a kmenotvorné přípony. Získáme jej po odtržení formantu přičestí minulého činného,

¹ PORÁK, J.: Cvičebnice staročeského tvarosloví, J. Cvičebnice staročeského tvarosloví. Praha, 1983.

² *Staročeská textová banka* [online]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupná na <http://vokabular.ujc.cas.cz/banka.aspx?idz=STB>.

³ HAVRÁNEK, B. a kol.: Staročeský slovník. Úvodní stati, soupis pramenů a zkratek. Praha 1968.

např. *nes-Ø-(l)*, *pros-i-(l)*. Je základem pro tzv. infinitivní tvary sloves. Podle kmenotvorných přípon infinitivního kmene⁴ jsou slovesa rozdělena do šesti tříd (-Ø; -nú- > -nou-; -ě-; -i-; -a-; -ova-).

Prézentní kmen je část slovesného tvaru složená z kořene a kmenotvorné přípony, např. *nes-e-Ø*, *pros-i-Ø*, která vzniká odtržením koncovky od tvarů 2. a 3. os. sg. Je základem pro prézentní tvary sloves. Na základě prézentního kmene⁵ se vyděluje pět tříd podle pěti různých kmenotvorných přípon (-e-; -ne-/me-; -je-; -í-; -á-), tedy podle zakončení tvaru 3. os. sg. ind. prez.

Třídění podle prézentního kmene je užívané ve školních učebnicích. Rozhodli jsme se jej uplatnit v naší práci, aby byla aktuální právě kompatibilitou s novočeským systémem. Další výhodou je možnost poukázat na vývoj systému, který probíhal na základě změn slovesných tvarů. Není samozřejmě možné jej uplatnit bezvýhradně, modifikovali jsme jej proto podle stavu češtiny na počátku 14. století, a to předpokládá, mimo jiné, více izolovaných skupin sloves. Třídění uplatněnému v této práci se budeme podrobně věnovat ve druhé kapitole.

⁴ Mluvnice češtiny. Díl 2. Praha: Academia, 1986. s. 410.

⁵ Mluvnice češtiny. Díl 2, s. 410.

2. Starší práce o vývoji slovesných tvarů a jejich tvoření

První pokusy o dělení sloves do tříd se objevují od 16. století. V prvních mluvnicích se slovesa dělila především podle zakončení indikativu přítentu (Matouš Benešovský,⁶ Vavřinec B. Nudožerský, Jan Drachovský,⁷ Václav J. Rosa). Dělení podle infinitivu použil poprvé Pavel Doležal (1746).⁸

2.1. Josef Dobrovský

Josef Dobrovský jako první vytvořil koncepci, ve které rozlišuje na základě infinitivního kmene šest tříd tematických sloves a malou skupinu sloves atematických. 1. třída je v infinitivním kmene bez přípony a patří do ní slovesa typu *nés-ti*; *vés-ti*; *kry-ti*. 2. třídu tvoří slovesa typu *minú-ti* a *tisknú-ti* s tématem *-nu-*, respektive *-nou-* podle nové češtiny. Do 3. třídy patří slovesa s kmenotvornou příponou *-ě/e-* typu *umě-ti*, *trpě-ti*, *slyše-ti*. 4. třídu reprezentují slovesa s kmenotvornou příponou *-i-*. 5. třída je tvořena slovesy s tématem *-a-*, tedy typ *děla-ti*. Poslední, 6. třídu, reprezentuje vzor *kupova-ti*, u kterého vidíme kmenotvornou příponu *-ova-*. Úskalím tohoto způsobu třídění je potřeba znát u některých typů sloves jejich vývoj, abychom je správně zařadili ke třídě, např. typ *bá-ti se*. Kvůli potřebě velkého množství podtříd se uvažovalo o třídění sloves podle kmene přítentního, které by bylo výhodnější při sledování vývoje jazyka od předhistorického období.⁹

2.2. Jan Gebauer

Jan Gebauer také rozlišoval slovesa na atematická a tematická a navázal na Josefa Dobrovského rozdělením tematických sloves do šesti tříd podle infinitivního kmene. 1. třídu dělil podle Dobrovského na 7 skupin, u kterých rozhodovalo zakončení kořene (alveolárami *-d*, *-t* (př. *vedu*); sykavkami *-s*, *-z* (př. *nesu*); bilabiálami *-b*, *-p* a labiodentálou *-v* - (př. *hřebu*); velárami *-g*, *-k* - (př. *peku*); nosovkami *-n*, *-m* - (př. *pnu*); likvidami *-r*, *-l* (př. *tru*); samohláskou (př. *kryju*). U ostatních tříd rozhodovaly v podskupinách paradigmatické rozdíly, např. ve třetí třídě odlišoval dvě skupiny sloves - 1. *uměti*, *uměju*, 2. *trpěti*, *trp'ju*.¹⁰

⁶ PHILONOMUS, M.: *Grammatica Bohemica = Gramatika česká; Knižka slov českých vyložených*. Vyd. 1. Praha: KLP, 2003.

⁷ KOUPIL, O.: *Jezuité Drachovius a Steyer gramatiky češtiny*. Praha: KLP, 2012.

⁸ GEBAUER, J.: *Historická mluvnice jazyka českého*, 1958, s. 110.

⁹ DOSTÁL, A.: *Historická mluvnice česká*, s. 20 - 21.

¹⁰ Tamtéž, s. 21 - 22.

2.3. František Trávníček

František Trávníček také navázal na klasifikaci Dobrovského, ale zjednodušil vnitřní dělení tříd, např. počet vzorů 1. třídy omezil ze sedmi na čtyři, a to na vzor *nésti*, pod který řadí slovesa s kořenem končícím na *s, z, t, d, p, v, b, k, g*, apod., dále vzory *pieti, jěti (plúti, žíti) a kryti (sieti, bíti)*.¹¹

2.4. Třídění podle přítomného kmene

Třídít slovanská slovesa podle přítomného kmene začali August Schleicher a August Leskien.¹² Počet tříd snížili na pouhé čtyři, naopak jejich vnitřní členění právě na základě infinitivního kmene je komplikovanější. 1. třídu tvoří slovesa s kmenotvornou příponou *-o-, -e-*. 2. třídu slovesa s tématem *-no-, -ne-*, v 3. třídě *-jo-, -je-* a ve 4. *-i-*. Jako 5. třída jsou označena slovesa atematická.¹³

Jak již bylo zmíněno v úvodu, v současné školské praxi je využíváno specifické jednoduché dělení, které ovšem z velké části využívá principů třídění podle přítomného kmene. Vychází z tvarů 3. os. sg. ind. prez. Liší se v zařazení několika vzorů ke třídám *-maže, začne, sází*. Vzor *maže* je podle školské praxe vzorem 1. třídy, i když přítomnými tvary patří historicky k 3. přítomné třídě, *maz-jo - maz-je-šb*. Vlivem praslovanských palatalizačních změn, tj. změnami hlásek před jotací, zanikla hláska *-j-*.¹⁴ Vzor *začne*, ve školské praxi tradičně řazený ke 2. třídě, původně náležel k 1. přítomné třídě a vzor *sází*, který je řazen k 4. třídě, patřil původně k 3. přítomné a 5. infinitivní třídě. Přehled novočeského třídění uvádíme v následující tabulce.¹⁵¹⁶

	Kmenotvorná přípona 3. os. sg. ind. prez.	Vzory
1. třída	-e	nes-e-Ø, ber-e-Ø, maž-e-Ø, peč-e-Ø, u-mř-e-Ø
2. třída	-ne	tisk-ne-Ø, mi-ne-Ø, za-č-ne- Ø
3. třída	-je	kry-je-Ø, kupu-je-Ø

¹¹ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 22.

¹² GEBAUER, s. 115-117.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ VEPŘEK, M.: Komparativní tvarosloví, s. 69.

¹⁵ PORÁK, J.: Cvičebnice staročeského tvarosloví, s. 96.,

¹⁶ KOMÁREK, M., BLÁHA, O., ed.: Dějiny českého jazyka. Brno: Host, 2012.

4. třída	-í	pros-í-Ø, trp-í-Ø, sáz-í-Ø
5. třída	-á	děl-á-Ø

Třídění sloves podle školské praxe.

2.4.1. Miroslav Komárek

Zcela výjimečné je pojetí Miroslava Komárka, který při formulování pravidel české konjugace vycházel z předpokladu, že sloveso má dva kmeny a rovněž dvě kmenotvorné přípony, které terminologicky nazývá kmenový konektém, a definuje je spojovací funkcí. Konektém stojí mezi tvarotvornou bází a vlastním formantem. Zpravidla nemívá lexikální, ani gramatický význam.¹⁷ Konektémy mohou mít různé morfonologické konkretizace, které Komárek označuje konekt a alokonekt.¹⁸ Pokud je konektém spjat více s předcházející morfoloogickou bází, než s následujícím gramatickým sufixem, mluví Miroslav Komárek o tzv. kmenech a kmenovém/kmenotvorném konektému. Pokud je konektém více spjat s gramatickým sufixem, mluví Komárek o složených gramatických sufixech (př. *žen-(á-m)*; *žen-(á-ch)*), to se ale týká spíše substantiv. Termín *kořen* Komárek definuje jako typ morfému, který je nesamostatný a vyjadřuje základní lexikální významy.¹⁹

Komárek předpokládá pro období kolem roku 1300 podle různých kombinací konektému přítomného a minulého kmene pět slovesných tříd:

Třída	Podtřída	Typ	Přítomný kmen		Minulý kmen		Poznámka
A	a	1.	-e-/-je-	nes-e-š	atem.	nés-ti	
		2.		pn-e-š		pie-ti	
		3.		kry-je-š		krý-ti	
	b	1.	-e-/-je-	běř-e-š	-a-/-á-	br-á-ti	
		2.		maž-e-š		maz-a-ti	
		3.		kupu-je-š		kupov-a-ti	
c	1.	-e-	mř-e-š	-ie-/-é-	mř-ie-ti		
	2.		mel'-e-š		ml-é-ti		
B		1.	-ne-	tisk-ne-š	-nú-	tisk-nú-ti	tisk-l

¹⁷ BEDNAŘÍKOVÁ, B.: Slovo a jeho konverze, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 85.

¹⁸ KOMÁREK, M.: Příspěvky, s. 70.

¹⁹ KOMÁREK, M.: Příspěvky, s. 68.

		2.		mi-ne-š		mi-nú-ti	mi-nu-l
C	a	1.	-i-	pros-í-š	-i-	pros-i-ti	
	b	1.	-i-	trp-í-š	-ě-/-a-	trp-ě-ti	
		2.		slyš-í-š		slyš-ě-ti	slyš-a-l
D		1.	-á-/-aj-	děl-á-š (ale děl-aj-u)	-a-	děl-a-ti	
E	a	1.	-ie-/-ěj-	um-ie-š (ale um-ěj-u)	-ě-	um-ě-ti	
	b	1.	-ie-/-ěj-	sáz-ie-š (ale sáz-ěj-u)	-ě-/-a-	sáz-ě-ti	sáz'-a-l

Soustava slovesných tvarů kolem r. 1300.²⁰

²⁰ KOMÁREK, M.: Dějiny českého jazyka, s. 194.

3. Třídění uplatněné v naší práci

Užíváme dělení podle přítomného kmene, modifikované podle stavu češtiny na počátku 14. st., což předpokládá též izolované skupiny. Podoby tématu uvádíme ve schématu 3. sg./1. sg., např. *(nes)-e/(nes)-Ø-u*.

1. třída:

Slovesa náležející do 1. přítomné třídy mají kořen zakončený konsonantem a téma *-e- /Ø*.

V této třídě vydělujeme šest vzorů (*nese, bere* (stč. *běře*), *maže, peče, umře, začne*) a skupinu sloves izolovaných.

Slovesa typu *nese* mají v přítomném kmeni kmenotvornou příponu *-e-* (*nes-e-Ø*), v minulém kmeni je téma *-Ø-* (*nes-Ø-l*). Jak bylo zmíněno výše, kořen vždy končí konsonantem.

Slovesa podle vzoru *bere* mají rovněž kořen zakončený konsonantem a přítomní kmenotvornou příponu *-e-* (*ber-e-Ø*), v minulém kmeni je téma *-á-/-a-* (*br-a-l*).

Vzor *maže* bývá uváděn jako podvzor typu *bere*.²¹ Rozdílem mezi těmito dvěma vzory je měkčení koncové hlásky v kořeni u přítomných tvarů vzoru *maže*. Přítomní kmenotvorná přípona je *-e-* (*maz-e-Ø*), v minulém kmeni *-a-* (*maz-a-l*).

Kořen sloves vzoru *peče* je v minulých tvarech zakončen souhláskou *k* (*pekl*) nebo *h* (*vrhl*). Přítomní kmenotvorná přípona je *-e-/-Ø-* (*peč-e-Ø/pek-Ø-u*), v minulém kmeni *-Ø-* (*pek-Ø-l*). V přítomných tvarech dochází k palatalizaci hlásek *k > č* (*peku X peče*), *h > ž* (*vrhu X vrže*). Infinitiv končí na *-ci* (*péci, vrci*). Někdy bývá tento vzor označován jako podvzor typu *nese*.²²

Slovesa typu *umře* mají kořen zakončený souhláskou *-r* (*umr-u*), která je ve většině tvarů změkčená, tedy *-ř* (*umř-e*). Přítomní kmen je *-e-/-Ø-* (*umř-e-Ø/umr-Ø-u*), infinitivní *-ie-* (*mř-ie-ti*) a v minulých tvarech *-ě-* (*umř-ě-l*). Kmenotvorná přípona *-ie-/-ě-* patřila historicky ke kořeni (**ter-ti*).

²¹ Mluvnice češtiny. Díl 2, s. 438.

²² Mluvnice češtiny. Díl 2, s. 432.

Slovesa vzoru začne mají na konci kořene souhlásku *-n* nebo *-m*. V přítentu je kmenotvorná přípona *-e/-Ø-* (*za-čn-e-Ø/za-čn-Ø-u*) a v infinitivu *-ie-* (*za-č-ie-ti*). V minulých tvarech se objevuje kmenotvorná přípona *-a-* (*za-č-a-l*) nebo *-ě-* (*za-č-ě-li*).

K první třídě řadíme několik izolovaných sloves. Vzorovému slovesu *nese* jsou podobná tato slovesa: *plevu - pléti* (= *plít*); *plovu - plúti* (*plynout, proudit*); *slovu - slúti* (*jmenovat se, nazývat se*); *živu - žíti*; *spu - súti* (*sypat; sočit, žalovat*); *jdu - jíti*; *jědu - jěti*. Vzorů *maže* je podobné sloveso *chcu - chtieti* a vzorů *umře* slovesa *mel'u - mléti*; *kol'u - kláti* (= *bodat*).

2. třída:

Prézentní kmen sloves 2. třídy má téma *-ne/-n-*, téma infinitivního kmene je *-nú-*. Řadíme sem dva vzory - *tiskne, mine*.

Vzor tiskne má kořen zakončen konsonantem, kmenotvorná přípona přítentního kmene je *-ne-* (*tisk-ne-Ø*), kmene minulého *-Ø-* (*tisk-Ø-l*) a v infinitivních tvarech *-nú-* (*tisk-nú-ti*).

Kořen sloves vzorů mine je zakončen vokálem. Tématem přítentního kmene je opět *-ne-* (*mi-ne-Ø*) / *-n-* (*mi-n-Ø-u*), kmene minulého *-nu-* (*mi-nu-l*) a v infinitivu *-nú-* (*mi-nú-ti*).

3. třída:

Slovesa 3. třídy mají v přítentu kmenotvornou příponu *-je-/j-*, která se připojuje ke kořeni zakončenému vokálem. Vzory této třídy jsou *kryje* a *kupuje*.

Slovesa vzorů kryje mají jednoslabičný kořen s koncovým vokálem, v přítentních tvarech je téma *-je-* (*kry-je-Ø*)/*j-* (*kry-j-Ø-u*), v infinitivních a minulých tvarech je kmenotvorná přípona *-Ø-* (*kry-Ø-ti*), (*kry-Ø-l*).

Slovesa typu kupuje mají v přítentu kořen rozšířen o vokál *-u-* (*kup-u-je-Ø*). Kmenotvornou příponou v infinitivních a minulých tvarech je *-ova-* (*kup-ova-ti*), (*kup-ova-l*).

Do 3. třídy řadíme izolovanou skupinu sloves, která mají v minulém kmene skupinu hlásek *-va-* (př. *rva-l*) nebo *-ova-* (př. *kova-l*), které tvoří téma, ale součást kořene. Jsou to slovesa: *kl'uju - klvati* (= *klubat, klovat*), *kuju - kovati*, *pl'uju - plvati* (= *plít,*

plivat), *ruju - rváti*, *snuju = snovatí (příst, sprádat, osnovat)*, *ščuju - ščvátí (= štvát)*, *žuju - žvátí (= žvýkat, žvanit)*.

4. třída:

Prézentní kmen u sloves 4. třídy má téma *-í/-Ø-*. Reprezentují ji dva vzory - *prosí, trpí*.

Vzor *prosí* má prézentní kmenotvornou příponu *-í/-Ø-* (*pros-Ø-í/proš-Ø-u*) a v infinitivních i minulých tvarech téma *-i-* (*pros-i-ti, pros-i-l*).

Vzor *trpí* má v přítomnosti rovněž téma *-í/-Ø-* (*trp-Ø-í/trp'-Ø-u*). V infinitivním kmeni je kmenotvorná přípona *-ě- (-ie-)* (*trp-ě-ti*), která v minulých tvarech alternuje s *-a-* (*drž-ě-ti - drž-a-l*).

I k 4. třídě řadíme několik izolovaných sloves, a to *bojí - báti; stojí - státi; spí - spáti*.

5. třída:

Slovesa 5. třídy jsou reprezentována vzory *sází, dělá*. Tato slovesa spojuje kontrakce, která proběhla v přítomném kmeni, ve kterém původně byla kmenotvorná přípona *-je-* (**sáz'aješb > *sáz'áš, *dělaješb > děláš*). Po kontrakci je přítomní kmenotvorná přípona *-ie/-á-* (vzor *sází*) a *-á/-á-* (vzor *dělá*). Infinitivní téma u vzoru *dělá* je *-a-* (*děl-a-l*), ve vzoru *sází* došlo k přehlásce - *'a- > -ě-* (*sáz'al > sázěl*).

Slovesa typu *sází* mají přítomní kmenotvornou příponu *-ie/-ě-* (*sáz-ie-Ø/ sáz-ě-ju*). Infinitivní kmenotvorná přípona je *-ě-* (*sáz-ě-ti*) a v minulých tvarech alternuje s *-a-* (*sáz-ě-li - sáz-a-l*).

Vzor *dělá* má v přítomnosti téma *-á/-á-* (*děl-á-Ø/děl-a-ju, děl-á-m*). V 1. os. sg. a 3. pl. lze pokládat *-a* za součást kořene: *děla-Ø-ju, děla-Ø-jú*. Infinitivní kmenotvorná přípona je *-a-* (*děl-a-l*).

Atematická slovesa

Specifickou skupinou jsou atematická slovesa, která nemají v přítomnosti kmenotvornou příponu. Jde o 5 sloves: *jsem - býti, viem - věděti, jsem - jiesti, dám - dáti, jmám - jmieti*.

4. Porovnání slovesných tvarů staré a nové češtiny

V jednotlivých kapitolách a podkapitolách podrobněji popíšeme vývoj slovesných tvarů v období staré češtiny. Na tomto místě krátce rekapitulujeme, jakými zásadními změnami prošel slovesný systém od 15. století do současnosti.

Přelom staré a střední češtiny zásadně ovlivnil zánik dvojného čísla a jednoduchých minulých časů. U sloves má dvojně číslo formální význam, vyjadřuje shodu přísudku s dvojnásobným subjektem nebo subjektem v plurálu. Zaniklo v 15. století, stejně jako v případě jiných slovních druhů.²³ Podobně jsou na tom jednoduché minulé časy, které byly vytlačeny složenými. V mluveném jazyce k tomu došlo již v závěru 14. století, v psaném o něco později, ale již na začátku 16. století nebyly užívány téměř vůbec.²⁴

Od počátku 15. století je v 1. os. sg. ind. prez. definitivně u sloves 4. a 5. třídy koncovka *-u* nahrazena koncovkou *-m*. Tato změna ovlivnila 1. os. pl. ind. prezenta, kde byla možná distribuce tří typů koncovek *-m*, *-my*, *-me*. U slovesných tříd, kde převládla v singuláru koncovka *-m*, už nemohla být užívána v plurálu. Stejný stav je i v nové češtině, koncovka *-my* je dnes používána výhradně v nářečích.²⁵

V 2. a 3. os. imp. sloves 1., 2. a 4. třídy existovaly dva tvary sloves - s příponou *-i* (*spasi*, *ženi*), nebo bez ní (*modl se*, *lehč sobě*). V nové češtině převládají tvary bez koncovky, výjimkou jsou skupiny sloves, které by byly bez koncovky obtížně vyslovitelné, např. *umři*, *tiskni*, nebo slovesa s neslabičným kmenem, např. *jdi*, *bdi*.²⁶ V případě typů sloves, u kterých je ponechána koncovka *-i*, objevuje se samohláska *i* před koncovkou plurálových tvarů (*tiskněte*, *jděte*). 3. os. sg. i pl. imperativu jsou v nové češtině nahrazeny opisnými tvary, např. *ať nese*, *ať nesou*.²⁷

²³ LAMPRECHT, A. - BAUER, A. - ŠLOSAR., D.: Historická mluvnice češtiny. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 193

²⁴ KOMÁREK, M.: Dějiny českého jazyka, s. 179, 211 - 212.

²⁵ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 233 - 236.

²⁶ PORÁK, J.: Cvičebnice staročeského tvarosloví, s. 92.

²⁷ Tamtéž, s. 236 - 237.

5. Přehled tvarů

V následující kapitole popíšeme tvoření jednotlivých tvarů a představíme jejich koncovky. V úvodu dalších podkapitol bude vždy tabulka s přehledem koncovek, kompletní tabulky s přehledem tvarů všech vzorů obsahuje příloha č. 1. Specifika jednotlivých slovesných tříd a vzorů podrobně rozebereme v příslušných kapitolách.

5.1. Indikativ přítomného času

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-u; -‘u > -i; -m	-vě; -va; -ma	-me; -my; -m
2. os.	-š	-ta	-te
3. os.	Ø	-ta	-ú; -ie

Tvary indikativu přítomného času se tvoří připojením výše uvedených koncovek k přítomnému kmeni.

V 1. os. sg. je koncovka *-u* náležitou střídnicí za předhistorickou koncovku *-ŕ*. Toto *-u* je v případě tohoto tvaru vždy krátké. Koncovky 3. a 4. slovesné třídy byly ovlivněny přehláskou *u > i* po měkké souhlásce, př. *bd‘u > bdi*.²⁸ Další změnou, ke které došlo v koncovce 1. os. sg. indikativu přítomného času, bylo přijetí koncovky *-m* z atematických sloves, př. *bd‘u > bdi > bdím*. Tato změna se prosadila u sloves 4. a 5. třídy, neexistuje zcela jasné vysvětlení, proč k tomuto jevu došlo. Jedním z vysvětlení může být analogie s koncovkou 1. os. sg. atematických sloves. Další možností je ovlivnění singulárové koncovky koncovkou užívanou v 1. osobě plurálu indikativu přítomného času, která je příznačná právě konsonantem *-m*.²⁹ Důvodem, proč tato koncovka začala pronikat do 1. os. sg. tematických sloves, byla snaha o odstranění alternací, ke kterým docházelo v základu těchto sloves při konjugaci, např. *prošu > proši > prosím - prosíš* (odstraněno měkčení kořenné souhlásky).³⁰

V 2. os. sg. je doložena pouze koncovka *-š*, která je střídnicí za západopraslovanské *-šb*. Z důvodu zániku měkkého jeru se předpokládá v předešlé slabice dloužení vokálu, který

²⁸ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 28.

²⁹ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 28.

³⁰ VEPŘEK, M.: Komparativní tvarosloví, s. 77.

je kmenotvornou příponou.³¹ Týká se to vzorů *prosí* a *trpí*. U vzorů *sází* a *dělá* došlo ke kontrakci a u ostatních je krátké *-e-*.

Výsledkem zániku koncového jeru v praslovanské koncovce 3. os. sg. *-tь* je dloužení předchozí slabiky a nulová koncovka, např. stsl. **možetь*, dále *může* > *muože* > *může*.³²

Koncovka 1. os. du. *-vě* byla ovlivněna dvěma faktory. Prvním byl tvar číslovky *dva*, jehož zakončení začalo pronikat do tohoto slovesného tvaru, druhým byl vliv 1. os. pl. a příznakového *-m*, které kromě singuláru začalo pronikat i do dvojného čísla. Vedle sebe stály tedy tři koncovky: *-vě*, *-va*, *-ma*.³³

Koncovky pro 2. a 3. os. du. byly ve stč. shodné: *-ta*.

Ve tvaru 1. os. pl. se u sloves vyskytují tři možné koncovky *-m*, *-me*, *-my*, ve všech se objevuje konsonant *m*, který je pro tento tvar příznačný. Ve 14. století byla značně rozšířena koncovka *-my* a v památkách se vyskytuje ještě kolem roku 1500.³⁴ Četnost této koncovky může souviset s analogií s osobním zájmenem *my*. Distribuce koncovek *-m*, *-me*, *-my* v plurálu je ovlivněna vývojem tvarů singuláru. Koncovka *-me* je základní v současné češtině, ačkoli, jak už bylo zmíněno výše, je patrná tendence k odpadávání koncového *-e* v případech, kdy nedochází k tvarové homonymii (*nesu* - *nesem/nesemy/neseme*, ale *prosím* - *prosíme/prosímý*).³⁵

V 2. os. pl. tematických sloves se neseťkáváme s žádnými problematickými jevy. U atematických sloves existují ojedinělé doklady, kdy je koncovka rozšířená na *-ste*, např. *vieste*, *BiblDrážd'*. Je možné, že koncovka *-te* měla analogický vliv na koncovku užívanou v 1. os. pl. *-me*.³⁶

V psl. byla koncovka 3. osoby plurálu dvojí, *-qtь* a *-etь*, a na tento tvar následně působila řada hláskových změn. Pro obě koncovky je společný zánik slabého jeru a tím zapříčiněné dloužení v náležité střídnici – *-qtь* > *-út*; *-etь* > *-át*. V dalším vývoji oběma těmito koncovkám odpadlo koncové *-t*. Tato změna proběhla pouze v západoslovanských jazycích.³⁷

³¹ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 28.

³² DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 29.

³³ VEPŘEK, M.: Komparativní tvarosloví, s. 78.

³⁴ KOMÁREK, M.: Dějiny českého jazyka, s. 203.

³⁵ VEPŘEK, M.: Komparativní tvarosloví, s. 77.

³⁶ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 30.

³⁷ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 30.

Později bylo v koncovkách 3. os. pl. provedeno několik hláskových změn, které ovšem nebyly zcela absolutní, proto se setkáváme s řadou dubletních tvarů. V případě koncovky *-ú* docházelo ve 14. st. po měkkých souhláskách ve vzorech 3. třídy a u vzoru *maže* (1. třída) k přehlasování *-ú > -í*, nebo později, v 15. st., ve vzorech 1. a 2. třídy k diftongizaci *-ú > -ou*. Ve slovesech 3. třídy jsou vlivem analogie dublety *kryjú > kryjou* i *kryjú > kryjí*. U sloves typu *prošiti, trpěti* došlo ve 3. os. pl. po měkké souhlásce k přehlasování *-á > -ie*. Následným vývojem se tato koncovka změnila v *-í* po monoftongizaci *-ie > -í*.³⁸

³⁸ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 30.

5.2. Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	-ěvě; -ěva; / -Ø-vě; -Ø-va;	-ěme; -ěmy; -ěm / -Ø-me; -Ø-my; -Ø- m
2. os.	-i; -Ø	-ěta / -Ø-ta	-ěte / -Ø-te
3. os.	-i; -Ø	-	-

Koncovky předpokládané pro 1. a 2. třídu

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	-ivě; -iva; / -Ø-vě; -Ø-va;	-ime; -imy; -im / -Ø-me; -Ø-my; -Ø- m
2. os.	-i; -Ø	-ita / -Ø-ta	-ite / -Ø-te
3. os.	-i; -Ø	-	-

Koncovky předpokládané pro 4. třídu

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	-Ø-vě; -Ø-va;	-Ø-me; -Ø-my; -Ø- m
2. os.	-Ø	-Ø-ta	-Ø-te
3. os.	-Ø	-	-

Koncovky předpokládané pro 3. a 5. třídu

Staročeský imperativ vývojově nenavazuje na praslovanský, ale na tvary optativní. Tvary imperativu jsou tvořeny od přítomného kmene. V tvarech imperativu má každá slovesná třída svá specifika.

Pro pračeský imperativ jsou předpokládány tři typy sloves. První dvě skupiny mají shodu v 2. a 3. os. sg., kde byla užívána přípona *-i*, jedná se o vzory 1., 2. a 4. třídy, s výjimkou vzoru *mine*. Rozdíl je v plurálových tvarech. Prvním typem je 1. a 2. slovesná třída. V 1. os. pl. se setkáváme s distribucí tří různých koncovek, *-ěm* (*nesěm*), *-ěmy* (*nesěmy*), *ěme* (*nesěme*). V 2. a 3. os. pl. se setkáváme pouze s koncovkou *-ěte* (*nesěte*). Druhá skupina sloves, do které patří slovesa 4. třídy, má v 1. os. pl. impt.

koncovky *-im (prosim)*, *-imy (prosimy)*, *-ime (prosim)* a v 2. a 3. os. pl. koncovku *-ite (prosite)*. Pro třetí typ sloves, 3. a 5. třídu, jsou typické přípony s charakteristickou souhláskou *j*, *-j (dělej)*, *-jme (dělejme)*, *-jte (dělejte)*, *-jvě (dělejvě)* a *-jta (dělejta)*.³⁹

Tyto tvary zaznamenaly značné proměny již ve staročeském období, brzy začalo odpadat *-i* v 2. a 3. os. sg., které se zachovalo u některých typů sloves kvůli výslovnosti (např. vzor *umře*) a dále přetrvalo ve tvarech s enklitickou příponou (př. *nesiž, vediž, prosiž*). Velkou proměnou prošly tvary plurálu imperativu, z kmene odpadla přípona *-ě*, *-i* a základem těchto tvarů se stal imperativní tvar singulárový, např. *nesěme > nesme*.⁴⁰

Ve 3. os. sg. i pl. se jedná o nepřímý rozkaz. Ačkoli pro tyto tvary existují koncovky, velmi často byly nahrazovány tvary opisnými, např. *necht' jde, at' nesú*.⁴¹

5.3. Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-iě-ch; -ie-ch; -á-ch	-ie-ch-o-vě; -ie-ch-o-va; -á-ch-o-vě; -á-ch-o-va	-ie-ch-o-m; -á-ch-o-m
2. os.	-ie-še; -á-še	-ie-š-ta; -ie-s-ta; -á-š-ta; -á-s-ta	-iešte; ieste; -ášte; -áste
3. os.	-ie-še; -á-še	-ie-š-ta; -ie-s-ta; -á-š-ta; -á-s-ta	-ie-ch-u; -á-ch-u

Jedná se o jednoduchý minulý čas, kterým je vyjádřen průvodní minulý děj, u kterého je důležitý průběh. V této funkci je tvořen od nedokonavých sloves. Imperfektem utvořeným od sloves dokonavých je vyjádřena „podílnost dokonavého děje“ (př. *Po královi syn jeho Soběslav knězem bieše, ten kteréhož Němcě uzrieše, k sobě přivěsti kázáše a noc jemu uřezáše Dal*) nebo modálnost (př. *Božejóv syn do lesa běžieše a již ovšem utečieše (byl by utekl), ale sukně červená jej prosoči* („prozradila“).⁴²

³⁹ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 237.

⁴⁰ VEPŘEK, M.: Komparativní tvarosloví, s. 81.

⁴¹ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 32.

⁴² KOMÁREK, M.: Dějiny českého jazyka, s.211.

Tvary imperfekta byly v praslovanštině tvořeny pomocí zakončení např. *-aše*, *-achově*. Kmen, ke kterému byly koncovky připojovány, ovšem není jednoznačný. Pro staročeské imperfektum je charakteristické, že samohláska před koncovkou je vždy dlouhá, protože v kmenech došlo ke zdloužení, nebo to mohl být důsledek kontrakce *děla-aše > děl-áše*. V některých případech základ imperfektivních tvarů připomínal kmen přítomný, jindy kmen infinitivní, *beřiech - brách*. Tvary imperfekta ve staročeském období ovlivnilo několik jazykových změn: kontrakce, přehláska *á > ie*, tvaroslovné změny nebo analogie kmene. Jednou z tvaroslovných změn bylo i přejímání aoristových koncovek do tvarů imperfekta 2. a 3. osoby duálu. Podle Lamprechta tento jev nastává i obráceně, kdy se v aoristu objevují koncovky imperfektivní, ale neuvádí žádný konkrétní příklad.⁴³

U sloves typu *nese*, *peče*, *umře*, *mine*, *tiskne*, *kryje*, *sází* a *prosí* bylo imperfektum tvořeno od základu, který se podobal kmeni přítomnému, naopak základ pro imperfektum z kmene podobného infinitivnímu byl patrný u sloves typu *dělá*, *kupuje* a *bere*.⁴⁴

Konec užívání imperfekta můžeme datovat do 15. a 16. století, kdy se v památkách tyto tvary vyskytují spíše jako archaismy, neboť v mluveném jazyce zanikly pravděpodobně ještě před rokem 1400.⁴⁵

5.4. Aorist asigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	Ø	-o-vě; -o-va	-o-m
2. os.	-e	-e-ta	-e-te
3. os.	-e	-e-ta	-u; -ú

Aorist asigmatický tvoří všechna slovesa, ale pouze slovesa 1. třídy, jejichž minulý kmen je zakončen na souhlásku, tedy vzory *nese* a *peče*. Dále je tvořen od sloves 2. třídy typu *tiskne*, v jejichž případě je tento tvar tvořen přímo od kořene, je vynechán konektém *-nú-*. U slovesa *jíti* se tento slovesný tvar tvořil od základu *jid-* (psl. *id-*).

⁴³ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 238-239.

⁴⁴ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 239.

⁴⁵ PORÁK, J.: Cvičebnice staročeského tvarosloví, s. 92.

Koncovky nejsou původní, ale jedná se o přejímky z indoevropského perfekta. Staročeské koncovky asigmatického aoristu se dočkaly několika pravidelných hláskových změn (zánik koncového jeru: $\text{ь} > -\emptyset$, $-\text{omь} > -\text{om}$; denazalizace $\text{q} > \text{ú}$).⁴⁶

Právě hláskové změny způsobily velkou homonymitu tvarů aoristu asigmatického s jinými slovesnými tvary, proto je třeba brát ohled na kontext. I toto mohlo být příčinou ústupu aoristu asigmatického.

Po zániku tvrdého jeru zůstal v 1. osobě singuláru tvar shodný s kořenem, neboť aoristové koncovky se připojují přímo ke kořeni, neexistuje v tomto tvaru žádná kmenotvorná přípona.

V několika dalších osobách docházelo k homonymii s tvary přítomnými - 2., 3. os. sg. (např. *nese*), 2., 3. os. du. (např. *neseta*), 2., 3. os. pl. (např. *nesete*, *nesú*).

Jako o tendenci rozlišit tvary aoristu a přítomtu lze uvažovat o sekundárním dloužení samohlásky v kořeni, ke kterému dochází v 2. a 3. os. sg. (*vede* x *véde* - 3. os. ind. prez. x 3. os. sg. aoristu).⁴⁷

Ve staré češtině je koncovka v přítomtu i aoristu pro 3. os. pl. *-ú* (na Vyšehradě pohřebů jeho *DalJ*), která je ale typická pro prezens, neboť v aoristu je původní koncovka bez délky, tzn. *-u*.⁴⁸

V ostatních tvarech jsou distribuovány koncovky, které lze vidět v tabulce, a jak bylo zmíněno výše, koncovky se pojí přímo ke kořeni, koncovka *-e* působí palatalizaci (př. *moh* - *može*).

5.5. Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-ch; -ech	-chově; -echově; -chova	-chom; -echom
2. os.	∅; -e	-sta; -šta; -esta; -ešta	-ste; -šte; -este; -ešte
3. os.	∅; -e	-sta; -šta; -esta; -ešta	-chu; -echu

⁴⁶ VEPŘEK, M.: Komparativní tvarosloví, s. 84.

⁴⁷ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 35.

⁴⁸ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 35.

Sigmatický aorist byl charakteristický indoevropskou souhláskou *-s-*, která stojí před koncovkou a připojuje se ke kmeni zakončenému vokálem. Tento znak ovlivnila pozdě indoevropská pravidelná hlásková změna, kdy se u některých sloves *s* po *i*, *u*, *r*, *k* změnilo v *-ch-*. Tato změna se analogicky rozšířila i k ostatním slovesům a v češtině u některých koncovek můžeme právě toto *-ch-* vidět.⁴⁹

Od sloves 1. a 2. třídy, která původně tvořila aorist asigmatický, byl tvořen aorist sigmatický sekundární. Koncovky aoristu sigmatického byly připojovány k tvaru 2. nebo 3. os. aoristu asigmatického, který byl zakončen *-e*. Důvodem tvoření aoristu sigmatického u sloves s uzavřeným inf. kmenem byla častá homonymie tvarů aor. sigmatického s jinými slovesnými tvary, hlavně s 3. os. sg. indikativu přítomnosti (typ *nese*).⁵⁰

V ide. byla specifickým znakem aoristu sigmatického staršího zdloužená samohláska v kořeni (**rēks-* > ps. *rēch-*). Ve staré češtině není tento tvar příliš častý, tvořil se pouze od sloves 1. třídy, např. ona (dva synové Soběslavovi) řešta *DalC*; páni řechu *ŽaltKlem*.⁵¹

Na závěr této kapitoly uvedeme několik poznámek k problematickým koncovkám, které kolidují s jinými slovesnými tvary. 2. a 3. os. sg. aoristu sigmatického sekundárního nemá vlastní koncovku, proto se užívají koncovky aoristu asigmatického. Ve staré češtině je doloženo splnutí koncovek 2. a 3. osoby duálu (v stsl. se lišily 2. os *-sta* a 3. os. *-ste*). Aorist sigmatický má poměrně blízko k imperfektu, neboť koncovky 2. os. pl. a 2., 3. os. du. jsou považovány za koncovky původně imperfektové. Ještě více se tyto dva minulé časy sblížily v 3. os. pl., kde je shodná koncovka *-chu* také v aoristu místo původního *-šę*.⁵²

5.6. Participium perfekta aktiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	-l	-la	-li
Femininum	-la	-le	-ly

⁴⁹ VEPŘEK, M.: Komparativní tvarosloví, s. 87.

⁵⁰ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 240.

⁵¹ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 36.

⁵² PORÁK, J.: Cvičebnice, s. 92.

Neutrum	-lo	-le	-la
---------	-----	-----	-----

Téměř u všech typů sloves je základem pro vytvoření l-ového participia infinitivní kmen (např. *nes-Ø-ti - nes-Ø-l, kup-ova-ti - kup-ova-l, pros-i-ti - pros-i-l, děl-a-ti - děl-a-l*). Výjimkou jsou slovesa typu *tiskne*, u kterých je kmenotvorná přípona *-nú-* vynechána (*tisk-nú-ti - tisk-Ø-l*). U sloves typu *mříti* se participium l-ové tvoří od kmene se zkráceným vokálem, např. *mřieti - mřel, třieti - třel*. Podobně se tvoří l-ové participium u vzorů *bráti - bral, kryti - kryl*.⁵³

5.7. Participium perfekta pasiva (n-ové/t-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	-n/-t	-na/-ta	-ni/-ti
Femininum	-na/-ta	-ně/-tě	-ny/-ty
Neutrum	-no/-to	-ně/-tě	-na/-ta

Tato participia se tvoří od infinitivního kmene. Slovesa typu *minúti, začieti, mřieti, kryti*, někdy *tisknúti* je tvoří pomocí zakončení *-t, -ta, -to*, např. *minu-t, minu-ta, minu-to*. Ostatní typy sloves mají sufixy *-n, -na, -no*, např. *dělá-n, dělá-na, dělá-no* (pokud infinitivní kmen končí souhláskou, jsou zakončení rozšířena o vokál *-e-*, tedy *-en, -ena, -eno*, např. *nes-en, nes-ena, nes-eno*).

U některých typů sloves je rozdíl užívání participia ve stč. a nč. Od užívání t-ového participia k n-ovému přešlo například sloveso *trt* (netrté cesty *Bibliol*) X *třen*. Naopak od n-ového participia k t-ovému přecházela slovesa s jednoslabičným kmenem zakončeným samohláskou, např. *stč. mlen* X *nč. mlet*.

U sloves, jejichž kmen končí na *-ě-*, dochází v některých případech k jeho dloužení, tedy *-ěn- > -ien- > -ín-*, např. *sázěn > sázien*.

5.8. Participium prázentu aktiva (nt-ové)

	1., 2. třída (kromě <i>maže</i>)	3., 5. třída (+ <i>maže</i>)	4. třída
Maskulinum	-a	-ě	-ě

⁵³ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 242.

Femininum	-úci > -úc	-úci > -úc	-ieci > -iec
Neutrum	-a/-úci	-ě / -úci	ě / -ieci

Koncovky participia prázenta aktiva rozdělujeme podle tříd a vzorů. 1. a 2. slovesná třída bez vzoru *maže* (tedy *nese, bere, peče, umře, začne, tiskne, mine*) měla v maskulinu koncovku *-a*, femininu koncovku *-úci*, ve které odpadávalo koncové *-i*. Neutrum mělo nejprve koncovku maskulina *-a*, později přijalo koncovku feminina *-úci*.

Vzor *maže*, 3. a 5. slovesná třída (tedy *maže, kryje, kupuje, sází, dělá*) měly v maskulinu koncovku *-e*, ve femininu koncovku *-úci*, ve které opět koncové *-i* odpadávalo, a neutrum opět mělo koncovku maskulina, později feminina.

4. třída měla v maskulinu koncovku *-ě*, ve femininu *-ieci > -iec* a v neutru opět jednu z těchto dvou koncovek.

Vzory s měkkou kořennou nebo kmenovou souhláskou, tedy *maže* a vzory 3. a 5. třídy, splynuly po monoftongizaci *ie > í* a přehláске *ú > í* s typem *trpě*. Byla to slovesa typu *kryti, kupovati, mazati, dělati, sázěti*.⁵⁴

5.9. Participium präterita aktiva (s-ové)

Maskulinum	-(v)Ø
Femininum	-(v)ši
Neutrum	-(v)Ø

Při tvoření s-ového participia jsou užívány dva typy přípon. Pro slovesa s minulým kmenem zakončeným souhláskou (*nes-*, *pek-*) se užívají přípony *-Ø*, *-ši*, *-še*. U sloves, která mají minulý kmen ukončený samohláskou (*bráti, mazati, umřieti, začieti, minúti, kryti, kupovati, prositi, trpěti, sázěti, dělati*), jsou zakončení *-v*, *-vši*, *-vše*. Výjimkou jsou slovesa typu *tisknúti*, u kterých se zakončení *-Ø*, *-ši*, *-še* připojuje přímo ke kořeni (tedy *tiskuv, tiskvši, tiskuvše*).

⁵⁴ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 238.

Další výjimkou jsou slovesa typu *začne*, která toto participium tvořila oběma způsoby - *začen*, *začenši*, *začenše* i *začav*, *začavši*, *začavše*.⁵⁵

⁵⁵ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 242.

6. První třída

K této slovesné třídě řadíme slovesa, která mají ve 3. os. sg. indikativu přítomnosti kmenotvornou příponu *-e-*, za kterou je nulová osobní koncovka. Jedná se o neproduktivní typy sloves.

6.1. Nese

Slovesa tohoto vzoru mají na konci kořene v přítomnosti souhlásku *s, z, b; p, d; t*.⁵⁶ Zatímco *s* a *z* zůstává také v infinitivu (*nese - nésti, veze - vézti*), *b, d, t* se v infinitivu disimiluje na *s* (*hřebe - hřešti, vedu - vésti, pletu - plésti*).

Ve staré i nové češtině patří pod vzor *nese* tato slovesa (zde uvádíme staročeské znění): *nese – nésti* (= *nést*); *pade – pásti* (= *pást*); *třeše - tříesti* (*třást*); *hryze – hrýzti* (= *hryzat*); *veze – vésti* (= *vést*); *zěbe - ziebsti* (= *zábsti*); *klade – klásti* (= *klást*); *břeđe – břísti* (= *brodit se*); *hude - hústi* (= *hrát na housle*), *krade – krásti* (= *krást*); *vede – vésti* (= *vést*); *přeđe - přiesti* (= *příst*); *měte - miesti* (= *mést*); *hněte - hněsti* (*hnísti*); *ktve - kvísti* (= *kvést*); *měte – másti* (= *hníst*); *plete – plésti* (= *plést*); *roste - rósti; čte - čísti*.

Naopak pouze ve staré češtině měla tvary podle vzoru *nésti* slovesa: *spase - spásti* (= *spasit*); *věze - viezti*; *hřebe - hřešti* (= *pohřbívat*); *skube - skústi* (= *škubat*); *vlade - vlásti* (= *vládnout*); *bode - bósti* (= *bodnout*); *pade - pásti* (= *padnout*); *brde/břeđe/břeđe - břísti* (= *brodit se*); *sěde – siesti* (= *sednout si*); *blede – blésti* (= *tlachat*); *skyte - skýsti* (= *skýtati*). Ta v nové češtině buď vyšla z užívání (*spase, blede*), nebo přešla k jiným vzorům, hlavně k *tiskne* (*bode > bodne, pade > padne* apod.).⁵⁷

Podle přítomných tvarů patří ke vzoru *nese* izolovaná skupina sloves, která mají odlišné tvary infinitivu a příčestí minulého: před koncovkami *-ti* a *-l* je samohlásky. Ve staré češtině i nové češtině jsou to slovesa *jdu - jíti* (*supletivní šel*) a *jědu - jěti*. Pouze ve staré češtině to byla slovesa *spe - súti* (= *sypat*), *pleve – pléti* (= *plít*), *plove - plúti* (= *plout, plavat*), *slove - slúti* (= *jmenovat se, být proslulý*), *žive – žíti* (= *žít*).

⁵⁶ ŠMILAUER, V., *Nauka o českém jazyku*. 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980., s. 211.

⁵⁷ PORÁK, J.: *Cvičebnice staročeského tvarosloví*, s. 97-98.

6.1.1. Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	nes-Ø-u	nes-e-vě, nes-e-va	nes-e-me, nes-e-m, nes-e-my
2. os.	nes-e-š	nes-e-ta	nes-e-te
3. os.	nes-e	nes-e-ta	nes-Ø-ú

V 1. os. ind. préz. je u sloves tohoto typu vždy náležitá střídnice za praslovanské *-o*, tedy koncovka *-u*.

V 1. os. pl. bylo možné užít 3 různé koncovky: *nese-m*, *nese-my*, *nese-me*. Tvar *nesem* vzniká podle Dostála odpadnutím koncové samohlásky *-e* z tvaru *neseme*, která fungovala pouze jako přísuvný vokál. Užívání tvaru *nesem* je možné, protože v případě tohoto vzoru nezačala do první os. sg. pronikat koncovka *-m*, tedy nedochází k homonymii tvarů.⁵⁸ Jiným možným vysvětlením vzniku této koncovky je, že jde o návaznost na psl. koncovku *-mъ*, u které zanikl koncový jer. Koncovka *-my* mohla vzniknout analogií s osobním zájmenem *my* a koncovka *-me* pravděpodobně vychází z ide. koncovky **-mes*.⁵⁹

Ve 3. os. pl. byla původní psl. koncovka *-otъ*, ve které zanikl jer, odpadlo koncové *-t* a nosovka

-o se změnila v *-ú*. Ve stč. byl tedy užíván tvar *nesú* a v nč. *nesou* (diftongizace *ú > ou*).⁶⁰ Původní psl. koncovka *-tb* se nevyskytovala v západoslovanských jazycích.⁶¹

Doklady

1. os. sg.: vladu *DalV*, s hříšnými nesadu *ŽaltWittb 25, 5*; (já) otrěsu *ŠtítSvát 132a*; neposkytu *PasTisk*; pohřebu *BiblKladr*

Izolovaná slovesa: Jdu *ŠtítKlem*; jědu *DalV*, jedu *BiblOl Gn-Esd*; ospu *BiblOl Mat -Jan*; plevu *ŠtítSvátA*; plovu *PasTisk*; slovu *LegKat*; já tebe poživu (= já tě užiju) *BiblKoř. Fil. 1, 20*

⁵⁸ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 28.

⁵⁹ VEPŘEK, M.: Komparativní tvarosloví, s. 77.

⁶⁰ VEPŘEK, M.: Komparativní tvarosloví, s. 77.

⁶¹ KURZ, J., Učebnice jazyka staroslověnského. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969., s. 118.

2. os. sg.: vládneš (omyl místo vladeš) *LegKat*; co bledeš *HodKap*; hñeteš *Baw*; předeš jako vřes *PříslFlaš VýbMat 1, 841*; poskyteš pravice *BiblOl Job*

Jdeš *HradLiš*; jědeš *HradSat*, jedeš *GestaM*; ospeš *LékJádroD*, sloveš *KázLeg*, uživeš *MastMuz*

3. os. sg.: vlde (omyl místo vlade) *AlxV*; trnie bode *ŠtítBes*; svět skyte *ŠtítMuz 4b*; meč mój nespase mne *ŽaltWittb*; (dušě) sě třese *AlbRáj 35b*; Svědomí je hrýze *OrlojA 137b*;

Jde *HradProk*; jěde *DalV*, jede *ŠtítSvátA*; ospe *HradSat*; orač ji (rolí) plevé *ŠtítMuz 27a*; plove *BawEzop*; zžive (= užije) *ŽaltKlem 48, 15*

1. os. du.:

-vě: budevě bohata *Mast*;

-va: pohřebeva *OtcB*; poneseva *BiblKladr 1 Rg*;

-ma: oba budema mieti *MartKronT*

Izolovaná slovesa: pójdevě *Hrad*, pójdeva *BiblKladr 1 Rg*;

2. / 3. os. du.: tepeta *Troj*; sědeta *LyraMat*;

Jdeta *PasKal*,

1. os. pl.:

-m: když jako ktvem v své mladosti *ŠtítMuz 126a*; prach otřesem s sebe *ŠtítSvát 222a*; vsědem *Pror*; nesědem *BiblOl Gn-Esd*;

jdem *ŠtítSvátB*; jedem *GestaM*, přijědem *BiblOl Gn-Esd*; plovem *BiblLitTřeb*;

-my: nebudemy *Hrad*;

jdemy *BiblOl*; jedemy *PasKal*, súsědy ven vyplevemy od nás *Pulk 13b*, plovemy *PasM*;

-me: neskyteme *ŠtítSvátA*

jdeme *ŠtítSvátA*; jedeme *KristD*, ploveme *PasTisk*;

2. os. pl.: bledete *LegKat*; sědete *ŽaltKlem*;

Jdete *BiblOl*, pojedete *BawJetř*, pojedete *DalV*, plovete *PasTisk*; slovete *SolfA*; uživete *ŠtítMuz*

3. os. pl.: bodů *Troj*; bohové skytů *Troj 64a*; (lidé) vztřasů sě *ŽaltKlem 103, 7*; vzektvů *ŽaltWittb*; črvie mě hryzů *AlexPovT 15*;

Jdů *ŠtítKlem*; jědů *OtcB*, jedů *DalV*, jedou *BechNeub*; spů *LékCzart*, zlé činy vyplevů sě *Otc 337b*; plovů *CestMandM*; slovů *ŠtítKlem*; oživu *ŠtítOpat*

6.1.2. Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	nes-Ø-vě, nes-Ø-va	nes-Ø-me, nes-Ø-my
2. os.	nes-Ø-i, nes-Ø-Ø	nes-Ø-ta	nes-Ø-te
3. os.	nes-Ø-i, nes-Ø-Ø	nes-Ø-ta	nes-Ø-te

Tvar imperativu je shodný pro 2. a 3. os. sg. U vzoru *nese* vidíme koncovku *-i*, tedy tvar *nesi*, který ale ještě ve stč. byl nahrazován kratším tvarem *nes*. Pouze ve tvaru s enklitickou příponou *-ž(e)* je zachováno *-i-*, *nesiž*.

Vzor *nese* patří k typu sloves, u kterého v 1. os. pl. imp. bylo možno distribuovat 3 různá zakončení, tj. *-ě-m*, *-ě-me*, *-ě-my*.⁶² Již velmi brzy ve staré češtině odpadla imperativní přípona *-ě-*, tedy existovaly tvary typu *nesme*, *nesmy*.⁶³

Ve 2. os. pl. se ve staré češtině objevuje tvar *neste*, který vytlačil *nesěte* a vychází z tvaru 2. os. sg. *nes*.⁶⁴ Tvary druhé osoby plurálu imperativu jsou shodné s tvary třetí osoby, pro kterou se brzy užívaly opisné tvary.

Doklady

2. os. sg. / 3. os. sg.:

-i: spasi mě *ŽaltWittb*; břdi *BelA 166b*; ktvi *ŽaltKlem*;

Jdi *ŠtítKlem*, jdiž *KristA*; pospi sě prachem *HusPost 52a*;

-Ø: neboď koně *PřislFlaš*; nebled' *Tkadl*; vytřes meč *ŽaltWittb 34*; pohřeb mrtvého *BiblOl Gn 23,6*; poskyť *ŠtítOpat 170a*;

Jed' *Pror*; neplov *AdamF*;

⁶² Dostál toto *-ě-* považuje za součást kmene. (s. 32)

⁶³ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 236 - 237.

⁶⁴ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 47.

1. os. du.:

-vě: jděvě *BiblOl I Rg*;

-va: vyjďeva ven *BiblOl Gn 4, 8*; protož, milá, bud'važ věrna, (= bud'me si /my dva/ věrni)⁶⁵;

-ma: pod'ma *BiblKoř Dn 13, 13*, vyjďema *BiblKutn Gn 4, 8*;

2. / 3. os. du.:

-ta: jděta *EvZimm*; bud'ta uši *ŽaltWittb*

1. os. pl.:

-my: osěďmy zemi *Comest*; náhle plevmy zlé siemě *Baw 60*; pojďemy u modlu *ŽaltWittb*;

-me: jeďme *AlexPovD*; uživme *ŠtítSvátA*; pojďemež *Bibl Ol Gn*;

-em: počtēm *PasM*; pojďēm *DalC*;

2. os. pl. / 3. os. pl.: vlad'te *DětJež*; psi hryzte *DalC 85*; pohřebte mě *Comest 52b*; rost'te *BiblOl Gn 1, 22*; spaste *BibLitřeb*; jeďte *LyraMat*, ospěte *BibHlah*; plovte *OtcB*; uživte *ŠtítSvátA*

6.1.3. Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	nes-ie-ch	nes-ie-ch-o-vě, nes-ie-ch-o-va	nes-ie-ch-o-m, nes-ie-ch-Ø-me, nes-ie-ch-Ø-my
2. os.	nes-ie-še	nes-ie-š-ta, nes-ie-s-ta	nes-ie-š-te, nes-ie-s-te
3. os.	nes-ie-še	nes-ie-š-ta, nes-ie-s-ta	nes-ie-ch-u

⁶⁵ Stč. píseň *Přečekaje všie zlé stráže*, kterou zapsal v 2. polovině 15. stol. Oldřich Kříž z Telče, ale zřejmě je starší; otištěna v akademickém Výboru z české literatury od počátků po dobu Husovu, Praha 1957.

Vzor *nese* tvoří imperfektum z přítomného kmene,⁶⁶ ve kterém došlo ke zdloužení kmenotvorné přípony *e > ie*.⁶⁷

Doklady

1. os. sg.: když ješče rostiech *ŽaltKlem*; jdiech *BiblKladr*, jědiech *OtcB*,

2. / 3. os. sg.: Bracislav vladieše *DalJ 74*; meč bodieše *Hrad 91^a*; třěsieše *Hrad 141b*; pasieše ovcě *Otc*; Čím břdieše *OpatMuz 14a*; jdieše *AlxH*; jedieše *AlxH*; (země) spieše *Baw 35b*, plovieše *OtcB*; slovieše *KristA*; živieše *OtcB*

Jablíčka hryzěše *Otc 308a*;

1. os. du.:

-iechově: jediechově *BiblOl*

-iechova: nedoloženo

2. / 3. os. du.:

-iesta: svatý Jan a svatý Petr jdiesta *BiblLitTřeb*, jediеста *TandBaw*;

-iešta: jdiešta *KristA*; sloviešta *BiblOl Tob-Job*;

1. os. pl.:

-iechom: břědiechom *Otc 157b*;

Jdiechom *OtcB*, jědiechom *BiblLitTřeb*, ploviechom *OtcB*;

-iechme, *-iechmy*:nedoloženo

2. os. pl.:

-ieste:nedoloženo

-iešte: jdiešte *BiblKladr*,

3. os. pl.: vína ktviechu *AlxV*; mnozí skytiechu *Otc 386b*; třěsiechu sě *ŽaltKlem 52*; (Čechové) tepiechu *DalC*; vyspiechu *BiblOl 2. Par. 24, 11*,

Jdiechu *KristA*; nejědiechu *BiblOl Gn-Esd*; spiechu *BawEzop*; ploviechu *DalV*; sloviechu *DalV*

⁶⁶ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 50.

⁶⁷ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 238.

6.1.4. Aorist asigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	nes-Ø	nes-o-vě, nes-o-va	nes-o-m
2. os.	nes-e-Ø	nes-e-ta	nes-e-te
3. os.	nes-e-Ø	nes-e-ta	nes-Ø-u, nes-Ø-ú

Protože infinitivní kmen vzorového slovesa *nese* končí na souhlásku, *nés-ti*, je od sloves tohoto typu tvořen aorist asigmatický. 1. osoba singuláru je totožná s kořenem slova a v 2. a 3. os. sg. docházelo ve výjimečných případech k dloužení, např. *nése*. Je možné, že délka byla v tomto tvaru užitá záměrně, aby se odlišil od tvaru přítomného.⁶⁸ Tvary 2. a 3. os. sg. a 1. os. du. a pl. se jednoznačně liší od všech ostatních tvarů aoristu, a to netypickým *-o-*, *nesom*, *nesově*. Ostatní tvary jsou značně homonymní s přítomnými, např. 3. os. sg. *nes-e*.

1. os. sg.: popad (= popadl jsem) *ŽaltKlem*; nalez kroniku *DalV*; přijid *ŽaltGlosMuz*;

2. / 3. os. sg.: probode *AlbRáj*; pade *AlbRáj 56b*; Maria pohřebe *Hrad 43b*; Tristram poskyte *Trist 89*; Sv. Eustachius přes řeku přebřide *Pass 569*; naleze to dievčie rada *DalC*; (Ivice) vynese *OtcB*; Ježíš véde *?BiblB?*; děvečku máte přivide *OtcA*;

Jide *HradUmuč*; Zbyhněv ... wyple z země Němcě *DalC 46*; ožive *Comest 160b*;

1. os. du.: nedoloženo

2. / 3. os. du.: přijideta *HradRad*, bodeta *AlxV*

1. os. pl.: jidom *OtcA*;

2. os. pl.: nedoloženo

3. os. pl.:

-u-: dievky nalezu *DalC 13*; zatím povezu *AlxB*; pohřebu ju ve vsi *DalC 8*; (panie) vladu *DalC 10*; poskytu *EvZimn 45*;

Přijedu *DalV*, osu *DalC 45*;

-ú-: vedú *PasM*; zbodú *AlxV*; přibřidú *DalC*; sedú *Hrad*; popadú *EvZimn*;

⁶⁸ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 35.

Přijedú *HradZdrav*; plovú *OtcB*;

6.1.5. Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	nes-e-ch	nes-e-ch-o-vě, nes-e-ch-o-va	nes-e-ch-o-m, nes-e-ch-Ø-me, nes-e-ch-Ø-my
2. os.	nes-e-Ø	nes-e-s-ta, nes-e-š-ta	nes-e-s-te, nes-e-š-te
3. os.	nes-e-Ø	nes-e-s-ta, nes-e-š-ta	nes-e-ch-u

Slovesa typu *nese* tvoří také aorist sigmatický sekundární. Protože je infinitivní kmen tohoto typu sloves zakončen souhláskou, je koncovka rozšířená na *-e-ch*.

1. os. sg.: já se zstřesech *Nikod*; ssědech *TrojK*; nalezech *BiblOl Ct*;

Přijidech *HradMagd*, jědech *TrojK*,

2. / 3. os. sg.: Apollon vzem húsle i hude *Apoll 136a*; zaměte *Tand. 68*

Přijide *HradRad*, jěde *OtcB*, vyple *DalC*,

1. os. du.:

-vě: přijidechově *OtcB*,

-va: nedoloženo

2. / 3. os. du.:

-šta: padešta *OtcB*; (3.) oba se s koní sbodešta *Troj*; jidešta *KristA*; jědešta *BiblOl Gn-Esd*; sědešta *OtcB*; věžešta *PasTisk*;

-sta: padesta *KázDzikSct*; jidesta *HradSat*, jědesta *DalV*,

1. os. pl.:

-chom: vsědechom *OtcB*, když ho seznachom *PasM*; jidechom *OtcB*, přijidechom *CestMand*, přijědechom *OtcB*;

-chme: jidechme *PasTisk*; jědechme *BiblLitTřeb*;

-chmy: nedoloženo

2. os. pl.: nedoloženo

3. os. pl.: padechu *OtcB*; pohřebechu jeho *Trist 32*; sědechu *OtcB*; Egyptští...nalezechu
jě *BiblOl Ex 14, 9*; jidechu *HradRad*; přijědechu *DalV*

6.1.6. Participium perfekta aktiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	nes-Ø-l-Ø	nes-Ø-l-a	nes-Ø-l-i
Femininum	nes-Ø-l-a	nes-Ø-l-e	nes-Ø-l-y
Neutrum	nes-Ø-l-o	nes-Ø-l-e	nes-Ø-l-a

Doklady

Sg. mask.: ty si četl *ŽaltKlem*; nesl si *ŽaltKlem*; spasl si ny *ŽaltWittb*; pohřeb
ŽaltKlem;

-l odsouváno v maskulinu sg.: vyved lud *ŽaltWittb*; nalez jej *ŽaltKlem*;

Du. mask.: nedoloženo

Pl. mask.: j'ho pohřebli *LegAp*;

Sg. fem.: rada obsedla mě *ŽaltKlem*; trásla sě země *ŽaltKlem*;

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: nedoloženo

Sg. neut.: vztřásla sta sě rty má *ŽaltKlem*

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: nedoloženo

6.1.7. Participium perfecta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	nes-e-n-Ø	nes-e-n-a	nes-e-n-i
Femininum	nes-e-n-a	nes-e-n-ě	nes-e-n-y
Neutrum	nes-e-n-o	nes-e-n-ě	nes-e-n-a

Doklady

Sg. mask.: ktož je boden *Mast*; pohřeben *Mast*;

Du. mask.: nedoloženo

Pl. mask.: abych pravil vězeným odpuštenie *HusPost*;

Sg. fem.: žluč byla poskytena *CestMand*;

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: pohřebeny *LegJiř*; popadeny buďte *ŽaltKlem*;

Sg. neut.: nedoloženo

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: nedoloženo

6.1.8. Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
nes-Ø-a	nes-Ø-úc-i	nes-Ø-úc-e

Doklady

Sg. mask., neut.: David huda *Kruml*; strachem třasa se *PasM*; hřeba *ŽaltWittb*;

Sg. fem., neut.: třasúci se *PasKlem*

Plurál: hryzúce *ŠtítKlem*, tepúce *AnsOpat X* v hudby hudúc *BiblOl*; nesúc zbožie svá *Pror* - doklady odpadávání koncového *-e*.

6.1.9. Participium präterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
nes-Ø	nes-Ø-š-i	nes-Ø-š-e

Sg. mask., neut.: král u velikú nemoc upad *DalC*; král přijed do Čech *DalC*;
(Aldenburk) nalez horu *DalC*;

Sg. fem., neut.: saň sě rozsědši *PasM*;

Plurál: přebředše Jordán *BiblOl*; nepohřebše *BohDial*;

6.1.10. Dílčí závěr

Paradigma vzoru *nese* je ve staročeských památkách hojně doloženo. Po excerpci historických mluvníc jsme získali doklady pro všechny předpokládané tvary přítentu a imperativu.

V imperfektu nám chyběly oba dva předpokládané tvary 1. os. du., nebyly doloženy koncovky *-iechme*, *-iechmy* 1. os. plurálu a koncovka *-ieste* 2. os. pl. Ze Staročeské textové banky se nám podařilo doložit tvar 1. os. du. *jediechově*.

Našli jsme doklady pro 2., 3. os. sg. a 1., 3. os. pl. aoristu asigmatického. Aorist sigmatický je doložen lépe, v dokladech nám chybělo pouze zakončení *-echova* 1. os. du. a zcela nedoloženy jsou tvary 2. os. pl. aoristu sigmatického.

V participiu perfekta pasiva jsme doložili tvar singuláru maskulina a feminina a tvar plurálu maskulina. Participium perfekta pasiva bylo doloženo opět ve tvarech singuláru maskulina a feminina a v plurálu maskulina a feminina. Participium přítentu aktiva je doloženo pro vzor *nese* v tvarech sg. maskulina a feminina a ve tvarech plurálu. Participium präterita aktiva je doloženo také ve tvarech sg. maskulina a feminina a v plurálu.

6.2. Bere (stč. béře)

Ke vzoru *bere* patřila ve staré češtině slovesa, která měla v infinitivu a přičestí minulém kmenotvornou příponu *-á/-a-*, před níž na konci kořene stály tvrdé souhlásky *b, p, m, v, r, l, n, d, k*. U většiny sloves vzoru *bere* docházelo k ablautovému střídání: přítomný kořen v plném stupni, infinitivní v oslabeném, viz psl. *ber-ǫ - bǫr-a-ti*.

Ve staré i nové češtině patří ke vzoru *bere* slovesa: *béře - bráti* (= *bere*), *děře - dráti* (= *dere*), *žene - hnáti, péře - práti* (= *pere*), *séře - sráti* (= *sere*), *stéle - stláti* (= *stele*), *zóve - zváti* (= *zve*), *žéře - žráti* (= *žere*).

Pouze ve stč. patřila ke vzoru *bere* slovesa: *řeve - řváti* (= *řvát*), *sse - ssáti* (= *sát*), *tče - tkáti* (= *tkát*), *žde - ždáti* (= *čekat, očekávat*). Tvar *řeve* vyšel z užívání, slovesa *ssáti, tkáti, ždáti* přešla ke vzoru *dělá* (*sse > ssá; tče > tká; žde > ždá*).

Ve stč. se objevovaly dublety sloves typu *dělá a bere*, např. *kopati - kopá - kope, kývati - kývá - kýve, klapati - klapá - klape, skřípati - skřípá - skřípe, šlapati - šlapá - šlape*. U některých sloves převládla v nč. tvar podle vzoru *bere*, např. *klame - klamati, láme - lámati*.⁶⁹

V nč. patří ke vzoru *bere* řada sloves, která měla ve stč. tvary podle vzoru *maže*, např. *hýbe - hýbati* (= *hýbat se*), *kape - kapati* (= *kapat*), *dřieme - dřiemati* (= *dřímat*), *kašle - kašlati* (= *kašlat*). Tento přechod byl umožněn zánikem párové měkkosti souhlásek, např. (*syp' u > sypu, kašl' u > kašlu, ...*).

Pokud kořen končil na *r* nebo *k*, docházelo ve stč. k pravidelnému pozičnímu měkkčení *beru - béřeš, tku - tčeš*. Později došlo k analogickému vyrovnání *beru - bereš*.

Sloves, která dnes řadíme k typu *bráti*, je asi 70.⁷⁰ Tvary *béřeš* nebo *děřeš* jsou dnes zcela zastaralé.⁷¹

6.2.1. Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	ber-Ø-u	běř-e-vě, běř-e-va	běř-e-me, běř-e-m, běř-e-my

⁶⁹ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 208.

⁷⁰ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 212.

⁷¹ Mluvnice češtiny. Díl 2, 437.

2. os.	běř-e-š	běř-e-ta	běř-e-te
3. os.	běř-e-Ø	běř-e-ta	ber-Ø-ú

U sloves typu *bere* nepronikla do 1. os. sg. atematická koncovka *-m*, s tím souvisí i možnost užívání tvaru *berem* v 1. os. pl. V 3. os. pl. sloves tohoto typu proběhl v zakončení stejný vývoj jako u sloves typu *nese* (psl. *-otb > -o > -ú > -ou*).⁷²

Doklady

1. os. sg.: deru tělo mé *BiblOl, Tob - Job*; Já se ozovu *ŽaltKlem 143^b*; já tebe nepozovu *AlexPovT*; sžeru *ŽaltKlem*

Nedoždu toho *Vít 23^a X* já poždám přístie tvého *BiblOl Jdc 6, 18* - tyto příklady dokládají prechod slovesa *ždáti* (= *čekat*) od typu *bere* k typu *dělá*.

2. os. sg.: pozoveš *BiblOl 1 Reg 16, 3*; béřeš *ŽaltKlem*;

3. os. sg.: zděře *DalC*; dievka rúcho péře *Pulk 39^b*; pozove jeden druhého *ŠtítSvát 204^b*; země žěře *Comest*; (žena) zetče plátna (= *žena utká plátno*) *Hrad 108^b*;

1. os. du.:

-vě, -va: nedoloženo

2. / 3. os. du.: sběřeta *ŠtítSvát*;

1. os. pl.:

-me: sžěreme *Comest*;

-m: béřem *ŠtítSvát*;

-my: což nás koli dvorské sběři (= dvorské služebnictvo), béřemy se dolóv *PodkU*

2. os. pl.: zpěřete rúcha svá *BiblOl*; nazovete *BiblOl*; béřete cuzie *Hrad*;

3. os. pl.: ktož ssú mořskou vodu (= sesypou) *ŠtítOpat*; tkú *Pror*; derú *NRada*; sukno perú *Pror*;

⁷² LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 234 - 235.

6.2.2. Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	beř-Ø-vě, beř-Ø-va	beř-Ø-me, beř-Ø-my
2. os.	beř-Ø-i, beř-Ø	beř-Ø-ta	beř-Ø-te
3. os.	beř-Ø-i, beř-Ø	beř-Ø-ta	beř-Ø-te

Ve staré češtině se vyskytuje koncovka *-i* v 2. os. sg. imp., ale běžněji se setkáváme s tvary bez koncového *-i*, a to v podobě *beř*. Nč. tvar *ber* je důsledkem analogického vyrovnání mezi infinitivním a přítavním kmenem.⁷³

Doklady

2. os. sg. / 3. os. sg.:

-0: kukly z hrdla deř BawJetř; stup oheň s nebe a žeř tě *Comest*; beř se na Rýn *DalC*; jdi, pozov muže svého *KristA*;

-i: Neotzovi (= nenazývej, nezvi) *ŽaltGloss*; beři *MastDrk*; ženi *Hrad*;

1. os. du.: nedoloženo

2. / 3. os. du.: beřta *Rožmb*;

1. os. pl.:

-me: zovme *ŠtitSvátA*;

-my: nedoloženo

2. os. pl. / 3. os. pl.: deřte rúcha svá *ZrcSpasK*; pozovte *Krist*; sbeřte *ŽaltKlem*

⁷³ PORÁK, J.: Cvičebnice staročeského tvarosloví, s. 116.

6.2.3. Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	beř-ie-ch, br-á-ch	beř-ie-ch-o-vě, beř-ie-ch-o-va, br-á-ch-o-vě, br-á-ch-o-va	beř-ie-ch-o-m, beř-ie-ch-Ø-me, beř-ie-ch-Ø-my, br-á-ch-o-m, brá-ch-Ø-me, brá-ch-Ø-my
2. os.	beř-ie-še, br-á-še	beř-ie-š-ta, beř-ie-s-ta, br-á-š-ta, br-á-s-ta	beř-ie-š-te, beř-ie-s-te, br-á-š- te, br-á-s-te
3. os.	beř-ie-še, br-á-še	beř-ie-š-ta, beř-ie-s-ta, br-á-š- ta, br-á-s-ta	beř-ie-ch-u, br-á-ch-u

Od sloves vzoru *bere* se tvoří imperfektum z kmene přítomného i minulého.

Doklady

1. os. sg.:

-iech, -ách: nedoloženo

2. os. sg.:

-ieše, -áše: nedoloženo

3. os. sg.:

-ieše: Kristus sě beřieše *ModlLeg*; Soběslav ždieše *DalJ*;

-áše: dráše *PasM*; zapráše *Comest*; zváše *PasM*; pozováše *Otc*; (Maria) ždáše *Hrad*

1. os. du.:

-iechově, -iechova, -áchově, -áchova: nedoloženo

2. / 3. os. du.: *-iešta, -iesta, -ášta, -ásta*: nedoloženo

1. os. pl.: *-iechom, -iechme, -iechmy, -áchom, -áchme, -áchmy*: nedoloženo

2. os. pl.: *-iešte, -ieste, -ášte, -áste*: nedoloženo

3. os. pl.:

-iechu: zoviechu *DalC*;

-áchu: kadyž koli hnáchu *AlxV*

6.2.4. Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	bra-ch-Ø	bra-ch-o-vě, bra-ch-o-va	bra-ch-o-m, bra-ch-me, bra-ch-my
2. os.	bra-Ø	bra-s-ta, bra-š-ta	bra-s-te, bra-š-te
3. os.	bra-Ø	bra-s-ta, bra-š-ta	bra-ch-u

Doklady

1. os. sg.: nedoloženo

2. os. sg.: nedoloženo

3. os. sg.: dra ho duch *BiblKlemNZ*; stařec pozva *Otc*; (Darius) hna přeč *AlxBM*; každý sě bra *LegKat*;

1. os. du.: *-chově, -chova*: nedoloženo

2. / 3. os. du.: *-sta, -šta*: nedoloženo

1. os. pl.: *-chom, -chme, -chmy*: nedoloženo

2. os. pl.: *-ste, -šte*: nedoloženo

3. os. pl.: drachu *ModlLeg*; zeprachu *Comest*; sebrachu *Hrad*;

6.2.5. Participium perfekta aktiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	br-a-l-Ø	br-a-l-a	br-a-l-i
Femininum	br-a-l-a	br-a-l-e	br-a-l-y
Neutrum	br-a-l-o	br-a-l-e	br-a l-a

Doklady

Sg. mask.: Ssal *ŽaltKlem*; jest tkal *Pror Is 66, 11*; seždal *BiblHlah Jb*;

Du. mask.: nedoloženo

Pl. mask.: kteří sú chudé lidi drali *Kruml*;

Sg. fem.: (Maria) ždala *DalC*

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: ssaly *Pror Is 66, 11*;

Sg. neut.: bralo *LegPila*

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: nedoloženo

6.2.6. Participium perfekta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	br-á-n-Ø	br-á-n-a	br-á-n-i
Femininum	br-á-n-a	br-á-n-ě	br-á-n-y
Neutrum	br-á-n-o	br-á-n-ě	br-á-n-a

Sg. mask.: pozván sa *LegJid*;

Du. mask.: nedoloženo

Pl. mask.: nedoloženo

Sg. fem.: sukně tkána *Hrad*; nit seskanú *BiblOl Jdc 16, 9*

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: (rány) drány *HodKap*

Sg. neut.: nedoloženo

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: nedoloženo

6.2.7. Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
ber-Ø-a	ber-Ø-úc-i > ber-ou-ci	ber-Ø-úc-e

Sg. mask., neut.: bera sě *LegAp*; smyl vlasy dera *DalC*; zova chudé *ChelčPost*; pozova ji *LegMarg*;

Sg. fem., neut.: nedoloženo

Plurál: nazovúce *ChelčPost*; (jězdcóv) ženúc *AlxB*

6.2.8. Participium préterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
br-a-v-Ø	br-a-vš-i	br-a-vš-e

Sg. mask., neut.: doždav *LegNaroz*; hnav doby města *AlxV*;

Sg. fem., neut.: nedoloženo

Plurál: nedoloženo

6.2.9. Dílčí závěr

U vzoru *béře* nejsou v mluvnicích doloženy tvary 1. os. du. ind. prez. (*běřevě, běřeva*).

V impertivu není doložen tvar 1. os. du. (*beřvě, beřva*) a tvar *beřmy* 1. os. pl. imp.

Doložení imperfekta je v mluvnicích slabé, doloženy jsou pouze tvary 3. os. sg. – *beřieše, bráše* (jsou shodné s 2. os. sg.) a 3. os. pl. (*beřiechu, bráchu*).

Aorist sigmatický je doložen také pouze ve 3. os. sg. (*bra*) a 3. os. pl. (*brachu*).

Participium perfekta aktiva je v singuláru doloženo pro všechny rody (*bral, brala, bralo*), v plurálu pro maskulinum (*brali*) a femininum (*braly*), duál doložen není. Participium perfekta pasiva je doloženo pro singulár maskulina (*brán*) a feminina (*brána*) a plurál feminina (*brány*). V participiu přítomného aktiva jsou slovesa vzoru *béře* doložena v sg. mask. (*brav*) a v plurálu (*bravše*).

6.3. Maže

Ke vzoru *maže* řadíme slovesa s kořenem zakončeným souhláskou, u kterých došlo v celém přítomném k měkčení souhlásky na konci kořene, protože kmenotvorná přípona byla prejotov: $b > b'$ (*dlabati* > *dlab'u*), $p > p'$ (*kapati* > *kap'u*) > $m > m'$ (*dřiemati* > *dřiem'u*), $r > ř$ (*kárati* > *káru*), $l > l'$ (*plápolati* > *plápol'u*), $n > ň$ (*stonati* > *stónu*), $z > ž$ (*kázati* > *kázu*), $s > š$ (*česati* > *češu*), $h > ž$ (*strúhati* > *strúžu*), $ch > š$ (*páchati* > *pášu*), $k > č$ (*skákati* > *skáču*), $sk > šč$ (*stýskati* > *stýšču*), $d > z$ (*hlodati* > *hlozu*), $zd > žd'$ (*hvízdati* > *hvížd'u*), $t > c$ (*reptati* > *repcu*).⁷⁴ Tím se odlišují od sloves typu *bere*. S nimi shodně ve tvarech minulého příčestí a infinitivu je užitá přípona *-a-* nebo *-á-* (např. *psáti*).⁷⁵

Tento typ sloves v psl. patřil ke třetí slovesné třídě, ale tato původní příslušnost je hláskovým vývojem zastřena. V psl. byl přítomný kmen tvořen základem zakončeným na souhlásku a k němu se připínal kmenotvorný sufix *-je-*, jako u vzoru *kryje*. U vzoru *maže* dochází k měkčení, protože kmenotvorná přípona následuje po souhlásce, a zaniká hláska *j* - psl. **maz-jǫ* > *mažǫ*, **mazješb* > *mažešb*. Po zániku *jerŭ* staročeské *mažeš*.⁷⁶

Ve stč. patřila ke vzoru *maže* skupina sloves, která po zániku párové měkčnosti postupně splynula se vzorem *bere*: *hrabe* - *hrabati*, *kašle* - *kašlati*, *stele* - *stláti*.

Další skupina sloves vzoru *maže* přešla ke vzoru *dělá* (*kárá* - *kárati*, *skuhrá* - *skuhrati*, *žebrá* - *žebrati*, *žehrá* - *žehradi*, *plápolá* - *plápolat*, *strouhá* - *strouhat*, *dýchá* - *dýchat*, *láká* - *lákati*, *pyká* - *pykati*, *řieká* - *řiekati*, *souká* - *soukat*, *stýská* - *stýskat*, *výská* - *výská*, *hlodá* - *hlodati*, *hvízdá* - *hvízdati*, *reptá* - *reptati*, *chrochtá* - *chrochtati*, *lechtá* - *lechtati*, *leptá* - *leptati*, *létá* - *létati*, *metá* - *metat*, *řehtá* - *řehtati*, *šeptá* - *šeptati*, *trestá* - *trestati*, *troskotá* - *troskotati*),⁷⁷ tyto přechody probíhaly, protože se jedná o produktivní typ sloves (na rozdíl od sloves typu *bere*, pod který typ sloves *maže* bývá řazen) a protože se tím omezila alternace kořenné souhlásky.⁷⁸

U některých sloves, která původně patřila ke vzoru *maže*, vznikly dublety podle vzorů *bere* a *dělá* - *hýbati* - *hýbe* - *hýbá*, *dlabati* - *dlabě* - *dlabá*, *skubati* (*škubati*) - *škube* - *škubá*, *zobati* - *zobe* - *zobá*, *kapati* - *kape* - *kapá*, *kúpati* - *kúpe* - *kupá*, *sypati* - *sype* -

⁷⁴ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 215 - 217.

⁷⁵ Mluvnice češtiny. Díl 2, s. 436 - 437.

⁷⁶ VEPŘEK, M.: Komparativní tvarosloví, s. 69.

⁷⁷ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 216 - 217.

⁷⁸ VEPŘEK, M.: Komparativní tvarosloví, s. 69.

*sypá, šciepati (štípat) - šciepe - šciepá, třepati - třepe - třepá, driemati - drieme - driemá, orati - oře - orá, česati - češe - česá, klusati - kluše - klusá.*⁷⁹

V nové češtině řadíme ke vzoru *maže* 28 sloves, která mají před charakteristickým *-a-* konsonanty *k, ch, h, n, r, z, s.*⁸⁰

6.3.1. Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	maž-Ø-u	maž-e-vě, maž-e-va	maž-e-me, maž-e-m, maž-e-my
2. os.	maž-e-š	maž-e-ta	maž-e-te
3. os.	maž-e-Ø	maž-e-ta	maž-Ø-ú

K přijetí koncovky *-m* u tohoto typu sloves nedošlo. Ačkoli 1. os. sg. ind. prez. byla ovlivněna přehláskou *u > i*, tato změna se zcela neprosadila a tvary se v 17. století vrátily k původní koncovce *-u.*⁸¹

Stejně jako u sloves typu *nese* nebo *bere* dochází k odpadávání *-e* v koncovce 1. os. pl. ind. prez., protože neplnilo žádnou gramatickou funkci. Stejný vývoj tyto skupiny i v případě 3. os. pl. ind. prez., tedy *-ont*, od kterého odpadlo koncové *-t, o > -ú > -ou.*

Doklady

Prézens

1. os. sg.

-u: selžu *ŽaltGlos*; vzdýšu *LegAl*; sl'u *PasM*;

-i: strůži *VšehK*; vzdýši *Baw*; zišti *Trist*; nestýšti *NRada*; ukáži *Dal*; tieži já tebe *LegKat*; svieži *AlxV*;

2. os. sg.: pášeš *Mast*; kváčeš *HodKap*; plesčeš *HodKap*; tiežeš *ChelčPost*; sviežeš *Krist*; češeš *Modl*;

3. os. sg. kváče *DalC*; láče d'ábel *Vit*; myče *PasM*; pyče *Štít*; řeče *DalC*; sůče *Otc*; stieče *LegPila*; dotýče *Štít*; líže *Štít*; zřeže *ŽaltKlem*; tieže *Otc*; obvieže *AlbRáj*; chrápě *AlxV*;

⁷⁹ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 207 - 208.

⁸⁰ ŠMILAUER, s. 213.

⁸¹ ŠMILAUER, s. 234.

1. os. du.

-*me*, -*m*, -*my*: nedoloženo

2. - 3. os. du.

-*vě*, -*va*: *nedoloženo*

1. os. pl.

-*me*: *nevořeme AlexPovT*

-*m*: *žebřemli Štít*;

-*my*: *nedoloženo*

2. os. pl.: *přepášete ŠtítSvátA*;

3. os. pl.

-*ú*: *selžú ŽaltKlem*; *lhú ChelčPost*; *opláčú ŽaltKlem*; *pišú Pror*;

-*ie* / -*i*: *vzdýší ŠtítSvátA*; *páší PasM*; *myčí Lucid*; *pyčí ŠtítSvátA*; *vyskáčí Troj*; *ztleščí ŽaltWittb*; *líží AlbRáj*; *uvieží Hrad*; *češí Krist*;

Týkati: *dotýčí X dotýkají Troj*;

6.3.2. Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	<i>maž-ě-vě</i> , <i>maž-ě-va</i>	<i>maž-ě-m</i> , <i>maž-ě-me</i> , <i>maž-ě-my</i>
2. os.	<i>maž-i</i> , <i>maž-Ø</i>	<i>maž-ě-ta</i>	<i>maž-ě-te</i> , <i>maž-Ø-te</i>
3. os.	<i>maž-i</i> , <i>maž-Ø</i>	<i>maž-ě-ta</i>	<i>maž-ě-te</i> , <i>maž-Ø-te</i>

V případě, že nebyla komplikovaná výslovnost, bylo ve staré češtině v singuláru vypouštěno koncové *-i* a v plurálu přípona *-ě*. Autoři mluvnice tento fakt u vzoru *maže* většinou zohledňují,⁸² naopak Dostál uvádí u tohoto vzoru pouze tvary *maži* a *mažěte*.⁸³

⁸² Např. KOMÁREK, s. 252.

⁸³ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 75.

Podle Gebauera je v případech, kdy přítomný kmen sloves končí na měkkou souhlásku, vždy náležité *-i* za psl. *-ǫi-* nebo *-ę-*.⁸⁴

Doklady

2. / 3. os. sg.

-Ø: ostruž *LékFrantA*; zišť *HusE*; otiež *ŽaltKlem*; rozvěž *PasM*; podkaš sě *BiblOl*;

-i: příkáži *AlxBM*; páši sě mečem *ŽaltWittb*; nevrťi *BiblOl*; nežehři sě *ŠtitKlem*; zobiž *BiblLit*;

Novotvar podle vzoru *dělá*: napísaj *Trist*; nehýbaj *ŽaltWittb*;

1. os. du.

-vě: plačvěž oba *Modl*;

-va: nedoloženo

2. / 3. os. du.: nedoloženo

1. os. pl.

Plačme *ŽaltWittb*;

-m, -my: nedoloženo

2. / 3. os. pl.: pyčte *Hrad*; tleščte *ŽaltWittb*; nedotýkajte sě jich *ŽaltKlem*; svěžte *Hrad*; češte *DalC*; plešte *ŽaltKlem*;

Novotvar podle vzoru *dělá*: nekolébajte se *ChelčPost*;

6.3.3. Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	*maž- <i>ie</i> -ch, maz- <i>á</i> -ch	*maž- <i>ie</i> -ch-o-vě, maž- <i>ie</i> -ch-o-va, maz- <i>á</i> -ch-o-vě, maz- <i>á</i> -ch-o-va	*maž- <i>ie</i> -ch-o-m, maž- <i>ie</i> -ch-Ø-me, maž- <i>ie</i> -ch-Ø-my, maz- <i>á</i> -ch-o-m, maz- <i>á</i> -ch-Ø-me, maz- <i>á</i> -ch-Ø-my

⁸⁴ GEBAUER, s. 36.

2. os.	*maž-ie-še, maz-á-še	*maž-ie-š-ta, maz-á-š-ta, maz-á-s-ta	*maž-ie-š-te, maž-ie-s-te, maz-á-š-te, maz-á-s-te
3. os.	*maž-ie-še, maz-á-še	*maž-ie-š-ta, maž-ie-s-ta, maz-á-š-ta, maz-á-s-ta	*maž-ie-ch-u, maz-á-ch-u

Tvary s kmenotvornou příponou *-ie-* jsou tvořeny od přítentního kmene, tvary s příponou *-á-* od kmene infinitivního.

Doklady

1. os. sg.: *-iech, -ách:* nedoloženo

2. os. sg. / 3. os. sg.

-áše: stýskáše *Otc*; česáše *Otc*; misáše *ŽaltKlem*; písáše *EvZimm*; vrtráše *Krist*; žehráše *Otc*; huhláše *Otc*; sláše *PasM*;

-ieše: nedoloženo

1. os. du.: nedoloženo

2. - 3. os. du.: nedoloženo

1. os. pl.: nedoloženo

2. os. pl.: nedoloženo

3. os. pl.:

-áchu: plakáchu *Otc*; lzáchu *Krist*; debsáchu *BiblOl*; tytráchu *ŽaltWittb*; huhláchu *Otc*; kláchu *BawArn*;

-iechu: nedoloženo

6.3.4. Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	maz-a-ch	maz-a-ch-o-vě, maz-a-ch-o-va	maz-a-ch-o-m, maz-a-ch-Ø-me, maz-a-ch-Ø-my
2. os.	maz-a-Ø	maz-a-š-ta, maz-a-s-ta	maz-a-s-te, maz-a-š-te
3. os.	maz-a-Ø	maz-a-š-ta, maz-a-s-ta	maz-a-chu

Doklady

1. os. sg.: nedoloženo

2. / 3. os. sg.: misa *PasM*; napisa *ModlLeg*; vekla *AlxV*;

1. os. du.: *-chově, -chova*: nedoloženo

2. - 3. os. du.: *-sta, -šta*: nedoloženo

1. os. pl.

-chom: tázachom *Otc*;

-chme, -chmy: nedoloženo

2. os. pl.

-ste, -šte: nedoloženo

3. os. pl.: otázachu *LegKat*;

6.3.5. Participium perfekta aktiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	maz-a-l-Ø	maz-a-l-a	maz-a-l-i
Femininum	maz-a-l -a	maz-a-l-e	maz-a-l-y
Neutrum	maz-a-l-o	maz-a-l-e	maz-a-l-a

Doklady

Sg. mask.: (mnich) hubené smilstvo spáchal *Otc*

Du. mask: nedoloženo

Pl. mask.: skřehtali sú *ŽaltWittb*

Sg. fem.: nedoloženo

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: nedoloženo

Sg. neut.: nedoloženo

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: nedoloženo

6.3.6. Participium perfekta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	maz-á-n-Ø	maz-á-n-a	maz-á-n-i
Femininum	maz-á-n-a	maz-á-n-ě	maz-á-n-y
Neutrum	maz-á-n-o	maz-á-n-ě	maz-á-n-a

Sg. mask.: rozsápán *GlosŘeh*

Du. mask: nedoloženo

Pl. mask.: nedoloženo

Sg. fem.: nedoloženo

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: nedoloženo

Sg. neut.: nedoloženo

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: nedoloženo

6.3.7. Participium præsens activa (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
maž-Ø-ě	maž-Ø-úc-i > maž-Ø-íc-i	maž-Ø-úc-e > maž-Ø-íc-e

Sg. mask., neut.: proč sem i tam těkáš toli nešlechtností páše *AlxP*; když mní kto, by byl zíšče *AlxBM*

Sg. fem., neut.: kváčíc *MamV*

Plurál: budú proti vám mluviti lžíce *Krist*

6.3.8. Participium præterita activa (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
maz-a-v-Ø	maz-a-vš-i	maz-a-vš-e

Sg. mask., neut.: nedoloženo

Sg. fem., neut.: nedoloženo

Plurál: mnoho proti němu páchavše *Otc*

6.3.9. Dílčí závěr

U præsensních tvarů vzoru *maže* se nám podařilo najít doklady pro 1. os. sg. před přehláskou (*mažu*) i po ní (*maži*), doložili jsme i další tvary singuláru (*mažeš*, *maže*). V duálu žádný doklad præsensu nemáme. Plurál je doložen v 1. os. pl. v podobách *mažeme*, *mažem*, v 2. os. pl. (*mažete*) a rovněž ve 3. os. pl. – tvary *mažú* i *maží*.

2. / 3. os. os. sg. imperativu je doložena s koncovým *-i* i bez něho (*maž*, *maži*). Máme doklad pro 1. os. du. bez kmenotvorné přípony (*mažvě*). 1. os. pl. imp. je doložena s koncovkou *-me* (*mažme*). Pro 2. os. pl. imp. jsou hojné doklady bez kmenotvorné přípony (*mažte*).

Doklady imperfekta máme v 2. / 3. os. sg., pouze tvar *mazáše*. Dále je doložena 3. os. pl., opět od infinitivního kmene (*mazáchu*).

Aorist sigmatický má u vzoru *maže* doklady v 2. / 3. os. sg. (*maza*), 1. os. pl. (pouze *mazachom*) a ve 3. os. pl. (*mazachu*).

Participium perfekta aktiva je doloženo v mask. sg. (*mazal*) i pl. (*mazali*). Participium prézenta pasiva dokládáme ve tvaru sg. mask. (*mazán*). Participium prézentu aktiva máme doloženo ve všech tvarech – mask. (*mažě*), fem. (*mažíc*), plur. (*mažíce*). Pro participium préterita aktiva máme doklad v plurálu (*mazavše*).

6.4. Peče

Ke vzoru *peče* patří slovesa, která mají kořen zakončený na veláru *k*, *h*, v psl. g. Tato velára je zachována v přičestí minulém (*pek-l*), v 1. os. sg. ind. prez. (*pek-u*) a ve 3. os. sg. ind. prez. (*pek-ú*) a ve tvarech aoristu asigmatického - 1. os. sg. (*pek-Ø*), 1. os. du. (*pek-o-vě*, *pek-o-va*), 1. os. pl. (*pek-o-m*) a 3. os. pl. (*pek-u*, *pek-ú*).⁸⁵ V jiných tvarech se velára mění na *č*, *ž* (prezens, aorist sigmatický), *c* (imperativ). V infinitivu splynuly souhláskové skupiny **kt*, *gt* v *c* (*mogti*, *pekti* > *moci*, *péci*).⁸⁶ Ke vzoru *peče* patřila tato slovesa: *teče* - *téci*, *vleče* - *vléci*.

Dále sem patřila slovesa, která měla dublety se vzorem dělá (*sieci* - *sěče* - *seká*, *střici* *stříže* - *stříhá*) nebo tiskne (*léci* - *leže* - *lehne*, *přieci* - *přeže* - *přáhne*, *řeci* - *řče* - *řekne*, *sieci* - *sěže* - *sáhne*, *vrci* - *vrže* - *vrhne*, *žeci* - *žže* - *žhne*) nebo prosí (*léci* - *léce* - *líci*, *střieci* - *střeže* - *střeží*).

V přítomných tvarech došlo v nové češtině k analogickému vyrovnání tvarů 1. os. sg. a 3. os. pl. s tvary ostatními (*peku* > *peču*, *pekú* > *pečou*). Nová čeština má pod vzorem *peče* sedm sloves, všechna jsou společná se starou češtinou: *peče* - *péci* / *péct* (stč. *péci*), *seče* - *síci* / *síct* (stč. *sieci*), *teče* - *téci* / *téct* (stč. *téci*), *tluče* - *tlouci* / *tlouct* (stč. *tlúci*), *vleče* - *vléci* / *vléct* (stč. *vléci*), *střeže* - *střici* (stč. *střici*), *může* - *moci* / *mocť* (stč. *moci*).⁸⁷

6.4.1. Přezens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	pek-Ø-u	peč-e-vě, peč-e-va	peč-e-me, peč-e-m, peč-e-my
2. os.	peč-e-š	peč-e-ta	peč-e-te
3. os.	peč-e-Ø	peč-e-ta	pek-Ø-ú

V přítomných tvarech slovesného vzoru *peče* došlo k 1. praslovanské palatalizaci velár před kmenotvorným *-e*, např. *peku*, *pečeš*.

⁸⁵ Dostál, s. 76.

⁸⁶ Vepřek, s. 66.

⁸⁷ Šmilauer, s. 211.

Doklady

1. os. sg.: oblehu *Pror Is 29, 2*; poleku *DalC 9*; já přísahu *BiblOl Gen. 21, 24*; tluku *ŠtítSvátA*; provrhu *Hrad 125b*; zajžhu *PasM 503*

Řéci: řku já *ŽaltKlem*

2. os. sg.: když ležeš *AlbRáj 41a*; nemůžeš *Hrad*; ty mi přisežeš *Troj 21b*; toho se střežeš *ŠtítKlem*; ostřížeš ny *ŽaltKlem 11, 8*

3. os. sg.:

-Ø: nedoloženo

-e: nespřeže-li se *ChelčPost 54b*; odpřisieže se *Rožmb 117*; slunce neozže *ŽaltKlem 126, 6*; stříže hospodin *ŽaltKlem 33, 21*; stříže *BiblKoř A 8, 22*; meč doteče *DalV*

1. os. du.:

-vě: leževě dnes spolu v hrobě (= ulehnome) *HodKap*

-va: muoževa spolu přebývati *OtcB*

2. / 3. os. du.: oči móžta *ŠtítKlem*; (Eneáš a Antenor) přisiežeta *Troj 194a*

1. os. pl.:

-m: móžem *DalC*; uzžem tě *BiblOl Jdc 14, 15*;

-me: jejie tělo vyzžeme (= spálíme) *ModlLeg 23b*

-my: več se oblečemy? *BiblOl Mt-J*

2. os. pl.: nemóžte *DalC*; střežete se *ŠtítKlem*; sezžete *BiblOl Ex 12, 10*

3. os. pl.: vylehú *CestMand*; polekú *Comest 173b*; zapřahú *PasM 354*; vystřehú *ŠtítKlem*; (pastýři) střihú *BiblOl I Reg 25, 7*; tlukú *KázLeg*;

Řéci: (oni) řkú *ŽaltKlem*;

6.4.2. Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	pec-Ø-vě, pec-Ø-va	pec-Ø-me, pec-Ø-my
2. os.	pec-Ø-i, pec-Ø	pec-Ø-ta	pec-Ø-te
3. os.	pec-Ø-i, pec-Ø	pec-Ø-ta	pec-Ø-te

Důsledkem zakončení kořene na *-k-* byla ve tvarech imperativu druhá palatalizace $k > c$. Ve tvarech imperativu by náležitě měl být konsonant *c*, ale imperativní tvary podléhají vlivu tvarů přítomných, u kterých právě dochází ke kolísání mezi *k* a *č* a objevují se nové tvary, např. *seč BawEzop*.⁸⁸ Vyrovnávání s přítomnými tvary dokládají také příklady *střež ŽaltKlem X střež se ŠtítSvátB*. Později novotvary typu *peč* zaujaly u většiny sloves dominantní místo, aby byl zdůrazněn bezkoncovkový imperativ (výjimkou např. *pomoz - pomoci*).⁸⁹

Doklady

2. os. sg. / 3. os. sg.

-0: oblez *BiblKladr 2*; spomoz *ŽaltKlem*; upřez vóz *BiblKladr 3 Rg 18, 44*; na tom přisiez *Pass 345*; střež mne *ŽaltKlem*; střež *ŠtítSvátB*; vystřiž *PovOl*; zavrz *ŠtítSvátB*; seč rytieře *BawEzop*

-i: střeži *ŽaltGlosMuz 85, 2*; zži *ŽaltWittb 25, 2*;

Řeci: řci *BiblOl*;

1. os. du.: nedoloženo

2. / 3. os. du.: dva pomocníky odpřisěžta *Rožmb 69*; tečta *Pror 59a*

1. os. pl.

-m: vržiem sě *Hrad 89b*

-me: odvržme *ŽaltKlem 2, 3*

-my: odvržmy *EvOl 94b*

⁸⁸ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 47.

⁸⁹ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 237.

Řéci: řčemy *PasM*

2. os. pl. / 3. os. pl.: spomozte *ŽaltKlem*; prisiežte mi *BiblOl Jos 2, 12*; strážte se *Štít uč 95b*; obležte města *Comest 116b*; užžete (= vypalte) *Pass 374*

Řéci: řčete *Pror*;

6.4.3. Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	peč-ie-ch	peč-ie-ch-o-vě, peč-ie-ch-o-va	peč-ie-ch-om, peč-ie-ch-me, peč-ie-ch-my
2. os.	peč-ie-še	peč-ie-š-ta, peč-ie-s-ta	peč-ie-š-te, peč-ie-s-te
3. os.	peč-ie-še	peč-ie-š-ta, peč-ie-s-ta	peč-ie-ch-u

U sloves tohoto typu jsou tvary imperfekta tvořeny od přítomného kmene a v objevuje se v nich měkčená souhláska, např. *pečiech*.

Doklady

1. os. sg.: já stríech *BiblKoř A 22, 20*; jáz vzvlečech *ŽaltWittb 34, 13* - omylem m. vzvlečiech

2. os. sg. / 3. os. sg.: nemožieše *AlxV*; sčieše *DalC 42*; strážieše *Otc*; Vlasy strážieše *BiblOl 2 Rg 14, 26*; potok tečieše *AlexPovT 118*; povržíeše *MastDrk 174*;

1. os. du.: *-iechova, -iechově*: nedoloženo.

2. / 3. os. du.: nedoloženo

1. os. pl.: nedoloženo

2. os. pl.: nedoloženo

3. os. pl.: nepřátelé strážiechu *ŽaltWittb*; strážiechu stádo *BiblOl 1 Rg 25, 2*; Potoci tečiechu *DalC 74*; zžiechu *DalC 85*; strážiechu *DalC 64*;

-áchu: nedoloženo

6.4.4. Aorist asigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	pek-Ø	pek-o-vě, pek-o-va	pek-Ø-o-m
2. os.	peč-e-Ø	peč-e-ta	peč-e-te
3. os.	peč-e- Ø	peč-e-ta	pek-Ø-u, pek-Ø-ú

Doklady

1. os. sg.: nemoh *AlxV*;

2. / 3. os. sg.: (král) příleže *Comest 208b*; pomože *ŽaltWittb*; když mu přísieže *PasM 345*; Tristram po svůj meč sěže *Trist 221*; poteče krev *Hrad 88b*; kněz vrže *DalC 76*, dosaže *Trist 357*; zezže *DalC 39*;

Řeci: Dořeče *Dal*; dořče *Krist*;

1. os. du.: nedoloženo

2. os. du. / 3. os. du.: ležeta nicě *AlxBud 1, 37*; podvržeta *MamVid*

1. os. pl.: nedoloženo

2. os. pl.: nedoloženo

3. os. pl.:

-u: Dosiehu *AlxV 575*; rozsěku *AlxV 2114*; teku *AlxH 8, 28*; svleku *Pass 201*; nalehu *AlxV 1798*; zavrhu *AlxV 2430*;

-ú: Šváby ostřehú *DalJ 100*; rozsěkú *DalJ 56*; zajžhú *DalJ*

Řeci: řekú *AlxV*;

6.4.5. Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	peč-e-ch-Ø	peč-e-ch-o-vě, peč-e-ch-o-va	peč-e-ch-o-m, peč-e-ch-Ø-me, peč-e-ch-Ø-my
2. os.	peč-e-Ø	peč-e-s-ta,	peč-e-s-te,

		peč-e-š-ta	peč-e-š-te
3. os.	peč-e-Ø	peč-e-s-ta, peč-e-š-ta	peč-e-ch-u

Doklady

1. os. sg.: nedoloženo

2. / 3. os. sg.: vleče *Otc*;

1. os. du.:

-vě, -va: nedoloženo

2. / 3. os. du.:

Řéci: řesta *DalC*; mladší: řečesta *DalJeš*; řesta *DalC*

1. os. pl.:

-chom, -chme, -chmy: nedoloženo

2. os. pl.:

-ste, -šte: nedoloženo

3. os. pl.: mužie obležechu *Comest 28b*; uvržechu *BiblHlah Vid 1b*; spřísežechu sě židé *Comest 240a*;

Ostřieci: ostřiechu *Comest 46a* - omylem místo ostřižechu

Řéci: řechu *DalH*; mladší: páni řečechu *DalJ*; řechu *DalC*

6.4.6. Participium perfekta aktiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	pek-Ø-l-Ø	pek-Ø-l-a	pek-Ø-l-i
Femininum	pek-Ø-l-a	pek-Ø-l-e	pek-Ø-l-y
Neutrum	pek-Ø-l-o	pek-Ø-l-e	pek-Ø-l-a

Doklady

Sg. mask.: mohl *Otc*; Mathiáš dosáhl *ApŠ*; přě

Du. mask.: nedoloženo

Pl. mask.: polekli *ŽaltKap*; dosiešli *Štít*; abychom stříehli sě hříechu *Štít*;

Sg. fem.: řkla (Dalila) *Bibl. Ol.*;

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: nedoloženo

Sg. neut.: vyřeklo písmo *Štít*;

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: nedoloženo

6.4.7. Participium perfekta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	peč-e-n-Ø	peč-e-n-a	peč-e-n-i
Femininum	peč-e-n-a	peč-e-n-ě	peč-e-n-y
Neutrum	peč-e-n-o	peč-e-n-ě	peč-e-n-a

Sg. mask.: popřisěžen *Rožmb*; ostřěžen *Modl*;

Du. mask.: nedoloženo

Pl. mask.: řečených mužuoov *Otc*;

Sg. fem.: sú spřěžena *AlxH*

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: nedoloženo

Sg. neut.: řečeno jest *ŽaltKlem*;

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: nedoloženo

6.4.8. Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
pek-Ø-a	pek-Ø-úc-i	pek-Ø-úc-e

Sg. mask., neut.: sv. Jan vzpoleha *Hrad*; řka *LegJid*; střeha se zlého *Štít*;

Sg. fem., neut.: nedoloženo

Plurál: střehúc *Pror*;

6.4.9. Participium préterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
pek-Ø	pek-Ø-š-i	pek-Ø-š-e

Sg. mask., neut.: mnich dosah meče *DalC*;

Sg. fem., neut.: (duha) sě rozpráhši *LegKat*; paní dosiehši klíčóv *Trist*;

Plurál: meče na ně opřiehše *PasM*; upekše kýtu *Otc*;

6.4.10. Dílčí závěr

Prézentní tvary vzoru *peče* jsou v mluvnicích dobře zachyceny, chybí pouze doklady pro tvary *pekova* (1. os. du.). Dohledali jsme tvar *pečemy* (1. os. pl.), který nám také původně chyběl.

V imperativu jsme nenašly doklady pouze pro 1. os. du. (*pecvě, pecva*).

Imperfektum máme doloženo v 1. os. sg. (*pečiech*), 2. / 3. os. sg. (*pečieše*) a v 3. os. pl. (*pečiechu*).

Aorist asigmatický i sigmatický jsou v mluvnicích doloženy ve tvarech singulárových (aor. as. *pek, peče*; aor. sigm. *pečech, peče*) a ve 3. os. pl. (aor. asigm. *peku, pekú*; aor. sigm. *pečechu*).

Participium perfekta aktiva i pasiva je u vzoru *peče* doloženo ve všech rodech singuláru (part. l-ové: *pekl, pekla, peklo*; part. n-ové *pečen, pečena, pečeno*) a v maskulinu plurálu

(part. l-ové *pekli*, n-ové *pečeni*). V participiu přítentu aktiva máme z mluvníc doklady pro sg. mask. (*peka*) a pro plurál (*pekúce*). Participium préterita aktiva je doloženo ve všech tvarech – sg. mask. (*pek*), fem. (*pekši*) a v plurálu (*pekše*).

6.5. Umře

Slovesa tohoto vzoru mají souhlásku *ř* před kmenotvornými příponami: přítomným *-e-* (*umř-e-Ø*), infinitivním *-ie-* (*umř-ie-ti*) a *-ě-* v minulém přičestí (*umř-ě-l*). V kořeni infinitivu a přičestí minulého došlo u všech sloves tohoto vzoru k psl. metatezi likvid *merti* > *mrěti*, přítomní kořen má oslabený stupeň psl. *mьr*.

Ve stč. patřila pod vzor *umře* slovesa *čře – čřieti* (= *čerpat*), *dře – dřieti* (= *dřít*), *mře – mřieti* (= *umírat*), *nře – nřieti* (= *prýštiti*), *pře – přieti* (= *přát*), *skvře sě – skvřieti sě* (= *škvařit se*), *stře – střieti* (= *setřít*), *tře – třieti* (= *třít*), *vře – vřieti* (= *vřít*), *žře – žřieti* (= *zřít, dívat se*).⁹⁰

Ze stč. sloves se do nč. zachovala tato slovesa: *tře – třít*, *dře – dřít*, *mře – mřít*, *(o)pře – (o)přít*, *(za)pře – (za)přít*, *(pro)stře – (pro)střít*, *vře – vřít*, *(za)vře – (za)vřít*, *(po)zře – (po)zřít*.⁹¹

Ke vzoru *umře* patří izolovaná slovesa *mel'e – mléti*, *kól'e – kláti*. Slovesům typu *umře* se podobají metatezí likvid. Měkčením *l'* v přítomnu se podobají vzoru *maže*.

6.5.1. Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	umr-Ø-u	umř-e-vě, umř-e-va	umř-e-me, umř-e-m, umř-e-my
2. os.	umř-e-š	umř-e-ta	umř-e-te
3. os.	umř-e-Ø	umř-e-ta	umr-Ø-ú

Vlivem přední samohlásky *e* došlo v přítomných tvarech ke změkčení likvidy *-r*. Později analogicky došlo k této změně rovněž v 1. os. sg. a 3. os. pl., kde přední samohlásky nenásleduje.

V polovině 14. století proběhla přehláska *'u > 'i*, *'ú > 'í*. V případě sloves typu *umře* tato změna zasáhla izolovanou skupinku sloves *kláti, mléti*, tedy *kol'ú > kolí, mel'ú > mel'í*.⁹²

⁹⁰ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 101.

⁹¹ ŠMILAUER, s. 214.

⁹² LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 71.

Doklady

1. os. sg.: neumru *ŽaltKlem 117, 17, 3*; (já) vydru *NRada 714*; otevru ústa má *ŽaltKlem.77, 2*

2. os. sg. : načřeš *BiblOl*; meleš *Hrad*; zprostřed *ŽaltKlem*; otevřeš *ŽaltKlem*

3. os. sg.: Břetislav umře *PasM 315*; vře *Štít*; sežře *ŽaltKlem Dt 42*; načře *BiblOl Lv 4, 5*; dře *GlosMV*; krev z masa vyvře *ŠtítSvát 193b*;

1. os. du.:

-vě: i vecě k své ženě: „ smrtí umřevě“ *BiblOl Gn - Esd*;

-va: třeva *KázDzikSct*

2. / 3. os. du.: nedoloženo

1. os. pl.:

-m: požřem *ChelčPost 124b*

-me, -my: nedoloženo

2. os. pl.: načrete *ŽaltWittb Is 3*

3. os. pl.: ryby zemrú *Pror 38a*; seprú *VšehK*; rozprostrú *NRada*; otevru *Pass 9*; vrú *ŠtítSvát 186a*;

Mléti: melí *Dal X meliú DalC*

Požrou *Lucid 12a*

6.5.2. Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	umř-ě-vě, umř-ě-va	umř-ě-me, umř-ě-m, umř-ě-my
2. os.	umř-Ø-i	umř-ě-ta	umř-ě-te
3. os.	umř-Ø-i	umř-ě-ta	

V 2. os. sg. impt. se udržela v případě tohoto typu sloves koncovka *i*, bez které by bylo velmi obtížné tyto slovesné tvary vyslovovat, protože před koncovkou je souhlásková

skupina. U sloves typu *umře* dochází v impt. ke změkčení souhlásky *r* v postavení před *-i-* nebo *-ě-*. Ve tvarech plurálu je zachována pračeská přípona *-ě-*, např. *umřěte*. Po ztrátě jotace vzniká homonymie přítomného a imperativního tvaru *umřete*.⁹³

Doklady

2. / 3. os. sg.: načři *Modl 175b*; prodři *ChelčPost 185b*; vinři *ŽaltGlosMuz Hab 16*;

1. os. du.:

-vě, -va: nedoloženo

2. / 3. os. du.: nedoloženo

1. os. pl.: *-me, -m, -my*: nedoloženo

2. / 3. os. pl.: načřete *EvZimn J 2, 8*; rozedřete *AlbRáj 44b*

6.5.3. Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	umř-ie-ch	umř-ie-ch-o-vě	umř-ie-ch-o-m
2. os.	umř-ie-še	umř-ie-š-e-ta	umř-ie-š-e-te
3. os.	umř-ie-še	umř-ie-š-e-ta	umř-ie-ch-u

Slovesa typu *umře* tvoří imperfektum od základu podobného přítomnému kmeni.⁹⁴

1. os. sg.: nedoloženo

2. os. sg. / 3. os. sg.: škvříeš se *Otc*; vříeš *DalC 99*; Zemléš *EvOl*;

1. os. du.:

-iechova, -iechově: nedoloženo.

2. / 3. os. du.: *-ieseta, -iešeta*: nedoloženo

1. os. pl.: *-iechom, -iechme, -iechmy*: nedoloženo

2. os. pl.: *-iesete, -iešete*: nedoloženo

3. os. pl.: mříechu *AlexPovT*; (učedníci) třiechu *Kruml*

⁹³ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 48.

⁹⁴ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 238-239.

6.5.4. Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	umř-ě-ch	umř-ě-ch-o-vě, umř-ě-ch-o-va	umř-ě-ch-o-m, umř-ě-ch-Ø-me, umř-ě-ch-Ø-my
2. os.	umř-ě-Ø	umř-ě-s-ta, umř-ě-š-ta	umř-ě-s-te, umř-ě-š-te
3. os.	umř-ě-Ø	umř-ě-s-ta, umř-ě-š-ta	umř-ě-ch-u

Doklady

1. os. sg.: nedoloženo

2. os. sg. / 3. os. sg.: umřě kněz *Vladislav DalC 64*; vyvrě se *OtcA 37a*; pozřě *Otc 380b*

1. os. du.: -ěchově, -ěchova: nedoloženo

2. / 3. os. du.: -ěšta, -ěšta: nedoloženo

1. os. pl.: -ěchom, -ěchme, -ěchmy: nedoloženo

2. os. pl.: -ěšte, -ěšte: nedoloženo

3. os. pl.: načtřechu *BiblOl 2 Rg 23, 16*

6.5.5. Participium perfekta aktiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	umř-ě-l-Ø	umř-ě-l-a	umř-ě-l-i
Femininum	umř-ě-l-a	umř-ě-l-e	umř-ě-l-y
Neutrum	umř-ě-l-o	umř-ě-l-e	umř-ě-l-a

Doklady

Sg. mask.: rád by zboží vydřěl *Hrad*; zprostrsěl sem ruce *ŽaltKlem*;

Du. mask: dva bratry umřěla *PasM*;

Pl. mask.: upřeli *ŽaltKlem*;

Sg. fem.: tlustost vydřela sě (= tloušťka vyrazila) *ŽaltGloss*;

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: nedoloženo

Sg. neut.: nedoloženo

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: nedoloženo

6.5.6. Participium perfekta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	umř-ě-n-Ø	umř-ě-n-a	umř-ě-n-i
Femininum	umř-ě-n-a	umř-ě-n-ě	umř-ě-n-y
Neutrum	umř-ě-n-o	umř-ě-n-ě	umř-ě-n-a

Doklady

Sg. mask.: zatřen *EvVít*);

Du. mask.: nedoloženo

Pl. mask.: nedoloženo

Sg. fem.: říza předřena *EvVid M*

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: nedoloženo

Sg. neut.: nedoloženo

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: ústa rozedřena *AlexPovT Mk*

6.5.7. Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
umr-Ø-a	umr-Ø-úc-i	umr-Ø-úc-e

Doklady:**Sg. mask., neut.:** sen mra**Sg. fem., neut.:** nedoloženo**Plurál:** mrúce *ŽaltKlem*; rány sě drúc *ModlLeg*;**6.5.8. Participium präterita aktiva (s-ové)**

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
umř-ě-v-Ø	umř-ě-vš-i	umř-ě-vš-e

Doklady:**Sg. mask., neut.:** žid udřěv rúchu *ModlLeg*;**Sg. fem., neut.:** jeho nohy svými vlasy utrěvši *PasM***Plurál:** potřěvše *PasM***6.5.9. Dílčí závěr**

U vzoru *umře* máme v přítomnosti doklady pro 1. os. sg. (*umru*), 2. os. sg. (*umřeš*), 3. os. sg. (*umře*). Pro 1. os. du. se nám podařilo v databázi najít tvar *umřeva*, v praxi tedy existují obě varianty (*umřěvě*, *umřeva*). Dále je doložena 1. os. pl. (pouze *umřem*), 2. os. pl. (*umřete*) a 3. os. pl. (*umrú*).

Imperativ je doložen pro singulár (*umři*) a 2. os. pl. (*umřete*).

Imperfektum je u tohoto vzoru doloženo pouze ve tvarech 2. / 3. os. sg. (*umřieše*) a ve 3. os. pl. (*umřiechu*).

Rovněž v aoristu jsme získali doklady pouze pro 2. / 3. os. sg. (*umře*) a 3. os. pl. (*umřěchu*).

V participiu perfekta aktiva je doloženo maskulinum ve všech číslech (sg. *uřěl*, pl. *uřěla*, du. *umřěli*) a singulár feminina (*umřela*). Participium perfekta pasiva má doklady v singuláru maskulina (*umřěn*) a feminina (*umřěna*) a v plurálu neutra (*umřěna*).

Participium pr3sentu aktiva m3 v mluvnic3ch doloženy tvary sg. maskulina (*umra*) a plur3lu (*umr3ce*). Pro participium pr3terita aktiva m3me doklady v singul3ru maskulina (*umř3v*) i feminina (*umř3vši*) a v plur3lu (*umř3vše*).

6.6. Začne

Z diachronního hlediska řadíme vzor *začne* do 1. třídy: kmenotvorná přípona *-e* následuje po nosové souhlásce *-m-* nebo *-n-*, kterou končí kořen: *(za)čn-e, jm-e*. Ve vývoji tohoto vzoru došlo k ablautovému střídání mezi přítomní a infinitivní podobou kořene, např. přítomní tvary *-čьn > -čn / -jьm > -jm* vs. infinitivní kořen *čen / jem > čę / ję > čie / jie* a přičestí minulé *čen / jem > čę / ję > ča / ja*. V infinitivu je tedy kořen zakončen *-ie-* (*čie-ti*) nebo *-ú-* (*dú-ti*), v přičestí minulém *-a-* (*ča-l*) nebo *-u-* (*du-l*).⁹⁵

Ve stč. byla pod tento typ řazena slovesa *(za)čne - (za)čieti, jme - jieti* (= *jmout, chopit se*), *vezme - vzieti, tne - tieti, klne - klěti* (= *klít*), *žme - žieti* (= *ždímat*), *žne - žieti* (= *žnout, sekát*), *mne - mnieti* (= *mínit, domnívat se*), *pne - pieti* (= *pnout*), *dme - dúti* (= *vanout, foukat*).⁹⁶

V nové češtině je vzor *začne* řazen ke 2. slovesné třídě, patří k němu sedm sloves, která byla všechna již ve stč. (*začne - začít, pne - pnout, tne - tnout / tít, žne - žnout / žít, vezme - vzít, jme - jmout, dme - dmout*). V přičestí činném mají infinitivní kmenotvornou příponu *-a-*. Podle novočeského chápání stavby tohoto typu sloves se kmenotvorné přípony připínají pouze k jedné souhlásce, došlo k reinterpetaci nazály *n*, která už není vnímána jako součást kořene, ale kmenotvorné přípony, tedy *-n-e- > -ne-*.⁹⁷

V nč. dochází u sloves typu *začít* k vyrovnání kmene, kmenotvorná přípona *-nu-/nou-* analogicky proniká z přítomních tvarů do infinitivních. Tato tendence se nejvíce projevila u slovesa *pnout* (*pieti - pnout*). Slovesa *tít* (*tieti > tít*) - *tnout*, *žít* (*žieti > žít*) - *žnout* existují jako dublety. Tvary s kmenotvornou příponou *-ou-* jsou stylově bezpříznakové, tvary *tít, žít* jsou knižní.⁹⁸

⁹⁵ KURZ, s. 115.

⁹⁶ PORÁK, J.: Cvičebnice staročeského tvarosloví, s. 101.

⁹⁷ ŠMILAUER, s. 215-216.

⁹⁸ Mluvnice češtiny. Díl 2, s. 452-453.

6.6.1. Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	za-čn-u	za-čn-e-vě, za-čn-e-va	za-čn-e-me, za-čn-e-m, za-čn-e-my
2. os.	za-čn-e-š	za-čn-e-ta	za-čn-e-te
3. os.	za-čn-e	za-čn-e-ta	za-čn-ú

Doklady

1. os. sg.: nedoloženo

2. os. sg.: klneš *Tkadl*;

3. os. sg.: člověk vzeKlne *ŠtítOpat*;

1. os. du.: -vě, -va: nedoloženo

2. / 3. os. du.: nedoloženo

1. os. pl.: -me, -m, -my: nedoloženo

2. os. pl.: sežněte *BiblOl*;

3. os. pl.: vzeKlnú *Štít*;

6.6.2. Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	za-čn-ě-vě, za-čn-ě-va	za-čn-ě-m, za-čn-ě-me, za-čn-ě-my
2. os.	za-čn-i	za-čn-ě-ta	za-čn-ě-te
3. os.	za-čn-i	za-čn-ě-ta	za-čn-ě-te

U sloves typu *začne* se imperativní tvary tvoří z kořene s oslabeným stupněm. U tohoto vzoru, podobně jako u výše popsaných vzorů *umři* a *tiskni*, zůstaly v imperativu

zachovány pračeské tvary. V 2. os. sg. impt. je koncovka *-i*, před kterou je souhlásková skupina. V 1., 2. os. pl. a 1., 2. os. du. impt. je zachována stará přípona *-ě*.⁹⁹

V českých nářečích se v západních Čechách a na Moravě užívá tvar 2. os. imp. pl. *začnite* (doloženo na slovese *sednout - sedne - sednite*). Ze synchronního hlediska je koncovka *-te* připojována k tvaru 2. os. sg. imp. *začni*. Zakončení *i-te* tvořilo v pračeštině 2. os. pl. imp. od sloves 4. třídy, tedy *pros-i-te, trp-i-te*.¹⁰⁰

Doklady

2. os. sg. / 3. os. sg.: poklni *BiblOl*;

1. os. du.: nedoloženo

2. / 3. os. du.: nedoloženo

1. os. pl.: nedoloženo

2. os. pl. / 3. os. pl.: klněte *Comest*;

6.6.3. Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	za-čn-ie-ch	za-čn-ie-ch-o-vě, za-čn-ie-ch-o-va	za-čn-ie-ch-o-m, za-čn-ie-ch-Ø-me, za-čn-ie-ch-Ø-my
2. os.	za-čn-ie-še	za-čn-ie-š-ta, za-čn-ie-s-ta	začn-ie-š-te, za-čn-ie-s-te
3. os.	za-čn-ie-še	za-čn-ie-š-ta, za-čn-ie-s-ta	za-čn-ie-ch-u

Imperfektum je u sloves typu *začne* tvořeno od přítomného kořene, tvar 1. os. sg. by zněl *začniech*.¹⁰¹

Doklady

⁹⁹ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 48.

¹⁰⁰ ČJA4, s. 482.

¹⁰¹ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 238.

1. os. sg.: nedoloženo

2. os. sg.: nedoloženo

3. os. sg.: pnieše lahvička *OtcB*, knieše *LucidT*

1. os. du.: *-iechova*, *-iechově*: nedoloženo.

2. / 3. os. du.: *-iesta*, *-iešta*: nedoloženo

1. os. pl.: *-iechom*, *-iechme*, *-iechmy*: nedoloženo

2. os. pl.: *-ieste*, *-iešte*: nedoloženo

3. os. pl.: kniechu *ŽaltWittb*; pniechu *NikodA*,

6.6.4. Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	za-čě-ch	za-čě-ch-o-vě, za-čě-ch-o-va	za-čě-ch-o-m
2. os.	za-čě-Ø	za-čě-s-ta, za-čě-š-ta	za-čě-s-te, za-čě-š-te
3. os.	za-čě-Ø	za-čě-s-ta, za-čě-š-ta	za-čě-ch-u

Doklady

1. os. sg.: nedoloženo

2. os. sg.: nedoloženo

3. os. sg.: poklě *BiblOl*; utě *DalH*;

1. os. du.:

-chově: nedoloženo

-chova: počěchova *OtcB*

2. / 3. os. du.:

-ěsta: počesta *DalC*;

-ěšta: nedoloženo

1. os. pl.: nedoloženo

2. os. pl.: *-ěste, -ěšte*: nedoloženo

3. os. pl.: počechu *AlxV*;

Nov. počachu *EvOl*;

6.6.5. Participium perfekta aktiva (I-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	za-č-a-l-Ø	za-č-a-l-a	za-č-a-l-i
Femininum	za-č-a-l-a	za-č-a-l-e	za-č-a-l-y
Neutrum	za-č-a-l-o	za-č-a-l-e	za-č-a-l-a

Doklady

Sg. mask.: lučišče své napal *ŽaltKlem* 7, 13 X sv. Vavřinec byl vepnul *Brig*; podul duch tvój *ŽaltWittb*; přijal *ŽaltKlem*;

Du. mask.: ta dva vieru sta přijala *ModlLeg*

Pl. mask.: ti z Tróje vzeli *MartKronA*;

Sg. fem.: ruce moji rozpěle jsta nebesa *ProrOl Is X* aby se nezepnula moc tvá *BiblOl Sir* 6,2

Du. fem.: pravice přijala *ŽaltKlem*

Pl. fem.: zpodjaly řeky hlas mój *ŽaltWittb*

Sg. neut.: přijalo *ŽaltKlem*

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: nedoloženo

6.6.6. Participium perfecta pasiva (t-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	za-č-a-t-Ø	za-č-a-t-a	za-č-a-t-i
Femininum	za-č-a-t-a	za-č-a-t-ě	za-č-a-t-y
Neutrum	za-č-a-t-o	za-č-a-t-ě	za-č-a-t-a

Sg. mask.: budu opat koží (*budu pokryt kůží*) *BiblOl Job 19, 26*; najat *GlosMV*

Du. mask.: nedoloženo

Pl. mask.: zapieti jsú v púta *BiblOl Na 3, 10*

Sg. fem.: nedoloženo

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: nedoloženo

Sg. neut.: nedoloženo

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: nedoloženo

6.6.7. Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
za-čn-Ø-a	za-čn-úc-i	za-čn-úc-e

Sg. mask., neut.: nedoloženo

Sg. fem., neut.: nedoloženo

Plurál: klnúce *ŽaltPod*

6.6.8. Participium präterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
začen	začenši	začenše

Sg. mask., neut.: nedoloženo

Sg. fem., neut.: nedoloženo

Plurál: vzemše *ChelčPost*

6.6.9. Dílčí závěr

Vzor *začne* je v přítomnosti doložen pouze v 2. a 3. os. sg. (*začne*), v 2. os. pl. (*začnete*) a v 3. os. pl. (*začnú*).

Stejně jako v singuláru je vzor *začne* doložen v imperativu, tedy 2. / 3. os. sg. (*začni*) a 2. / 3. os. pl. (*začněte*).

Málo dokladů jsme našli pro imperfektum, opět pouze 2 / 3. os. sg. (*začnieše*) a 3. os. pl. (*začniechú*).

U aoristu sigmatického jsme doložili 2 / 3. os. sg. (*začě*), 1. os. du. (v databázi jsme dohledali tvar *začěchova*), 2. / 3. os. du. (*začěsta*) a 3. os. pl. (*začěchu*).

Participium perfekta aktiva je doloženo téměř kompletně, chybí duál feminina a neutra (*začale*) a plurál neutra (*začala*). V part. perf. pas. jsme našli doklady pouze pro sg. mask. (*začat*) a pl. mask (*začato*). V participiu přítomnosti aktiva a participiu präterita aktiva jsou doloženy pouze tvary plurálové (part. prez. akt. *začnúce*) a participium präterita aktiva (*začenše*).

7. Druhá třída

Slovesa zařazená do této slovesné třídy jsou příznačná přítomní kmenotvornou příponou *-ne-* (*tisk-ne-*), v 1. os. sg. a 3. os. pl. *-n-* (*tisk-n-u*, *tisk-n-ú*).¹⁰²

7.1. Tiskne

U sloves vzoru *tiskne* je v postavení před kmenotvornou příponou vždy konsonant. Tato slovesa mají v přičestí činném možné dvě podoby. Jedna s příponovou částí *-nul*, to zejména u sloves, u kterých kmenotvorná přípona *-nu-* usnadní výslovnost. Druhá podoba, která převažuje, postrádá právě tuto kmenotvornou příponu.¹⁰³ Formant přičestí minulého se připojuje ke kořeni (*tisk-l*).¹⁰⁴

Ve stč. patřila k tomuto vzoru slovesa *drzne - drznúti* (= *odvázat se*), *hřezne - hřaznúti* (= *vyhřeznout*), *-nzne - -nznúti* (např. *venzne - venznúti* = *vrazit*), *rozsopne - rozsopnúti* (= *rozžehnout*),

Ze stč. se do nč. zachovala slovesa *-běhne - -běhnúti*, *-česne - -česnúti* (= *rozčesnout*, *rozevřít*), *-dchne - -dchnúti*, *(vz)dvihne - (vz)dvihnúti*, *-hlédne - -hlédnúti*, *chřadne - chřadnúti*, *klekne - kleknúti*, *křikne - křiknúti*, *lehnne - lehnúti*, *lekne - leknúti*, *-mkne - zamknúti*, *-mlkne - mlknúti*, *mrkne - mrknúti*, *-nikne - -niknúti*, *-nutkne - nuknúti*, *sáhne - sáhnúti*, *-sákne - -sáknúti*, *schne - schnúti*, *-sne - snúti*, *stihne - stihnúti*, *střétne - střětnúti*, *svadne - svadnúti*, *táhne - táhnúti*, *teskne - tesknúti*, *-tkne - -tknúti*, *trhne - trhnúti*, *vadne - vadnúti*, *vázne - váznúti*, *vládne - vládnúti*, *vykne - vyknúti* (= *zvykne*), *žasne - žasnúti*.

Od slovesa *pásti - padu*, vznikaly ve stč. novotvary podle *tiskne*, tedy *padne - padnúti*.¹⁰⁵

7.1.1. Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	tisk-n-u	tisk-ne-vě, tisk-ne-va	tisk-ne-me, tisk-ne-m, tisk-ne-my
2. os.	tisk-ne-š	tisk-ne-ta	tisk-ne-te

¹⁰² Mluvnice češtiny. Díl 2, s. 440.

¹⁰³ ŠMILAUER, s. 214.

¹⁰⁴ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 242.

¹⁰⁵ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 124.

3. os.	tisk-ne-Ø	tisk-ne-ta	tisk-n-ú
---------------	-----------	------------	----------

Doklady

1. os. sg.: vyběhnu *Otc*; zsechnu *ŽaltWittb 36, 2*; (já) netesknú *ŽaltKlem 29, 13*; váznu *Rúd*; Svadnu *SlovVeleš*;

2. os. sg.: sědneš *Hrad 121^b*; zvládneš *ŽaltKlem*; chřědneš *BiblOl 2 Rg 13, 4*;

3. os. sg.: rozběhne sě *Otc*; (člověk) nezdechne *ChelčPost 164 a^a*; vhrězne *Štít uč 106a*; mrkne *LucidN*; připrne *AlxV 1422*;

1. os. du.: nedoloženo

2. / 3. os. du.: toneta *Pror*; oba vpadneta *Štít ř.*;

1. os. pl.

-m: sotně málo na loket sěhnem *AlbRáj 83^b*;

-me: chvály dosiehneme *Troj 90^b*;

-my: kam tento pójde, že my jeho nenaleznemy? *BiblOl Mt - J*

2. os. pl.: dosiehnete vítězstvie *Troj 171a*; běda ješto tyehnete nepravost *Pro r 4^a*

3. os. pl.: (pronásledovaní) oddechnú *ChelčPost 111^a*; lehnú *BiblOl*; lidé chřadnú *Krist 84^a*; (poslové) střetnú sě *LegKat v. 189*;

7.1.2. Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	tisk-n-ě-vě, tisk-n-ě-va	tisk-n-ě-m, tisk-n-ě-me, tisk-n-ě-my
2. os.	tisk-n-i	tisk-n-ě-ta	tisk-n-ě-te
3. os.	tisk-n-i	tisk-n-ě-ta	tisk-n-ě-te

Prézentní kmen tohoto typu sloves je zakončen souhláskou *-n-* nebo skupinou *-ne-*, proto se v 2. os. sg. impt. bez výjimky vyskytuje tvar s koncovkou *-i*, *tiskni*. Staré tvary jsou zachovány rovněž v plurálových tvarech, *tiskněm*, *tiskněte*.¹⁰⁶

Doklady

2. os. sg.: nedržni *BiblKladr Sir 32, 13*; nadvzdvični *ŽaltWittb*; dosiehni *BiblKoř*; stiehni *Krist*; rozčesni *ŽaltKap 68, 16*; sedni *HusPost 179^a*; přisvědni *ŽKlem 136, 6*; neteskni sobě *LegKat v. 1595*;

3. os. sg.: nedoloženo

1. os. du.: tiehněvě oba za jednako *Mast 109*

2. / 3. os. du.: nedoloženo

1. os. pl.:

-me: vládněme *ŽaltKlem 82, 13*; protože k tomu tiehněme se *ŠtítSvát 173^b*;

-my: ztiehněmy *AlbRáj 83^b*;

2. os. pl.: užesněte se *BiblKladr*; nadhněte jeho *ŽaltWittb Puer 55*

3. os. pl.: nedoloženo

7.1.3. Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	tisk-nie-ch-Ø	tisk-nie-ch-o-vě, tisk-nie-ch-o-va	tisk-nie-ch-o-m, tisk-nie-ch-Ø-me, tisk-nie-ch-Ø-my
2. os.	tisk-nie-š-e	tisk-nie-š-ta, tisk-nie-s-ta	tisk-nie-š-te, tisk-nie-s-te
3. os.	tisk-nie-š-e	tisk-nie-š-ta, tisk-nie-s-ta	tisk-nie-ch-u

Imperfektum od sloves tohoto typu se tvoří z prézentního kmene.¹⁰⁷

¹⁰⁶ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 48.

¹⁰⁷ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 238.

Doklady

1. os. sg.: vědniech *ŽaltGloss 118, 158*

2. os. sg.: nedoloženo

3. os. sg.: nedrznieše *Pass 342*; zaniknieše *Otc*; schnieše *DalC*; strnieše *DalJ 89*; nevládníeše *Otc*;

1. os. du.: nedoloženo

2. / 3. os. du.: nedoloženo

1. os. pl.: *-iechova, -iechově*: nedoloženo.

2. os. pl.: nedoloženo

3. os. pl.: nedoloženo

Trniechu *Otc*;

(třie králi) když přijědiechu, všichni kleknyechu *Hrad 120^b*; Jehož tyehnyechu čtyřé koni *GestaU 25*

7.1.4. Aorist asigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	tisk-Ø	tisk-o-vě, tisk-o-va	tisk-o-m
2. os.	tišč-e-Ø	tišč-e-ta	tišč-e-te
3. os.	tišč-e-Ø	tišč-e-ta	tisk-Ø-ú

Doklady

1. os. sg.: stesk *AlxV 884*; a (já) pozdvih vino i podach kralovi levavi *BiblHlah Neh 2, 1*; (kvantita nejistá): ústa má otvorich i przytah duch attraxi *ŽaltWittb 118, 131*;

2. / 3. os. sg.: Liška uběže (= vběhla) *Hrad 129^a*; Simon zdeše (= zemřel) *Pass 298*; kleče (=klekl) *Hrad*; On sě leče *Hrad 44^a*; zamče (= zamkl) *Otc*; vdeše (= vdech) *BiblOl Gn 2, 7*; ponuče jemu svatý Petr *KristA 89b*; sobě tak velmi zatešče *KristA 94b*

1. os. du.: nedoloženo

2. / 3. os. du.: nedoloženo

1. os. pl.: nedoloženo

2. os. pl.: nedoloženo

3. os. pl.: vyběhú *ŽaltKlem 30, 12*; ludé zahřazú *AlxV 2184*; shledú *LegKat*; křikú *DalC*; leku *AlxV 461*; vynikú *DalC 10*; všichni ponukú *NRada 110*; Židové křikú *Hrad 86^b*;

7.1.5. Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	tišč-e-ch	tišč-e-ch-o-vě, tišč-e-ch-o-va	tišč-e-ch-om, tišč-e -ch-me, tišč-e-ch-my
2. os.	tišč-e-Ø	tišč-e-s-ta, tišč-e-š-ta	tišč-e-s-te, tišč-e-š-te
3. os.	tišč-e-Ø	tišč-e-s-ta, tišč-e-š-ta	tišč-e-ch-u

Tvary aoristu sigmatického tvořené od přítomného kmene

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	tisk-nu-ch	tisk-nu-ch-o-vě, tiskn-u-ch-o-va	tisk-nu-ch-om, tisk-nu-ch-me, tisk-nu-ch-my
2. os.	tisk-nu-Ø	tisk-nu-s-ta, tisk-nu-š-ta	tisk-nu-s-te, tisk-nu-š-te
3. os.	tisk-nu-Ø	tisk-nu-s-ta, tisk-nu-š-ta	tisk-nu-ch-u

Tvary aoristu sigmatického tvořené od infinitivního kmene

Doklady

1. os. sg.: odtud przytieżech *Troj 222^b*

2. os. sg.: nedoloženo

3. os. sg.: mrče *LegKat*; pozdvíže *HusPost*; postiže *LegKat*

1. os. du.: nedoloženo

2. / 3. os. du.:

-*sta*: tonusta *Krist 35^a*; sě lečesta *Troj 197^b*;

-*šta*: nedoloženo

1. os. pl.:

-*chom*: velmi sě lečechom *CestMand 87^b*

-*chme*: když tam vničechme *CestMand 87^b*;

2. os. pl.:

3. os. pl.:

-*nuchu*: omrknuchu *Otc 178^a*; oni ponuknuchu *Nikod 238*; (židé) padnuchu *EvZimn J 18, 6*; vsvadechu *BiblKor*; stonuchu *AlxV*; když vzdvižechu *ModlLeg 104*;

-*echu*: klekněchu *Hrad*; trněchu *Otc*; umlčechu všickni *Nikod 7^b*; (kniežata) rozpršechu sě *Comest 178^a*; užasechu *Troj*;

7.1.6. Participium -l

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	tisk-Ø-l-Ø	tisk-Ø-l-a	tisk-Ø-l-i
Femininum	tisk-Ø-l-a	tisk-Ø-l-e	tisk-Ø-l-y
Neutrum	tisk-Ø-l-o	tisk-Ø-l-e	tisk-Ø-l-a

Doklady

Sg. mask.: Fík uschl *Štít ř.*; zamekl *AlbRáj*;

Du. mask: nedoloženo

Pl. mask.: vtiskli *BiblOl Gn-Esd*

Sg. fem.: dušě vybrkla jest *ŽaltKelm 123, 7*;

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: nedoloženo

Sg. neut.: vtisklo *TkadlB*

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: nedoloženo

7.1.7. Participium perfekta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	tišč-e-n-Ø	tišč-e-n-a	tišč-e-n-i
Femininum	tišč-e-n-a	tišč-e-n-ě	tišč-e-n-y
Neutrum	tišč-e-n-o	tišč-e-n-ě	tišč-e-n-a

Sg. mask.: roztiežen *Modl*, (meč) vetčen *MamV*

Du. mask: nedoloženo

Pl. mask.: nedoloženo

Sg. fem.: vrata zamčena *KristC*

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: nedoloženo

Sg. neut.: dotčeno *ŠtítKlem*

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: nedoloženo

7.1.8. Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
tisk-n-a	tisk-nú-ci	tisk-nú-ce

Sg. mask., neut.: chřadna *Štít*, král kopie dosáhna, zře *AlxV*, on svůj meč vytáhna *LegKat*

Sg. fem., neut.: padnúci *ZrcSpas*

Plurál: táhnúce *KristA*

7.1.9. Participium präterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
tisk-Ø	tisk-Ø-ši	tisk-Ø-še

Sg. mask., neut.: vzdech s prvého srdce *Otc*, poklek *Hrad*, ztáh ruku *EvZimm*

Sg. fem., neut.: rozčesši *Pass*, roztrhši *Otc*

Plurál: roztiehše *Pass*, obyķše *Štít*, užasše *Otc*

7.1.10. Dílčí závěr

Prézentní tvary vzoru *tiskne* jsou doloženy téměř kompletně, chybí 1. os. du. (*tisknevě*, *tiskneva*). Z databáze se nám podařilo doložit tvar 1. os. pl. *tisknemy*.

Imperativ je doložen také téměř kompletně: 2. / 3. os. sg. (*tiskni*), 1. os. du. (*tiskněvě*), 1. os. pl. (*tiskněme*, *tiskněmy*) a 2. os. pl. (*tiskněte*).

Doklady imperfekta máme pro 1. os. sg. (*tiskniech*), 2. / 3. os. sg. (*tisknieše*), 3. os. pl. (*tiskiechu*).

Aorist asigmatický je doložen v 1. os. sg. (*tisk*), 2. / 3. os. sg., která je shodná s aoriste sigmatickým, dále je doložena 3. os. pl. (*tiskú*).

Aorist sigmatický má doloženy tvary v 1. os. sg. pouze od prézentního kmene (*tiščech*). 3. os. sg. je také doložena pouze od prézentního kmene (*tišče*). 2. / 3. os. du. je doložena od obou kmenů, ale pouze s koncovkou *-sta* (*tiščesta*, *tisknusta*). S koncovkami *-chom*, *-chme* se zachovaly tvary aor. sigm. v 1. os. pl. utvořené od prézentního kmene. Pro 3. os. pl. jsou doklady od obou kmenů (préz. *tiščechu*, inf. *tisknuchu*).

Participium perfekta aktiva je u vzoru *tiskne* doložen v sg. mask. (*tiskl*) a sg. fem. (*tiskla*). Participium perfekta pasiva je doloženo v sg. mask. (*tiščen*), fem. (*tiščena*) i neutra (*tiščeno*). Participium prézenta aktiva je také doloženo ve všech tvarech (*tiskna*, *tisknúci*, *tiskúce*) a participium präterita aktiva má doloženy všechny tvary (*tisk*, *tiskši*, *tiskše*).

7.2. Mine

Slovesa typu *mine* se od předchozí skupiny sloves liší tím, že v příčestí činném je kmenotvorná přípona *-nu-* nezbytná. Dalším rozdílem je vokál před kmenotvornou příponou v přítomných i infinitivních tvarech.¹⁰⁸

Nejdůležitější slovesa, která ve stč. patřila ke vzoru *mine* jsou *dune - dunúti* (= *vát*), *-mane - -manúti* (= *pamatovat*), *plune - pl'unúti* (= *plivnout*), *-snu - -snúti* (= *usnout*).

Do nč. se zachovala slovesa *hne - hnúti*, *hrne - hrnúti*, *hyne - hynúti*, *plyne - plynúti*, *tone - tonúti*, *trne - trnúti*, *vine - vinúti*.

7.2.1. Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	mi-n-Ø-u	mi-ne-vě, mi-ne-va	mi-ne-me, mi-ne-m, mi-ne-my
2. os.	mi-ne-š	mi-ne-ta	mi-ne-te
3. os.	mi-ne-Ø	mi-ne-ta	mi-n-Ø-ú

Doklady

1. os. sg.: *otpočinu ŽaltWittb 54, 7; nezpomanu ŽaltGlosMuz; (já) stanu Štít uč 151^b; přivinu Otc;*

2. os. sg.: *rozpomieneš Modl; roztrhneš Otc;*

3. os. sg.: *Dune duch ŽaltKlem 148, 18; nesplyne ŽWittb 1, 3;*

1. os. du.:

-vě: zahynevě OtcB

-va: nezahyneva AdamM

2. / 3. os. du.: *obě straně proti sobě staneta ŘádZem 83; toneta oči (omylem m. impt) deducant lacrimam Pror Jr 14, 17*

1. os. pl.:

-me: hyneme ŽaltKlem 89, 9;

¹⁰⁸ ŠMILAUER, s. 215.

-my: nedoloženo

-m: vytiehnem *Pror 5^b*

2. os. pl.: nezahynete *ŽaltKlem 2, 12*; stanete *AlbRáj 62^b*

3. os. pl.: (cestovatelé) plynú do jednoho města *CestMand 16^a*; těm ješto hřiechóv neostanú *ŠtítSvát 236^b*; zlí zesnú *ŠtítSvát 231^a*; chřadnú *Krist*;

7.2.2. Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	mi-ň-Ø-vě, mi-ň-Ø-va	mi-ň-Ø-me, mi-ň-Ø-my
2. os.	mi-ň-Ø	mi-ň-Ø-ta	mi-ň-Ø-te
3. os.	mi-ň-Ø	mi-ň-Ø-ta	mi-ň-Ø-te

Imperativ vzoru *mine* je charakteristický souhláskou *ň*, která v jazyce existovala ještě před hláskovými změnami 10. st., např. v některých zájmenech (*k ňemu*) nebo substantivech (*ňiva*). V období od 10. do 13. století došlo k plné palatalizaci dentál *t*, *d*, *n* před vokály *i*, *ě*.¹⁰⁹

U sloves typu *mine* je v 2. os. sg. impt. nulová koncovka a plurálové tvary jsou tvořeny novým způsobem, od základního tvaru 2. os. sg. impt.¹¹⁰

Doklady

2. os. sg.: zahyň *ŽaltGloss 38, 11*; rozpomeň se *ŽaltKlem*;

3. os. sg.: diábel staň *ŽaltKlem 91^a*; miň tu řeč *LegKat 72*;

1. os. du.:

-vě: zahynevě *OtcB*

-va: odpočiňva *Pass 473*; utrhněvať *Otc*; Sáro vstaňva *ŠtítMus 20^a*;

-ma: Sáro vstaňma *ŠtítOpat 352*

2. - 3. os. du.: vstaňta *LegKat v. 2545*

¹⁰⁹ KOMÁREK, M.: Dějiny českého jazyka, s. 85.

¹¹⁰ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 48 - 49.

1. os. pl.: *-me, -my*: nedoloženo

2. os. pl.: zhyňte *ŽaltKlem 89, 9*; vstaňte *ŽaltKlem 126, 2*

3. os. pl.: nedoloženo

7.2.3. Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	mi-nie-ch-Ø	mi-nie-cho-vě, mi-nie-ch-o-va	mi-nie-ch-o-m, mi-nie-ch-Ø-me, mi-nie-ch-Ø-my
2. os.	mi-nie-š-e	mi-nie-š-ta, mi-nie-s-ta	mi-nie-š-te, mi-nie-s-te
3. os.	mi-nie-š-e	mi-nie-š-ta, mi-nie-s-ta	mi-nie-ch-u

Doklady

1. os. sg.: nedoloženo

2. / 3. os. sg.: hnieše *Krist*; dosiehnieshe *DalJ*; usnieshe *Otc*; nedostanieše *DalC 2*; táhnieshe *Troj*;

Kynúše *DalJ*;

1. os. du.: *-iechova, -iechově*: nedoloženo.

2. / 3. os. du.: *-iesta, -iešta*: nedoloženo

1. os. pl.:

-iechom: zpoměniechom *ŽaltWittb*;

-iechmy, -iechme: nedoloženo

2. os. pl.: *-ieste, -iešte*: nedoloženo

3. os. pl.: (Čechové) vstaniechu *Dal 79*

7.2.4. Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	mi-nu-ch-Ø	mi-nu-ch-o-vě, mi-nu-ch-o-va	mi-nu-ch-o-m, mi-nu-ch-Ø-me, mi-nu-ch-Ø-my
2. os.	mi-nu-Ø	mi-nu-s-ta, mi-nu-š-ta	mi-nu-s-te, mi-nu-š-te
3. os.	mi-nu-Ø	mi-nu-s-ta, mi-nu-š-ta	mi-nu-ch-u

Doklady

1. os. sg.: zapomanuch *AlxV*; plynuch *Troj 224^b*;

2. / 3. os. sg.: (Darius) hnu sě *AlxH*; shrnu sě *Hrad 4^b*; manu *LegKat*; usnu *LegKat*; země zhynu *AlxV 158*; (lev orla) k sobě přivinu *NRada 27*; (Kateřina) padši i usnu *LegKat v. 715*;

1. os. du.: -vě, -va: nedoloženo

2. / 3. os. du.: -sta, -šta: nedoloženo

1. os. pl.: -chom, -chme, -chmy: nedoloženo

2. os. pl.: -ste, -šte: nedoloženo

3. os. pl.: uzdvížechu *ModlLeg*; netažechu *Otc*; vytrhu *Trist*; si zhynuchu *AlxH 7, 16*

7.2.5. Participium perfekta aktiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	mi-nu-l-Ø	mi-nu-l-a	mi-nu-l-i
Femininum	mi-nu-l-a	mi-nu-l-e	mi-nu-l-y
Neutrum	mi-nu-l-o	mi-nu-l-e	mi-nu-l-a

Doklady

Sg. mask.: rozpomanul *ŽaltKlem 118, 41*; otpočinul *KristA*;

Du. mask.: nedoloženo

Pl. mask.: nátsky minuli *ODub*;

Sg. fem.: ze sem sě s tobú minula *Hard 55^a*; radost zhynula *HradMar*;

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: nedoloženo

Sg. neut.: když to vše pominulo *Otc*; pokolenie se svinulo *ŽaltWittb*

Du. neut.: zhynule sta oči moji *ŽaltKlem*;

Pl. neut.: nedoloženo

7.2.6. Participium perfekta pasiva (t-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	mi-nu-t-Ø	mi-nu-t-a	mi-nu-t-i
Femininum	mi-nu-t-a	mi-nu-t-ě	mi-nu-t-y
Neutrum	mi-nu-t-o	mi-nu-t-ě	mi-nu-t-a

Sg. mask.: nebudu hnut *ŽaltWittb*

Du. mask.: nedoloženo

Pl. mask.: základové pohnuti jsú *ŽaltWittb*

Sg. fem.: nedoloženo

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: nedoloženo

Sg. neut.: nedoloženo

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: nedoloženo

7.2.7. Participium prétéritu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
mi-n-Ø-a	mi-n-Ø-úci	mi-n-Ø-úce

Sg. mask., neut.: nedoloženo

Sg. fem., neut.: nedoloženo

Plurál: hynúce *ŽaltKlem*

7.2.8. Participium prétérita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
mi-nu-v-Ø	mi-nu-vš-i	mi-nu-vš-e

Sg. mask., neut.: nedoloženo

Sg. fem. neut.: nedoloženo

Plurál: biskupi....minuvše *ApŠ*

7.2.9. Dílčí závěr

Prézens vzoru *mine* je v historických mluvnicích doložen kopletně.

Imperativ není doložen ve tvaru *miňvě* (1. os. du.), ve 2. / 3. os. du. (*miňta*) a v 1. os. pl. (*miňme, miňmy*).

Imperfektum je doloženo v 2. / 3. os. sg. (*minieše*) a 3. os. pl. (*miniechu*), v 1. os. pl. je doložen pouze tvar *miniechom*.

Aorist sigmatický je v mluvnicích doložen pro singulár (1. os. *minuch*, 2. os. *minu*) a 3. os. pl. (*minuchu*).

U part. perf. akt. jsme získali doklady pro všechny rody singuláru (mask. *minul*, fem. *minula*, neut. *minulo*), pl. mask. a du. neut. Part. perf. pas. je doloženo v mluvnicích

v sg. mask. (*minut*) a pl. mask (*minuti*). Pro part. préz.aktiva a perf. aktiva jsme získali doklad pro tvary plurálu (part. préz. akt. *mina*, part. prét. akt. *minuvše*).

8. Třetí třída

Pro slovesa 3. slovesné třídy je v 3. os. přítomnosti typická složená kmenotvorná přípona -*je-*, která následuje po samohlásce.¹¹¹

8.1. Kryje

Slovesa typu *kryje* mají jednoslabičný kořen ukončený samohláskou a kmenotvorná přípona přítomného kmene začíná na -*j-*, *kry-j+e-*. Miroslav Komárek považuje -*j-* a -*e-* za dva samostatné konektémy, -*j-* spojuje dva vokalické morfémy.¹¹²

Na konjugační typ *kryje* měla zásadní vliv kontrakce, která nastávala po samohláskách *a*, *ě* ve slovesech s příponou přítomného kmene -*je-*, tedy *aje*, *ěje* > *á*, *ie*. Tím se ze vzoru *kryje* vydělily dva nové konjugační typy - *dělati*, *sázěti/uměti*. Slovesa, která k těmto novým vzorům přešla, byla např. *znaje* > *zná*.¹¹³

Stč. a nč. mají shodná slovesa *hřeje - hřieti* (= *hřát*), *chvěje se - chvieti se/chvěti se* (= *chvět se*), *kryje - krýti*, *myje - mýti*, *pěje - pieti/pěti* (= *zpívat*), *ryje - rýti*, *sěje - sieti* (= *sít*), *spěje - spěti* (= *spět*), *-uje - -úti* (např. *obúti*), *vyje - výti*. Ve stč. k nim patřila navíc slovesa *čuje - čúti* (= *cítit*), *děje - dieti* (= *činit*), *nyje - nýti* (= *bujet, hovět si*), *tyje - týti* (= *těžít*).

Ke vzoru *krýti* se vrátila slovesa *bíti*, *píti*, u kterých byly původní přítomné tvary vzniklé kontrakcí *b'ú*, *bieš*, *bie*, *bí* od 14. st. nahrazovány novými *biju*, *biješ*, *bije*, *bij*, které vznikly analogií podle vzoru *krýti*.¹¹⁴ Další slovesa tohoto typu jsou *hníti - hnie* (nč. *hnít*), *líti - lé* (= *lít*), *píti - pie* (= *pít*), *šíti - šije* (= *šít*), *víti - vie* (= *spřádat*).¹¹⁵

Další specifickou skupinu v rámci vzoru *krýti* tvořila slovesa typu *kov-a-ti*. Jejich infinitivní kmen je *kov-a-* a přítomní *ku-jo/je-*. Jde o nevelkou skupinu, ve které historickým vývojem došlo v základu k alternaci -*ou/-u-*. Některá slovesa zanikala, jiná vyrovnávala základ kmenů (*rváti - rvu*, *mýti - myju*). Sloveso *kovati - kuju* se rozdělilo na dvě různá slovesa. K infinitivu *kovati* se vytvořily nové tvary, např. *kovám*, *kováš*, a k tvarům *kuju* vznikl infinitiv *kouti* podle typu *krýti*.¹¹⁶ Jedná se o slovesa *bl'uju - blvati* (= *blíti*), *kl'uju - klvati* (= *klovat*); *kuju - kovati* (= *kovat*), *pl'uju - plvati* (= *plivati*);

¹¹¹ Mluvnice češtiny. Díl 2, s. 455.

¹¹² KOMÁREK, M.: Příspěvky, s. 70.

¹¹³ KOMÁREK, M.: Dějiny, s. 148.

¹¹⁴ KOMÁREK, M.: Dějiny, s. 201.

¹¹⁵ PORÁK, J.: Cvičebnice staročeského tvarosloví, s. 105.

¹¹⁶ PORÁK, J.: Cvičebnice staročeského tvarosloví, s. 115.

ruju – rváti (= rvát); snuju – snovati (= sprádat), suju – sovati (= nepřát), ščuju - ščvátí (= štvát), žuju – žvátí (= žvýkat).

Výjimečnou skupinu v rámci slovesného vzoru *kryje* tvoří také verba typu *laje - láti*. Prézenní kmenotvorná přípona *-je-* se připojuje k jednoslabičnému kořeni (*la-je*). Infinitivní kmenotvorná přípona je u těchto sloves *-ja-* a při tvoření tvarů od infinitivního kmene docházelo ke kontrakci, tedy **la-ja-ti > lá-Ø-ti*. Patří sem slovesa *baje - báti (= vyprávět povídačky, bájit), kaje - káti se (= kát se), taje - táti (= tát), traje - tráti (= trvat)*. Dále sem řadíme slovesa, které ovlivnila přehláska *a > ě* byla ovlivněna slovesa *věje – vieti (= vát); sěje – sieti (= sít); děje – dieti (= dít), přěje – přieti (= přát); okřeje – okřieti (= okřát); směje – smieti (= smět)*. U sloves *vieti > vát, hřieti > hřát, přieti > přát, okřieti > okřát, smieti se > smát* došlo k analogickému vyrovnání kořenné samohlásky.¹¹⁷

K vzoru *kryje* v nč. patří asi o 50 sloves, která lze dělit do menších skupin podle kmenové samohlásky - *kryje - krýt, bije - bít, duje - dout, pleje - plít, laje - láti, hřeje - hřát*.¹¹⁸

8.1.1. Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	kry-j-Ø-u > kry-j-Ø-i	kry-je-vě, kry-je-va	kry-je-m, kry-je-me, kry-je-my
2. os.	kry-je-š	kry-je-ta	kry-je-te
3. os.	kry-je-Ø	kry-je-ta	kry-j-Ø-ú

Doklady

1. os. sg.:

-u: umyju *ŽaltKlem*; já zabiju *ŽaltKlem*; (já) sděju *Mast*, sděju *MastMuz*

-i: umyji *ŽaltB*; nečiji *OtcB*; (já) mečem zabí *PasM*; proliji na ně zlé *Pror*;

-m: zabím a hlavu setnu tvú *PasTisk*; hniem *Modl*; nevypiem-li *Hrad*

¹¹⁷ PORÁK, J.: Cvičebnice staročeského tvarosloví, s. 114 - 115.

¹¹⁸ ŠMILAUER, s. 216.

2. os. sg.: hniješ *Štít*; vyléš *VšehK*; leč pieš *AlbRáj*; povieš *ModlLeg*; (ty) se chvěješ *Troj*; spěješ-li jej *PasM*; nedospěješ vším dielem *BiblOl*; všecko skuješ *BiblOl Ex 27, 4*

3. os. sg.: mnich ryje *Otc*; vlk rád vyje *AlxV*; zapěje kohout *Hrad*; ten, jenž sěje *Krist*; mé srdce tam spěje *AlxV*; shnije *ŽaltPod*; vlé v to svaté tělo *PasM*; víno nové vlí *ŠtítVyš*; pie *Hrad*; povie syna *ModlLeg*; (kovář) když komu kóň ukuje *Hrad*;

1. os. du.: nedoloženo

2. / 3. os. du.: nedoloženo

1. os. pl.:

-my: zabijemy tě *EvOl*; ať nehniemy *Lvov*;

-m: vypiem tu čiešku *DalC*;

2. os. pl.: nedoloženo

3. os. pl.:

-ú: peníze dějú *LegJid*; mnišie pějú *DalC*; ktož sějú v slzách *ŽaltKlem*; zabiú *AlxV*; ženy když se zapiú *Mast*; (kováři) kozie nohy kují *Hrad*

-í: vyjí *CestMand*; hřívý sě chvějí *Otc*;

8.1.2. Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	krý-Ø-vě, krý-Ø-va	krý-Ø-me, krý-Ø-my, kry-j-Ø-me
2. os.	krý-Ø, kry-j-Ø	krý-Ø-ta	krý-Ø-te, kry-j-Ø-te
3. os.	krý-Ø, kry-j-Ø	krý-Ø-ta	krý-Ø-te, kry-j-Ø-te

U tohoto typu sloves došlo k tvarové homonymii v 2. os. sg. impt. Imperativ byl tvořen od přítomného kmene starší koncovkou *-i*. Pak ale došlo ke kontrakci *kryji >krý*, tím se tento základ začal podobat infinitivnímu kmeni *krý-ti*. Pro odlišení byl vytvořen nový tvar *kryj*.¹¹⁹

¹¹⁹ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 49.

Doklady

2. os. sg. / 3. os. sg.:

-Ø: vylí hněv tvój *ŽalWittb*; krev pí *DalC*;

-j-Ø: sděj své chtěníe *NRada*; pospěj *ŽaltKlem*; lijž *Comest*; pij *EvOl*; skuj mi *Hrad*;

1. os. du.:

2. / 3. os. du.: nedoloženo

1. os. pl.:

-jmy: prolijmy *EvOl*;

2. / 3. os. pl.:

-Ø-te: nerýte na sě *ŠtítMuz*; zabítež *Krist*;

-jte: hřějte sě *BiblKoř*; sějte pole *BiblOl*; přikujte *Hrad*;

8.1.3. Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	kry-jie-ch-Ø	kry-jie-ch-o-vě, kry-jie-ch-o-va	kry-jie-ch-om, kry-jie-ch-me, kry-jie-ch-my
2. os.	kry-jie-š-e	kry-jie-š-ta, kry-jie-s-ta	kry-jie-š-te, kry-jie-s-te
3. os.	kry-jie-š-e	kry-jie-š-ta, kry-jie-s-ta	kry-jie-ch-u

Imperfektum od sloves typu *kryje* je tvořeno převážně z přítomného kmene těchto sloves, ale např. sloveso *kovati* tvoří z obou kmenů - *kujiech*, *kovách*.¹²⁰

Doklady

1. os. sg.: shniech *ŽaltWittb*;

2. os. sg.: (ty) sě hřějieše *Vít*;

¹²⁰ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 52.

3. os. sg.:

-ieše: sě to tak dějieše *Otc*; chviejiše se *Troj*; pějieše *Otc*; bijieše *Baw*; vyléše *Comest*; novotvar každý pijěše *Pror*; kujieše *BiblKladr Is 41, 7*;

-áše: kováše *DalC*; rváše *Troj*

1. os. du.: -iechově, -iechova nedoloženo

2. / 3. os. du.:

-sta: nedoloženo

-šta: když tu piešta *Troj*;

1. os. pl.: -iechom, -iechme, -iechmy: nedoloženo

2. os. pl.: -ieste, -iešte: nedoloženo

3. os. pl.: vlcie vyjiechu *Otc*; jemuž dějiechu *Otc*; pějiechu *Otc*; Němci dospějiechu *DalC*; bijiechu *DalJ*; piechu víno *ŽaltKlem*; medy vypíjěchu *Dal*;

8.1.4. Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	kry-ch-Ø	kry-ch-o-vě, kry-ch-o-va	kry-Ø-ch-om, kry-Ø-ch-me, kry-Ø-ch-my
2. os.	kry-Ø	kry-Ø-s-ta, kry-Ø-š- ta	kry-Ø-s-te, kry-Ø-š-te
3. os.	kry-Ø	kry-Ø-s-ta, kry-Ø-š- ta	kry-Ø-ch-u

Doklady

1. os. sg.: nedoloženo

2. os. sg.: nedoloženo

3. os. sg.: Maria odě je rúškami *ModlLeg*; nali *Comest*; Maria povi syna *ModlLeg*

1. os. du.: -chově, -chova: nedoloženo

2. / 3. os. du.: *-sta, -šta*: nedoloženo

1. os. pl.: *-chom -chme, -chmy*: nedoloženo

2. os. pl.: *-ste, -šte*: nedoloženo

3. os. pl.:

-ěchu: vzděchu Vyšehrad *DalC*; nohy zahřechu *PasM*; mistři v hromadu prospěchu *LegKat*

-achu: okovachu *DalC*

8.1.5. Participium perfekta aktiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	kry-l-Ø	kry-l-a	kry-l-i
Femininum	kry-l-a	kry-l-e	kry-l-y
Neutrum	kry-l-o	kry-l-e	kry-l-a

Ve tvarech participia perfekta aktiva se sufix připojuje přímo ke kořeni.

Doklady

Sg. mask.: skoval *ŽaltKlem*; umyl sem *ŽaltKlem*; vyvál sem je *BiblOl*

Du. mask.: nedoloženo

Pl. mask.: pěli sú *ŽaltGlos*; obsěli sú dědiny *ŽaltKlem*;

Sg. fem.: skryla (milost) *HradMagd*

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: nedoloženo

Sg. neut.: což skrylo nebe *HradMagd*

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: nedoloženo

8.1.6. Participium perfecta pasiva (t-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	kry-Ø-t-Ø	kry-Ø-t-a	kry-Ø-t-i
Femininum	kry-t-a	kry-t ě	kry-t-y
Neutrum	kry-t-o	kry-t-ě	kry-t-a

Rovněž v participiu perfecti pasivi se suffixy připojují přímo ke kořeni.

Slovesa typu *kovati* a *láti* tvoří participium perfecti pasivi n-ové.¹²¹

Sg. mask.: jako voda prolit prolit sem *ŽaltKlem*

(Alexander) by byl zkován *AlxB*;

Du. mask: nedoloženo

Pl. mask.: nedoloženo

Sg. fem.: střecha pokryta *Otc*; jěž před jeho smyslem skryta *AlxV*;

Panna klvána *Baw*

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: nedoloženo

Sg. neut.: aby nebylo láto slúženie vaše *EvOl*

oděnie skováno jest *BiblOl*

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: že sta proto bita *Otc*;

domněnie skována ze snuov *ChelčPost*

¹²¹ Adam, R.:

8.1.7. Participium præsens aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
kry-j-Ø-ě	kry-j-Ø-úc-i > kry-j-Ø-íc-i	kry-j-Ø-úc-e > kry-j-Ø-íc-e

Sg. mask., neut.: (Otakar) leže na Křivoklátě a tyjě *DalC*

Sg. fem., neut.: (Magdalena) čijíci *Hrad*

Plurál:

-úce: svých se vin pokajúce *Hrad*; v žalosti sebe nečijúc *PasM*;

-íce: omyjíce *Otc*; pějice *HodKap*

8.1.8. Participium präterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
kry-v-Ø	kry-vš-i	kry-vš-e

Sg. mask., neut.: uzdu okovav *HusPost*; (Alexander) to sdiev (= učinil) *AlxV*

Sg. fem., neut.: nedoloženo

Plurál: nedoloženo

8.1.9. Dílčí závěr

Slovesa vzoru *kryje* nejsou v præsens doložena v 1. os. du. (*kryjevě, kryjeva*), v 2. / 3. os. du. (*kryjeta*) a v 1. os. pl. nejsou doloženy tvary *kryjeme*.

V imperativu není doložen duál (*krýta*) a v 1. os. pl. tvary *krýme, krýmy, kryjme*.

V imperfektu nemáme doklady pro 1. os. du. (*kryjiešta*) a 1. a 2. os. pl. (*kryjichom, kryjichme, krajiechmy; kryjiete, kryjiete*).

Aorist sigmatický je doložen ve 2. / 3. os. sg (*kry*) a 3. os. pl. (*krychu*).

V participiu perfekta aktiva jsme našly doklady pro singulár (mask. *kryl*, fem. *kryla*, neut. *Krylo*) a plurál maskulina (*kryli*), v participiu perfekta pasiva máme doklady ke všem rodům singuláru (*kryt*, *kryta*, *kryto*) a neutru plurálu – *kryta* (stejně je doložen i typ *kovati* s tvary n-ového participia). Participium prézentu aktiva je doloženo pro sg. mask. (*kryjě*) a fem. (tvary *kryje*, *kryjúce*) a pro plurál před přehláskou *ú* > *í* i po ní (*kryjúce*, *kryjíce*). Participium préterita aktiva je doloženo pouze pro singulár maskulina (*kryv*).

8.2. Kupuje

Jedná se o velmi produktivní skupinu sloves se složenou kmenotvornou příponou *-ov-a-* v infinitivním kmeni. U sloves vzoru *kupuje* dochází k alternaci, kdy v přítomku je vokál *-u-* a infinitivu skupina *-ov-*, tedy *kup-u-je-Ø* - *kup-ov-a-ti*. Toto střídání je zapříčiněno odlišným hláskovým vývojem původní dvojhlásky *-ou-*, *-eu-*, která byla na konci kmene. Před samohláskou, která byla heterosylabická, se dvojhláska měnila v *-ov-*, tedy *kup-ou-a-ti* > *kup-ov-a-ti*, a před souhláskou v *-u-*, tedy *kup-ou-je-Ø* > *kup-u-je-Ø*.¹²² Kmenotvorné přípony *-je-* a *-ova-* následují po alespoň jednoslabičném kořeni (*kup-*), to je odděluje od menší skupiny sloves typu *k-ova-ti*.¹²³

Stejně jako u sloves typu *kryje* podle Miroslava Komárka se v případě *-j-* a *-e-* jedná o dva samostatné konektémy.¹²⁴

Ve stč. sem patřila slovesa *hotuju* – *hotovati* (= *chystat*), *nakloňuju* – *nakloňovati* (= *naklánět*), *oběduju* – *obědovati* (ně *obědvat*), *obracuju* – *obracovati* (= *obracet*), *psuju* – *psovati* (= *tupit*), *zkušuju* – *zkušovati* (= *zkoušet*).

Ve stč. i nč. sem patří velké množství sloves odvozených od jiných slovních druhů - ze substantiv *boj* > *bojovati* (= *bojovat*), *cesta* > *cestovati* (= *cestovat*); z adjektiv *múdrý* > *mudrovati* (= *filozofovat*), *radostný* > *radovati se* (= *radovat se*); z adverbií *opak* > *opakovati* (= *opakovat*), *opět* > *opětovati* (= *opakovat*); z citoslovcí *běda* > *bědovati* (= *trápit*). Dále sem řadíme mnoho nedokonavých sloves utvořených od dokonavých: *potlačuju* – *potlačovati* (= *potlačovat*), *pochvaluju* – *pochvalovati* (= *pochvalovat*).¹²⁵

8.2.1. Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	kupu-j-Ø-u > kupu-j-Ø-i	kupu-je-vě, kupu-je-va, kupu-je-ma	kupu-je-m, kupu-je-my, kupu-je-me
2. os.	kupu-je-š	kupu-je-ta	kupu-je-te
3. os.	kupu-je-Ø	kupu-je-ta	kupu-j-Ø-ú > kupu-j-Ø-í

¹²² KURZ, 117.

¹²³ PORÁK, J.: Cvičebnice staročeského tvarosloví, s. 115.

¹²⁴ KOMÁREK, M.: Příspěvky, s. 70.

¹²⁵ ŠMILAUERs. 217.

Doklady

1. os. sg.: *-u:* *přihotuju ŽaltKlem*, *děkuju Dalc*; *já obětuju PasM*;

-i: (já) *osnuji Tkadl*; *bohu vás poručiji Hrad*

2. os. sg.: *kraluješ Mod*

3. os. sg.: *všechny dopěstuje BawArn*; (člověk) *oběduje HusPost*

1. os. du.: *nedoloženo*

2. / 3. os. du.: *rujeta-li se dva pacholky Briktí*; *milujeta Štít ř.*; *dva prsty ukazujeta ŘádZem.*

1. os. pl.:

-m: *proto také masti nehledámy*, *kromě nás smutek veliký zjevujem tobě Mast*;

-my: *milujemy BibLitTřeb*

-me: *nedoloženo*

2. os. pl.: *ihned plijete HusPost*;

3. os. pl.:

-ú: *nebesa vypravujú ŽaltKlem*

-í: *zlodějiem hotují klíčě ŠtítVyš*; *psují BiblOl*;

8.2.2. Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	kupu-j-Ø-vě, kupu-j-Ø-va	kupu-j-Ø-me, kupu-j-Ø-my
2. os.	kupu-j-Ø	kupu-j-Ø-ta	kupu-j-Ø-te
3. os.	kupu-j-Ø	kupu-j-Ø-ta	kupu-j-Ø-te

U vzoru *kupuje* jsou doloženy pouze novotvary utvořené od základního tvaru 2. os. sg. impt., ve které se nevyskytuje koncovka *-i*, ta by vedla k homonymii s tvarem 1. os. sg. *kupuji*.¹²⁶

Doklady

2. os. sg. / 3. os. sg.: hotuj se proti pokušení *Otc*; oběduj *BiblKoř*; nezatracuj mne *ŽaltKlem*

1. os. du.:

-va: nedoloženo

-vě: milujevě *OtcB*

2. / 3. os. du.: nevzdalujta se *PasM*; milujta se *ŠtítMúz*

1. os. pl.:

-me: nedoloženo

-my: následujmy *BiblOl Dt 13,2*

2. os. pl.: obědujte *BiblKoř*;

3. os. pl.: nedoloženo

8.2.3. Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	kup-ová-ch-Ø	kup-ová-ch-o-vě, kup-ová-ch-o-va	kup-ová-ch-om, kup-ová-ch-me, kup-ová-ch-my
2. os.	kup-ová-š-e	kup-ová-š-ta, kup-ová-s-ta	kup-ová-š-te, kup-ová-s-te
3. os.	kup-ová-š-e	kup-ová-š-ta, kup-ová-s-ta	kup-ová-ch-u

Imperfektum od sloves typu *kupovati* je utvořeno od infinitivního kmene,¹²⁷ ale Dostál uvádí i možnost tvoření od kmene přítomného - *kupujiech*.¹²⁸

¹²⁶ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 49.

Doklady

1. os. sg.: pokořovách *ŽaltB*

Tak se pokořevách *ŽaltWittb*

2. os. sg.: ty uslyšováše (= ty jsi poslouchal) *ŽaltKlem*

3. os. sg.: dievka se vracěváše *BiblOl Gn 24, 16*; (hospodin) uslyšěváše (= poslouchal) *BiblOl Jdc 2, 18*;

1. os. du.: nedoloženo

2. / 3. os. du.: nedoloženo

1. os. pl.: nedoloženo

2. os. pl.: nedoloženo

3. os. pl.: ještě obědováchu *BiblKoř*; (Čechové) obdržováchu *ModlLeg*;

8.2.4. Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	kup-ova-ch	kup-ova-ch-o-vě, kup-ova-ch-o-va	kup-ova-ch-om, kup-ova-ch-me, kup-ova-ch-my
2. os.	kup-ova-Ø	kup-ova-s-ta, kup-ova-š-ta	kup-ova-s-te, kup-ova-š-te
3. os.	kup-ova-Ø	kup-ova-s-ta, kup-ova-š-ta	kup-ova-ch-u

Doklady

1. os. sg.: nedoloženo

2. os. sg.: nedoloženo

3. os. sg.: kněz koronova *DalC 81*,

1. os. du.:

¹²⁷ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 80.

¹²⁸ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 52.

-vě: nedoloženo

- va: jehožto když otázovachova *Krist*;

2. / 3. os. du.: -sta, -šta: nedoloženo

1. os. pl.: -chom, -chme, -chmy: nedoloženo

2. os. pl.: -ste, -šte: nedoloženo

3. os. pl.: kupovachu *Hrad*; (sokové) tak je opsovachu *Hrad*;

8.2.5. Participium -l

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	kup-ova-l	kup-ova-la	kup-ova-li
Femininum	kup-ova-la	kup-ova-le	kup-ova-ly
Neutrum	kup-ova-lo	kup-ova-le	kup-ova-la

Doklady

Sg. mask.: korunoval *ŽaltKlem*; ty obědoval *BiblOl*;

Du. mask.: nedoloženo

Pl. mask.: vzbuzovali *ŽaltKlem*

Sg. fem.: noha následovala *KázDzikSct*

Du. fem.: jsta jej tě sestře velmi milovale *KristA*

Pl. fem.: milovaly *ŠtítKlem*

Sg. neut.: milovalo *ŠtítKlem*

Du. neut.: podobenstvie ukazovale *KristA*

Pl. neut.: nedoloženo

8.2.6. Participium perfekta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	kup-ová-n	kup-ová-na	kup-ová-ni
Femininum	kup-ová-na	kup-ová-ně	kup-ová-ny

Neutrum	kup-ová-no	kup-ová-ně	kup-ová-na
----------------	------------	------------	------------

Sg. mask.: opsován *Vít*;

Du. mask: nedoloženo

Pl. mask.: milováni *ŠtítvátA*

Sg. fem.: (vrata) spojována *BawJetř*; tvář sepsována *AnsW*

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: výmluvy skuševány (= zkoušeny) *ŽaltKap*;

Sg. neut.: skušováno (= zkoušeno) *ŽaltKlem*;

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: (přikázanie) zvěstována *BiblLitTřeb*

8.2.7. Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
kupu-j-ě	kupu-j-úc-i > kupu-j-íc-i	kupu-j-úc-e > kupu-j-íc-e

Sg. mask., neut.: pozdravuji tebe tvému sě zdraví radujě *PasM*

Sg. fem., neut.: (Anna) salující *LegMar*

Plurál: přisluhující *AlxH*; vracijíce sě (= vracejíce se) *JeronM*; děkujúc *LegKat*; slibujíc *PasM*;

8.2.8. Participium präterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
kup-ova-v-Ø	kup-ova-vš-i	kup-ova-vš-e

Sg. mask., neut.: milovav *ŠtítKlem*

Sg. fem., neut.: milovavši *ŠtítKlem*

Plurál: poděkovavše *BiblOl Mt - J*

8.2.9. Dílčí závěr

Vzor *kupuje* nemá v mluvnicích doloženy tvary 1. os. du. ind. prez. (*kupujevě, kupujeva*).

V imperativu je doložena 2. / 3. os. sg. (*kupuj*), 2. / 3. os. du. (*kupujta*), tvar *kupujmy* 1. os. pl. a 2. / 3. os. pl. (*kupujte*).

Pro imperfektum jsme našly doklady singuláru (*kupovách, kupováše*) a 3. os. pl. (*kupováchu*).

Aorist sigmatický jsme z mluvnic doložili ve tvarech 3. os. sg. (*kupova*), 1. os. duálu (varianta *kupovachova*) a 3. os. pl. (*kupovachu*).

V participiu perfekta aktiva jsme doložili singulár maskulina (*kupoval*) a feminina (*kupovala*) a plurál maskulina (*kupovali*). Pro participium perfekta pasiva je doloženo bez duálových tvarů (*kupovala, kupovale*). Participium prezentu aktiva je doloženo v sg. mask. (*kupujě*), před přehláskou v singuláru feminina (*kupující*) a v plurálu – tam před přehláskou i po ní (*kupujícíe, kupujícíe*). Participium präterita aktiva u vzoru *kupuje* není doloženo. Participium präterita aktiva je také plně doloženo.

9. Čtvrtá třída

Pro 4. třídu je v přítomném kmeni charakteristická kmenotvorná přípona *-i-*.¹²⁹ Ve stč. do ní patřily vzory *prosí* a *trpí*: ty na rozdíl od nč. měly v 1. os. sg. koncovku tematických sloves *-u* (*proš-u, trp-u*).

9.1. Prosí

Ke vzoru *prosí* se řadí velmi početná skupina sloves s přítomnou kmenotvornou příponou *-i-* (*pros-i-Ø*) a infinitivní kmenotvornou příponou *-i-* (*pros-i-ti, pro-i-l*).

Ve stč. k tomuto vzoru patřila slovesa *cúdí - cúditi* (= *čistit*), *drbí - drbiti* (= *muset*), *kší - kšíti* (= *kýchat*), *mdlí - mdlíti* (= *činit mdlým*), *výsí - výsiti* (= *činiti vysokým*), *žesí - žesiti*, která se do nč. nezachovala. Naopak slovesa *bydlí - bydliti*, *haní - haniti*, *hromaždí - hromazditi*, *krátí - krátiti*, *kráslí - krásliti* (= *krásnit*), *krstí - krstíti* (= *křtít*), *kvielí - kvieliti*, *modlí - modliti se*, *musí - musiti*, *myslí - mysliti*, *praví - praviti*, *pustí - pustiti*, *radí - raditi*, *uspí - uspiti* (= *uspat někoho*), *vaří - vařiti*, *zamyslí - zamysliti* existují po hláskových změnách i v nč.¹³⁰

K slovesnému typu *prosí*, přecházela slovesa první třídy, např. *spase - spásti* → *spasí - spasiti*, *hřebe - hřešti* → *hřbí - hřbíti* (= *pohřbívat*), *uřče - uřéci* > *určí - určiti*, nebo slovesa původně patřící k 3. slovesné třídě, např. *kóle - kláti* > *kolí - koliti* (= *píchat, bodat*).¹³¹

Dnes patří ke vzoru *prosí* téměř polovina sloves 4. třídy.¹³²

9.1.1. Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	pro-š-Ø-u > pro-š-i; pros-í-m	pros-í-vě, pros-í-va	pros-í-me, pros-í-m, pros-í-my
2. os.	pros-í-š	pros-í-ta	pros-í-te
3. os.	pros-í-Ø	pros-í-ta	pros-Ø-ie

¹²⁹ Mluvnice češtiny. Díl 2, s. 464.

¹³⁰ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 225.

¹³¹ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 205.

¹³² Mluvnice češtiny. Díl 2, s. 469.

Koncovka 1. os. sg. zněla v psl. *-jǫ* (*j* byla oslabená kmenotvorná přípona *-i-*) a docházelo k měkčení souhlásky na konci kořene: *pros-jǫ* > stč. *proš-u*. Skupina *-sj-* se změnila na *-š-*, tedy **pros-i-ǫ* > **pros-j-ǫ* > *proš-Ø-u*.¹³³ Kromě souhláskové alternace *s - š* existovaly další, a to *z - ž* (*voziti - vožu*), *d' - z* (*choditi - choz'u*), *t' - c* (*platiti - placu*), *sl - šl* (*mysliti - myšl'u*), *st' - šč* (*pustiti - pušču*), *zd' - žd'* (*hromazditi - hromažd'u*).¹³⁴

V 1. os. sg. došlo k denazalizaci psl. koncovky *-ǫ* v *-u*, které se později vlivem předcházející měkké souhlásky přehlasovalo na *-i*. Koncem 14. století do tohoto tvaru začala pronikat koncovka *-m*, charakteristická pro atematická slovesa, a analogicky též kmenotvorná přípona prézentu *-i-*. Díky této změně se odstraňovala alternace v kořeni, tedy stč. *prošu* > *proši*, *prosím*.¹³⁵

Po ustálení tvaru 1. os. sg. *prosím* se přestal užívat stč. tvar 1. os. pl. (*my*) *prosím*.¹³⁶

Ve 3. os pl. došlo k denazalizaci psl. koncovky *-e*: *pros-ǣ* > *pros'-ä* > *pros-ie*.¹³⁷

Doklady

1. os. sg.:

-u: *drb'u uvázati DalC. Úv. 1*; *shromažd'u ŽaltWittb Dt 23*; *mušu AnsJist*; *pomyšlu ŽaltKlem*; *vzmodľ'u sě ŽaltKlem 5, 4*;

-m: *neshromaždím ŽaltWittb Dt 15, 4*; *křstím Štít. uč. 115a*; *musím Dal*;

-i: *modli sě ŽaltWittb*; (*já*) *nepokuši,...* *muši AlxV. 848*; (*já*) *pravi BiblKladr Pr 6, 3*; *myšli ukrátiti DalC*;

2. os. sg.: *musíš jmieti utrpenie Hrad*; *blázníš PasKal*; *svú duši veľmi črníš? Prokop*; *...duši čistíš... KázLeg*;

3. os. sg.: *každý hromázdí penieze Štít*; *kší (= kýchá) Baw*; *že kvielí AlxH 6, 3*; *drbí DalC 4*; *se bezpečí Lékrhaz*; *čelí Solf*; *mysli Túl*;

1. os. du.:

-va: *učiníva OtcB*; *poprosíva BiblOl Mt-J*

¹³³ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 16.

¹³⁴ PORÁK, J.: Cvičebnice staročeského tvarosloví, s. 110 - 111.

¹³⁵ VEPŘEK, M.: Komparativní tvarosloví, s. 77.

¹³⁶ Tamtéž, s. 77.

¹³⁷ Tamtéž, s. 77.

-vě: nódstúpívě *AlxBM*;

2. / 3. os. du.: nedoloženo

1. os. pl.:

-*my*: postem tělo mdlímy Rol. 37a b; tohoť na tobě prosímy *DalC*

-*me*: blažíme *BibIKlemNZ*; Docházieme blahoslavnosti *LyraMat*

2. os. pl.: drbíte *DalC*

3. os. pl.: chudí čtením se blažie *BibIKlemNZ*; druzí hromazdie *Štít uč 74b*; lidé hanie boha *ModlLeg 59a*; praviet' (bratří) *Otc*

Musí *Otc* x musejí *ŠtítOpat*

Kdežť bydlé Řěkové *Dal X* bydlejí *BibIOl* doklad novotvaru podle *sázi*

9.1.2. Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	pros-i-vě, pros-i-va, pros-Ø-vě, pros-Ø- va	pros-i-m, pros-i-me, pros-i-my, pros-Ø-me, pros-Ø-my
2. os.	pros-i-Ø, pros-Ø	pros-i-ta, pros-Ø-ta	pros-i-te, pros-Ø-te
3. os.	pros-i-Ø, pros-Ø	pros-i-ta, pros-Ø-ta	pros-i-te, pros-Ø-te

U sloves 4. třídy typu *prosí* se udržuje *-i* na konci 2. os. sg. imp. Výjimkou jsou např. slovesné tvary *bydl*, *modl*, které řadíme pod tento vzor, ale pravděpodobně díky konsonantu *-l-* bylo možné koncovku vypustit. Podobná situace je v imperativních plurálových tvarech, ve kterých zůstala zachována přípona *-i-*, opět s výjimkou výše uvedených sloves (*bydl*, *modl*).¹³⁸

V českomoravských a částečně jihozápadních nářečích se u sloves vzoru *prosi* s kmenem zakončeným souhláskami *s*, *z*, *sl*, *st*, *zd*, *zn*, *t* vyskytuje tvar 2. os. sg. imp.

¹³⁸ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, A.: Historická mluvnice česká, s. 49.

proš. Alternace hlásek je zapříčiněna analogií s tvary 1. os. sg. ind. prez. a alternující konsonant je určen právě tímto tvarem *prošu* - *proš*.¹³⁹

Doklady

2. os. sg.:

-*i*: *pustiž jě pryč Otc*;

- \emptyset : *shromažd' BiblKladr Nu 21, 16*; *kviel BiblOl Jl 1, 1*; *modl sě ŽaltKlem 36, 7*; *porad' mi Otc*

Vzbidl ŽaltKlem 36, 27; *Okrašl lože své Jeron 163b*

Bydl rozkošně Štít X bydlej v Jeruzalemě Comest

3. os. sg.:

-*i*: *Timoteus poradi, aby jej vyhnali Otc*;

1. os. du.:

-*i-vě*, -*i-va*: *nedoloženo*

- \emptyset -*vě*: *(my dva) pustvě ten hněv na stranu Mast*;

- \emptyset -*va*: *nebydlva tuto PasM*;

2. / 3. os. du.: *(ty a Aron) mluvta k skále BiblOl Nu 20, 8*

1. os. pl.:

-*i-me*: *otočmy je zedmi a utvrdíme tvrzeni BiblHlah 1 Par 14, 7*

-*i-my*: *postavimy věži sobě DalC*; *poručimy DalC*;

-*i-m*: *(Vršovici mluví:) dohubím kniežecí plod DalC 34*

- \emptyset -*me*: *modlme sě ŽaltWittb 94b*;

- \emptyset -*my*: *modlmy sě BiblOl Tob 8, 4*; *pokusmy DalC*

- \emptyset -*m*: *modlem sě adoremus ŽaltKlem 94, 6*;¹⁴⁰

¹³⁹ KOMÁREK, M.: *Studie z diachronní lingvistiky*, s. 337-339.

¹⁴⁰ GEBAUER, J.: s. 305. Řadí tento doklad k 1. os. pl. ind. prez., ale neuvádí kontext. Ve staročeské textové bance tento doklad není doložen.

2. os. pl.:

-i-te: veždy v čistotě bydlite *Hrad 119b*;

-Ø-te: bydlete v zemi a služte *Pror 90b*; okrášlte kopie *Pror Jr 46, 4*; shromážďte *BiblOl Gn 1, 9*; kvielte *Pror Is 13, 6*; modlte se *ŽaltKlem 28, 2*;

3. os. pl.: *-i-te, -Ø-te*: nedoloženo

9.1.3. Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	pros-ie-ch-Ø	pros-ie-ch-o-vě, pros-ie-ch-o-va	pros-ie-ch-o-m, pros-ie-ch-Ø-me, pros-ie-ch-Ø-my
2. os.	pros-ie-š-e	pros-ie-š-ta, pros-ie-s-ta	pros-ie-š-te, pros-ie-s-te
3. os.	pros-ie-š-e	pros-ie-š-ta, pros-ie-s-ta	pros-ie-ch-u

Staroslověnština měla od sloves typu *prosí* tvar impf. *prošaachъ*. Staročeské tvary imperfekta se v tomto případě nepodobají staroslověnským, pouze tvar *prosiech* vychází z tvaru **prosiách*, který je starší. Tvary imperfekta byly tvořeny z nezměkčeného kmene.¹⁴¹

Doklady

1. os. sg.: pokořiech duši mú *ŽaltWittb 34, 13*; přichodiech *ŽaltKlem 100, 2*

2. os. sg.: křstieše *DalC*; musieše *AlxV*;

Když to mysléše *GestaU*;

3. os. sg.: pravieše Ježíš *KristA*; Sokrates chodieše *GestaU*

1. os. du.: *-iechova, -iechově*: nedoloženo.

2. / 3. os. du.:

-iesta: když sama mluviešta *DalC*; ona dva praviešta *Štít. ř.*

¹⁴¹ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 52-53.

-iešta: mluviešta *GestaU*; dva čápy hniezdiešta *GestaB*

1. os. pl.:

-iechom: nevěriechom *ŠtítMúz*

-iechme, -iechmy: nedoloženo

2. os. pl.: *-iešte, -ieste*: nedoloženo

3. os. pl.: mnozí jezdiechu *GestaU*

Mějiechu jej Římané za boha a čstiechu jeho *KázDzikSct*

9.1.4. Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	pros-i-ch-Ø	pros-i-ch-o-vě, pros-i-ch-o-va	pros-i-ch-o-m, pros-i-ch-Ø-me, pros-i-ch-Ø-my
2. os.	pros-i-Ø	pros-i-s-ta, pros-i-š-ta	pros-i-s-te, pros-i-š-te
3. os.	pros-i-Ø	pros-i-s-ta, pros-i-š-ta	pros-i-ch-u

Doklady

1. os. sg.: musich vstáti *DalJ*; přihodich sě *Podk*

2. os. sg.: ty jej uzdravi *ŠtítSvát*

3. os. sg.: musi *DalHr*; král zamysli *LegPil(B)*; ona uspi jej *BiblOl Jdc 16, 19*; do Velehrada sě vráti *DalC*

1. os. du.:

-ichově, -ichova: uderichova sě oba *OtcB*;

2. / 3. os. du.:

-ista: že sě dvě hoře stupista *AlbRáj*;

-išta: slúbišta to učiniti *DalC*; tu učiništa poctivě *Podk*

1. os. pl.: *-ichom, -ichme, -ichmy*: nedoloženo

2. os. pl.: *-ište, -iste*: nedoloženo

3. os. pl.: (mužie) pohanichu *DalC 14*, po roce tu studni cúdichu (= čistili) *KázDzikSct*; božie tělo velmě čstichu *KázDzikSct*; jeho ihned zapálichu *MladHusA*

9.1.5. Participium perfekta aktiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	pros-i-l-Ø	pros-i -l-a	pros-i -l-i
Femininum	pros-i-l-a	pros-i -l-e	pros-i -l-y
Neutrum	pros-i -l-o	pros-i -l-e	pros-i -l-a

Doklady

Sg. mask.: prosil sem *ŽaltKlem 20,5*

Du. mask.: aby Ludmilu zadávila *DalC*

Pl. mask.: nedoloženo

Sg. fem.: když syna porodila *HradRad*

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: shromáždily sůt' sě vody *ŽaltWittb*;

Sg. neut.: kšilo jest (dietě) (= dítě kýchalo) *BiblOl*

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: nedoloženo

9.1.6. Participium perfekta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	proš-e-n-Ø	proš-e-na	proš-e-ni
Femininum	proš-e-na	proš-e-ně	proš-e-ny
Neutrum	proš-e-no	proš-e-ně	proš-e-na

Sg. mask.: krštěn *Krist*

Du. mask.: nedoloženo

Pl. mask.: nedoloženo

Sg. fem.: nedoloženo

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: shromážděny jsú *ŽaltWittb*

Sg. neut.: stříebro bude hromážděno *BiblOl Job 22, 25*

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: (rúcha) byla shromážděna *BiblOl Ex 39, 19*

9.1.7. Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
pros-Ø-ě	pros-Ø-iec-i	pros-Ø-iec-e

Sg. mask., neut.: prosě daru *Hrad*; úpě *AlbRáj*

Sg. fem., neut.: kvieleci *ŽaltPod*

Plurál: prosiece *Hrad*; věřiece *ŠtítSvát*; bychom sebe nehaniece *LegKat*; neviete co prosiec *Krist*; (lidé) kšieci *PassM*; mnozí vymysleci *ŠtítSvátB*

Bydleje *Troj*

9.1.8. Participium préterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
pros-i-v-Ø	pros-i-v-š-i	pros-i-v-š-e

Sg. mask., neut.: ktož jest jie s právem zaslúživ *AlxBM*; (král) vypleni *AlxB*;

Sg. fem., neut.: kvielivši *Krist*

Plurál: pustivše *Otc*;

9.1.9. Dílčí závěr

Vzor *prosí* je hojně doložen. Singulár přítentu je doložen kompletně, v duálu je doklad pro 2. os. (*prosta*, s kmenotvornou příponou doložen není) a plurál je doložen bez tvaru *prosím*.

V imperativu není doložena 1. os. du. s kmenotvornou příponou (*prosivě, prosiva*).

V imperfektu nejsou doklady pro 1. os. du. (*prosiechově, prosiechova*) a 2. os. pl. (*prosiste, prosište*). V 1. os. pl. je doložena pouze varianta *proiechom*.

U aoristu sigmatického je doložen singulár (*prosich, prosi*), tvar *prosista* (2. / 3. os. du.) a 3. os. pl. (*prosichu*).

Participium perfekta aktiva je doloženo bez pl. mask. (*prosili*), pl. neut. (*prosila*), du. fem. a neut (*prosile*). Participium perfekta pasiva není doloženo v sg. fem. (*prošena*), v duálu (*prošena, prošene*) a v pl. mask (*prošeni*). V participiu přezenta aktiva máme doklady pro sg. mask. (*prošě*) a fem. (*prosieci*), hojně doklady jsou v plurálu (*prosiece*). Participium přezenta aktiva je rovněž doloženo v sg. mask. (*prosiv*) a fem. (*prosivši*) a v plurálu (*prosivše*).

9.2. Trpí

Slovesa typu *trpí* mají přítomnou kmenotvornou příponu *-í-* (např. *trp-í-š*) a infinitivní *-ě-* (např. *lež-ě-ti, křič-ě-ti, nič-ě-ti*) nebo *-ie-* (např. *bd-ie-ti, mč-ie-ti, zvn-ie-ti*).

Ve stč. k tomuto vzoru řadíme slovesa *blučí - blučěti* (= *hubovati*), *břechí - břechěti* (= *hlučeti*), *dřeží - dřežeti* (= *chvěti se*), *hmyzí - hmyžeti* (= *hemžiti se jako hmyz*), *vzhoří - vzhořěti* (*vznítiti se*), *hřbí - hřbieti* (*pohřbívat*), *lščí se - lščieti se* (= *lesknout se, zářit*), *mčí - mčieti* (= *smýkati*), *ničí - ničěti* (= *býti skloněn*), *nzí - ničěti* (= *hynout, prchat, pomíjet*), *plví - plvěti* (*plynout*), *pní - pnieti* (= *viset, být rozpjat*), *polí - poleti* (= *hořet*), *sipěti - sipí* (= *syčet*), *snábdí - snábděti* (= *pozorovat*), *ství se - stvieti se* (*svítit, zářit*), *tču - tčieti* (= *dotýkat*), *těží - těžěti* (= *provozovat řemeslo*), *tiščí - tiščěti* (= *tísnit se*), *tščí - tščieti* (= *naléhat*), *tryščí - tryščěti* (= *páchat*), *trží - tržěti* (= *toužit*)

Ze stč. do nč. se zachovala, s případnými hláskovými změnami, tato slovesa: *bdí - bdieti*, *běží - běžeti*, *blščí se - blščieti se* (= *blýštěti se*), *bolí - bolěti*, *hledí - hleděti*, *hoří - hořěti*, *jěčí - jěčěti*, *klečí - klečěti*, *křičí - křičěti*, *letí - letěti*, *leží - ležěti*, *mlaščí - mlaščěti* (= *mlaskati*), *mlčí - mlčěti*, *mní - mnieti* (= *domnívat se*), *mrzí - mrzieti*, *sčpí - sčpieti* (*čpiti*), *sedí - seděti*, *slyší - slyšěti*, *smrdí - smrděti*, *stydí se - styděti se*, *svrbí - svrběti*, *šumí - šuměti*, *velí - veleti*, *vězí - věžěti*, *vidí - viděti*, *visí - visěti*, *vrčí - vrčěti*, *vrtí - vrtěti*, *zří - třieti*.

Izolovanou skupinou spadající pod slovesný typ *trpěti* jsou slovesa s přítomnou příponou *-í-*, ale infinitivní *-a-*, a to *bojí se - báti se*, *sčí - scáti* (= *močit*), *spí - spáti*, *stojí - státi*.¹⁴²

Izolovaným slovesem v této skupině je rovněž *chce - chtěl - chtieti*. Kromě 3. os. pl. ind. prez. jsou přítomné tvary tohoto slovesa podle vzorů 3. třídy.¹⁴³

V nové češtině řadíme k tomuto vzoru přes 100 sloves.¹⁴⁴

¹⁴² LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 227.

¹⁴³ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 143.

¹⁴⁴ Mluvnice češtiny. Díl 2, s. 478.

9.2.1. Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	trp-Ø-u > trp-Ø-i, trp-í-m	trp-í-vě, trp-í-va	trp-í-m, trp-í-me, trp-í-my
2. os.	trp-í-š	trp-í-ta	trp-í-te
3. os.	trp-í-Ø	trp-í-ta	trp-Ø-ie

V 1. os. sg. sloves typu *trpí* byla prejetovaná psl. koncovka j.původně přítomní kmenotvorná přípona *-je-*. Toto *j* změkčovalo předcházející souhlásku. Hláskové alternace byly: *p* - *'p* (*trpěti* - *trp'ú*), *s* - *š* (*visěti* - *višu*), *z* - *ž* (*věžeti* - *věžu*), *d'* - *z* (*hleděti* - *hlezu*), *t'* - *c* (*letěti* - *lecu*).¹⁴⁵

V tomto typu sloves došlo také v 1. os. sg. k přehlásce *'u* > *i* a následnému pronikání atematické koncovky *-m*, která pomohla s vyrovnáním souhláskových alternací ve finální kořenné souhlásce, *hlezu* > *hlezi* > *hled-í-m*. Nová koncovka v singuláru vedla k tomu, že se v 1. os. pl. koncovka *-m* začala vytrácet.¹⁴⁶

I v 3. os. pl. proběhl vývoj sloves typu *prosí* a *trpí* stejným způsobem, tedy *trp-ę* > *trp-ä* > *trp-ie*. V nové češtině je po monoftongizaci *ie* > *i* tvar *trpí*.¹⁴⁷

Doklady

1. os. sg.:

-u: jáz běžu *MastMuz*; uzřu nebesa *ŽaltKlem 153a*; (já) k tobě bďu *ŽaltKlem 62, 2*; přisezu *Rožmb 19*; sě boju *DalC*;

-i: k tobě za úsvitu bdi *ŽaltWittb*; (já) pobzi *PasM 451*; (já) srdcem boli *LegKat v. 2477*; já ve tmách sezi *BiblLit Tob 5, 12*; hlezi *LegKat*;

-m: bdím *Otc*; Já k tobě běžím *MastDrk*; já tě přemčím *Otc 143a*; Já zapřím jeho *ChelčPost 18b*; spím *ŽaltKlem 153a*; stvím sě *SlovVeš*

Státi: jáz stoju *Mast 209*;

Styděti sě: žebrati sě ztyzi *Krist X* nestydi *PasM X* nestyzu *AlxBM*

¹⁴⁵ PORÁK, J.: Cvičebnice staročeského tvarosloví, s. 109.

¹⁴⁶ PORÁK, J.: Cvičebnice staročeského tvarosloví, s. 109.

¹⁴⁷ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 235.

2. os. sg.:

-š: Bdiš *OtcB*; běžiš *HradLiš*; (něco) se domníš *LegJid 169*; Co mě mrzíš *CestMand 41b*; se velíš pohoniti *Rožmb 44*

3. os. sg.:

-í: Bdí *BiblOl Ap*; běží *Hrad*; poznáním se blští *AlexPovT 160*; bolí žaludek *Otc*; ktož mě zapří *ChelčPost 15b*; panna vězí *LegKat*

Scáti: (pes) ští *Comest 137b - přechod dnes chčije 3 - tř.*;

Spáti: jenž spí *ŽaltKlem 40, 9*

1. os. du.:

-vě: trpívě *HradUmuč Lc 23, 41*

-va: trpíva *BiblOl Lc 23, 41*

2. / 3. os. du.: mčíta *Otc 398a*; (oči) se stkvieta *Modl 54b*; běžíta dva *PrávJihlA*

1. os. pl.:

-me: vidíme *ŠtítSvát*; abychom leč bdíme *BiblOl R 15, 19 - Jud*; Leč nechtiec ústavně běžíme *ŠtítSvát*;

-my: mrzímy *Otc*; slyšímy *PasM*; abychom leč spímy leč bdímy spolu s ním živi byli *BiblKlemNZ*;

-m: nedoloženo

2. os. pl.: vy... nemníte *Hrad 131a*; co skřípíte zuby *Nikod 24a*; vrtíte *EvOl 110a*; neuzdříte mne *ChelčPost 123b*; s tiem pak běžíte do školy *Podk*;

3. os. pl.: prsi jeho hmizie črvy *Brig 35*; vrčie *Pass 646*; se blštíe *Kruml 394b*; (bojovníci) se ke zdi tištíe *AlxV 2038*; oni značně bdie *BiblOl R 15,19 - Jud*; i kniežata po něm běžie *HradUmuč*;

Mržeti: (kostečníci) mrzie *Hrad 115b*; mrzie *Vít. 33^a X Jeho mrzejí myšlenie zlá ChelčPost 114^b*; mrzejí mě *BiblHlah Pror 8, 13*

Veleti: (mnichové) velé *Hrad 109a X (kněžie) velejí ChelčPost 195b*;

Zvnieti: slova nevzniejí *BiblOl Job 34, 35*

Mnieti: Všichni mnie *Štít uč 109b*

Spáti: Jenžto spie *NRada*

Stkvieti sě: stkvie *Krist 111b*;

9.2.2. Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	trp-i-vě, trp-i-va, trp-Ø-vě, trp-Ø-va	trp-i-m, trp-Ø-me, trp-Ø-my
2. os.	trp-i-Ø, trp-Ø	trp-i-ta, trp-Ø-ta	trp-i-te, trp-Ø-te
3. os.	trp-i-Ø, trp-Ø	trp-i-ta, trp-Ø-ta	trp-i-te, trp-Ø-te

Také u sloves tohoto typu je ve staré češtině v 2. os. sg. impt. obvyklejší tvar bez koncového *-i*. V plurálu se pro slovesa vzoru *trpí* předpokládají tvary s kmenotvornou příponou *-i-* i bez ní.¹⁴⁸

Doklady

2. / 3. os. sg.:

-i: pomni na mě *ŽaltKlem 24,7*; zapři sám sebe *BiblJ Mt 16, 24*; Němče, ... sedi *DalC 67*; snábdí řeči mé *BiblHlah Pr 4, 20*; vzezři *ŽaltKlem 21, 10*

-0: smrd? *BiblKladr Ap 22, 11*; zapol sě *Pror*;

Státi: Stój přede dveřmi *BiblOl Jdc 4, 20*

Báti sě: Boj sě *ŽaltKlem*

Uzřieti: uzř *PassKlemA 55b*;

Stkvieti sě: Stkvěj sě *HodKap*

1. os. du.: *-vě, -ivě*: nedoloženo

Spáti: Spěvě s ním *BiblOl Gn – Esd*;

-va, -iva: nedoloženo

2. / 3. os. du.: *-ita, -Øta*: nedoloženo

¹⁴⁸ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 50.

1. os. pl.:

-me: nedoloženo

-my: Spáti: Nespiemy *BiblKoř 1. Th 5, 6*;

Státi: Stuojmy *MastDrk 321*

2. / 3. os. pl.:

-ite: nedoloženo

-Øte: slyšte *ŽaltGlosMuz*; hled'te *BiblOl 1 Rg 9, 12*;

nechajte své řeči *Štít uč 120b*; zejmajte proroky *BiblOl 3 Rg 18, 40*; zapalajte se *BiblHlah Ps 34, 26*;

Báti sě: bojte sě *ŽaltKlem*;

9.2.3. Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	trp-ie-ch-Ø	trp-ie-ch-o-vě, trp-ie-ch-o-va	trp-ie-ch-o-m, trp-ie-ch-Ø-me, trp-ie-ch-Ø-my
2. os.	trp-ie-š-e	trp-ie-š-ta, trp-ie-s-ta	trp-ie-š-te, trp-ie-s-te
3. os.	trp-ie-š-e	trp-ie-š-ta, trp-ie-s-ta	trp-ie-ch-u

Doklady

1. os. sg.: nedoloženo

2. / 3. os. sg.:

-ieše: držieše *Otc*; ležieše *Otc*; země sě lšcieše *BiblOl Ez 43, 2*; Liška mnieše *Hrad 130a*; Krev plvieše po jeho lící *AnsOpat 9*; (dietě) stkvieše sě *Trist 315*; mrktieše *JeronM 69a*; (zloděj) na kříži pnieshe *ModlLeg 49b*; Durynk ... sě klanieše *DalC*

(ty) běžieše *ŽaltWittb 49, 18*; (ty) uzřieše zlodějě *ŽaltWittb 49, 18*

Veléše *Otc*;

Tiščeti: tiščieše *ŽaltKlem X stiskováše ŽaltWittb X tištíše Troj 121a*

Báti sě: Město sě bojieše *DalC*;

Státi: Sv. Prokop stáše *Hrad 25b*; stáše *LegKat v. 1655*; stojieše *Hrad 82b*;

Spáti: když spáše *Pass 544*

1. os. du.: *-iechova, -iechově*: nedoloženo.

2. / 3. os. du.:

-iesta: Slyšiesta *Štít*; bdiesta celú noc *Otc*;

Báti sě: sě bojiesta *PasM*;

-iešta:

Státi: Bratry (dva) proti sobě stojiešta *DalC 53*;

1. os. pl.:

-iechome: nedoloženo

-iechomy: běžiechomy *Hrad*;

2. os. pl.: *- ieste, -iešte*: nedoloženo

3. os. pl.:

-iechu: Běžiechu *Otc*; všichni mniechu *GestaB 37b*; hadové sipiechu *Otc*; skřipiechu zuby *BiblKoř A 7, 54*; vrtiechu *Baw 281*

Státi: Čechové stojiechu *DalC 36*; Mnozí stojiechu *ŠtítSvát 191a X stáchu DalC 84*; stáchu *ŠtítSvát 111b*; bratřie stáchu *BiblKoř Mt 12, 46*;

Spáti: Spáchu *Otc*;

Duchové mčechu *Otc*;

(Trojští) tištíchu *LegKat 65a*

(stviechu *AlxV 1540*; sě stkviechu *LegKat v. 976*)

9.2.4. Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	trp-ě-ch-Ø	trp-ě-ch-o-vě, trp-ě-ch-o-va	trp-ě-ch-o-m, trp-ě-ch-Ø-me, trp-ě-ch-Ø-my
2. os.	trp-ě-Ø	trp-ě-s-ta, trp-ě-š-ta	trp-ě-s-te, trp-ě-š-te
3. os.	trp-ě-Ø	trp-ě-s-ta, trp-ě-š-ta	trp-ě-ch-u

Doklady

1. os. sg.: velěch *Hrad 126b*;

2. / 3. os. sg.: pomčě *Hrad*; zaslyšě *Hrad*; zastkvě sě obličěj *BiblKoř Mt 17, 2*; Král tiště *Troj 119b*; (král) vezřě *LegPilC*

Misati: Zmisa *PasM*

Báti sě: Pilát sě vzbá *EvZimn*;

Státi: Anděl stá *EvZimn 6*

(Stvieti: stvie v zlatém odění *AlxV 1607*)

1. os. du.:

-vě: nedoloženo

-va: uzřěchva *Krist*

2. / 3. os. du.: -sta, -šta: nedoloženo

1. os. pl.: -ěchom, -ěchme, -ěchmy, -ěchomy: nedoloženo

2. os. pl.: nedoloženo

3. os. pl.: křičěchu *BiblOl Jdc 20, 25*; velěchu *Otc*

Státi: vstachu *DalC 44*

Báti sě: vzbachu sě *BiblKoř X lidé bojěchu sě Pror*;

9.2.5. Participium perfecta aktiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	trp-ě-l-Ø	trp-ě-l-a	trp-ě-l-i
Femininum	trp-ě-l-a	trp-ě-l-e	trp-ě-l-y
Neutrum	trp-ě-l-o	trp-ě-l-e	trp-ě-l-a

Doklady

Sg. mask.: trpěl *ŽaltKlem*, viděl *ŽaltKlem* X slyšel *ŽaltKlem*

Du. mask.: ta svatá mučedníky v hrobě ležala *PasM*

Pl. mask.: co sme slyšeli *ModlLeg*

Sg. fem.: viděla *Modl* X slyšala hora *ŽaltKlem*, holubice zmisala (= prchala) *PasM*

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: modly letěly na zemi *Otc*;

Sg. neut.: ucho slyšalo *ŽaltKlem*

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: nedoloženo

9.2.6. Participium perfecta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	trp-ě-n-Ø	trp-ě-n-a	trp-ě-n-i
Femininum	trp-ě-n-a	trp-ě-n-ě	trp-ě-n-y
Neutrum	trp-ě-n-o	trp-ě-n-ě	trp-ě-n-a

Sg. mask.: držán býti má *Štít*; viděn jest *HusPost*

Du. mask.: nedoloženo

Pl. mask.: nebyli slyšeni *BiblKladr*;

Sg. fem.: uslyšána jest prosba *PasM*

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: nedoloženo

Sg. neut.: aby bylo držáno *Hrad*

Du. neut.: oči biešta zadržene *BiblOl Lc 24, 16*

Pl. neut.: nedoloženo

9.2.7. Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
trp-Ø-ě	trp--iec-i > trp--íc-i	trp-iec-e > trp-íc-e

Sg. mask., neut.: vepř mlaště (mlaskat) *Trist*

Bojë sě ŽaltWittb

Sg. fem., neut.: Maria blštieci *BiblOl*

Plurál: druzí bdiece *Otc*; hořiece *ModlLeg*

9.2.8. Participium préterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
trp-ě-v-Ø	trp-ě-vš-i	trp-ě-vš-e

Sg. mask., neut.: Petr běžav *ModlLeg*; zamčav *LegKat*

Lidí sě ubáv *Krist*;

Sg. fem., neut.: nedoloženo

Plurál: chtěvše *LegAp*; vše jiné zlé tryščevše *Hrad*

9.2.9. Dílčí závěr

Vzor *trpí* jsme doložili ve všech tvarech přítomného času, včetně 1. os. du. (*trpívě, trpíva*). Není doložen tvar 1. os. pl. *trpím*.

V dokladech imperativu je málo zastoupen duál (doložen pouze tvar *trpivě* – 1. os. du.). V 1. os. pl. imp. nejsou doloženy tvary *trpim, trpme* a ve 2. / 3. os. tvar s kmenotvornou příponou *trpíte*.

V imperfektu nejsou doklady pro 1. os. sg. (*trpiech*), 1. os. du. (*trpiechově, trpiechova*), 2. os. pl. (*trpiešte, trpieste*) V 1. os. pl. je doložena pouze varianta *trpěchomy*.

K aoristu sigmatickému jsme našli doklady pro 1. os. sg. (*trpěch*), 2. / 3. os. sg. (*trpě*), z 1. os. du. tvar *trpěchva*, v 1. os. pl. tvar *trpěchomy* a 3. os. pl. (*trpěchu*).

Participium perfekta aktiva je doloženo bez duálových tvarů feminina a neutra (*trpěle*) a bez plurálu neutra (*trpěla*). Participium perfekta pasiva nemá doloženy duálové tvary (*trpěna, trpěně*) a plurál feminina (*trpěny*) a neutra (*trpěna*). Participium přítomného času aktiva je doloženo kompletně (*trpě, trpíci, trpíce*). Participium préterita aktiva má doloženy tvary maskulina (*trpěv*) a plurálu (*trpěvše*).

10. Pátá třída

Tato slovesná třída vznikla ve staré češtině nově po provedení kontrakce. Slovesa tohoto typu přišla o kmenotvornou příponu *-je-*, která splynula s předcházejícím *-a-*, koncovou samohláskou tvarotvorné báze, a tím se vydělila z 3. prez. třídy, **dělaješb > děláš*, **sáz'aješb > sáz'áš*. Výsledkem kontrakce není *é* (*aje > é*) jako třeba v případě přídavných jmen (**dobrajego > dobrého*), ale *-á-*, které se objevuje u dalších tvarů sloves tohoto typu (*děl-a-ti, děl-a-l*), a může se jednat o analogii.¹⁴⁹

10.1. Sází (stč. sázie)

Slovesa typu *sází* se vydělila jako samostatný typ po uskutečnění pračeské přehlásky *'a > ě / 'á > ie*. Po monoftongizaci *ie > í* se tvarově přiblížila slovesům 4. přítomné třídy vzorů *prosí* a *trpí*. Přítomná kmenotvornou příponou u sloves typu *sází* je *-ie-*, infinitivní *-ě-*.¹⁵⁰

Ve stč. patřila pod tento vzor slovesa: *klécěti – klécěju* (= *klesat*), *klicěti – klicěju* (= *křičet*), *kolácěti – kolácěju* (= *zmítat*), *-končěti – -končěju* (= *končit, zemřít*), *mácěti – macěju* (= *makat*), *-múčěti – -múčěju* (= *rmoutit*), *trúcěti – trúčěju* (= *vrážet*).¹⁵¹

Mnohá slovesa tohoto typu přešla do nč.: *-biežěti – -biežěju, -bījěju – -bījěti, -búzětu – -úzěju, -číněti – -číněju, -dářěti – -dářěju, -dieleti – -dielěju, -dúšěti – -dúšěju, -háněti – -háněju, -házěti – -házěju, -hlézěti – -hlézeju, -hromážděti – -hromážděju, -cházěti – -cházěju, chrleti – chrleju, -káleti – -káleju, -kážěti – -kážěju, kláněti – kláněju, kráčěti – -kráčěju, krájěti – krájěju, -kúšěti – -kúšěju, -lécěti – -lécěju, máčěti – máčěju* (= *máčet*), *-mářěti – -mářěju, miešěti – -miešěju, mījěti – mījěju*, apod.

K tomuto typu patří často iterativa odvozená od sloves typu *prosí*, např. *saditi > sázěti, buditi > bázěti, děliti > -dielěti, platiti > plácěti*. U řady těchto sloves se projevuje ablautové střídání *-o- / -a-*, např. *hoditi > házěti, choditi > -cházěti, krojiti > krájěti, nositi > nášěti, roditi > rázěti, voditi > -vázěti*.¹⁵²

Slovesa typu *sází* byla ovlivněna přehláskou *'a > ě*, která nastávala pouze, pokud za touto samohláskou následovala měkká souhláska. V důsledku toho docházelo u vzoru *sází* k alternaci *-a- / -e-* (*sáz-a- / sáz-ě-*). Později došlo k vyrovnání směrem k *-ě-*, a tedy

¹⁴⁹ VEPŘEK, M.: Komparativní tvarosloví, s. 72.

¹⁵⁰

¹⁵¹ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 151-158.

¹⁵² PORÁK, J.: Cvičebnice staročeského tvarosloví, s. 112.

tento vzor mohl splynout s typem *um-ě-ti*. Jedná se o slovesa *bělé - běleti, bujie - bujěti, hanie - haněti, hovie - hověti, mdlé - mdlěti, -pustie - -pustěti, smie - smieti, spílé - spíleti, tlé - tlěti, truchlé - truchleti, úpie - úpěti, válé - váleti, žělé - žěleti*.¹⁵³

10.1.1. Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	sáz-ě-j-u > sáz-ě-j-i	sáz-ie-vě	sáz-ie-me
2. os.	sáz-ie-š	sáz-ie-ta	sáz-ie-te
3. os.	sáz-ie-Ø	sáz-ie-ta	sáz-ě-j-ú > sáz-ě-j-í

V 1. os. sg. a 3. os. pl. došlo nejprve k přehlásce *u > i* (resp. *ú > í*), ke kontrakci nedošlo. Teprve později se tvary 1. os. sg. a 3. os. pl. vyrovnávají s ostatními, staženými tvary a do 1. os. sg. je přijata koncovka atematických sloves: *sázěju > sázím*.¹⁵⁴

Doklady

1. os. sg.:

-*ěju*: já skončěju *Pass 316*; ktož kráćie *Štít*; (já) pokúšěju *PasM*; (já) porúčěju *PasM*;

-*ěji*: (já) ponúćěji *PasM*; porúčěji *ŽaltKlem*; jáz sě jím sláněji *LegMarg*; jáť se nezvelíčěji *PasM*;

-*ím*: odpúštím *GestaM*; pokúším *PasKal*; líćím *LyraMat*

2. os. sg.: othánies modlitvu mú *ŽaltKlem 87, 15*; krájies *Hrad*; omacieš *LékRhaz*; co sě zmúćies *HodKap*; proč pripravies *Hrad*;

Co sě svářes se mnú *HodKap*; naválēs *Hrad*;

3. os. sg.:

-*ie*: sám zabie *Hrad 98^b*; co nás vzbuzie *ŠtítSvát 125b*; nebezpečenstvie přicházie *ŠtítSvát 19^b*; ktož kráćie *ŠtítSvát 15^a*; d'ábel osídla lécie *Štít*

Často sě naházie *ŠtítUč 7^b*; Všecko sě klánie *HodKap 83^b*; (kóň) klecie *Hugo 414*; zmacie *Hrad*; jenž smaćie *HusPost*; mýjie člověk *ŽaltWittb*; zmizie *Alx*;

¹⁵³ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 231.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 234-235.

-í: koláci leccos na mysli *RokycKlem* = *RokMakKlem*?

(on) zamýšlé sobě *PasM*;

1. os. du.: -vě, -va: nedoloženo

2. / 3. os. du.: nedoloženo

1. os. pl.:

-me: všecko snášíme *AlxP*

-my: přičíniemy *ŠtítSvát 232^b*; pokúšemy *PasM*

-m: nedoloženo

Rozptylém *BiblKladr*;

2. os. pl.: přikážete *Modl*; zabijete se *ŽaltKlem 61, 4*; léceťe *HodKap*;

3. os. pl.:

-ějú: (ti) rúšějú *Hrad*; jižto stavějú *ŽaltKlem*; (oni) ustřielejú jej *ŽaltWittb*; nevonějú *ŽaltKlem Ps 113, 6*; (oni) skončějú hladem *ŽaltWittb Dt 24*

-ějí: lidé ústa kálejí *AlbRáj 30^a*; často manželky na cti klécejí *Tkadl 2, 83*; lécejí osídla *Štít*; (čstnostní) se slánějí *Rúd*; hlasy vznějí *Modl*; želejé *Štít uč.*

Rychle zastřelé jej *ŽaltKlem*

10.1.2. Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	sáz-ě-j-vě, sáz-ě-j-va	sáz-ě-j-me, sáz-ě-j-my
2. os.	sáz-ě-j-Ø	sáz-ě-j-ta	sáz-ě-j-te
3. os.	sáz-ě-j-Ø		

Doklady

2. / 3. os. sg.: nezabijěj *Hrad 98^b*; nescházej *Pass 27*; nepřikážěj *PasM*; nekláněj se *BiblOl Ex 34, 14*; nepřičínějš ničehož *BiblKladr P 30, 6*;

1. os. du.: -vě, -va: nedoloženo

2. / 3. os. du.: neztrácějta *PasM*

1. os. pl.:

-*me*: odpúštějme *ŠtitKlem*; rozumějme *ŠtitSvátA*;

-*my*: nedoloženo

2. os. pl. / 3. os. pl.: nic sě nesmúcejte *Štit*; rozptýlejte se *BiblKladr*; nerúšejte pořadu *Štit*;

10.1.3. Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	sáz- <i>ie</i> -ch-Ø	sáz- <i>ie</i> -ch-o-vě, sáz- <i>ie</i> -ch-o-va	sáz- <i>ie</i> -ch-o-m, sáz- <i>ie</i> -ch-Ø-me, sáz- <i>ie</i> -ch-Ø-my
2. os.	sáz- <i>ie</i> -š-e	sáz- <i>ie</i> -s-ta, sáz- <i>ie</i> -š-ta	sáz- <i>ie</i> -s-te sáz- <i>ie</i> -š-te
3. os.	sáz- <i>ie</i> -š-e	sáz- <i>ie</i> -s-ta, sáz- <i>ie</i> -š-ta	sáz- <i>ie</i> -ch-u

Doklady

1. os. sg.: oblaciech sě (= oblékám se) *ŽaltKlem*

2. / 3. os. sg.: aby jeho požehnali, hlavu klanieše *Otc*; když (Absolon) ponúcieše *BiblOl*; (Theon) napájieše *Otc*; když on večerieše *Otc*; ženy krájieše *Hrad*;

1. os. du. -*iechova*, -*iechově*: nedoloženo.

2. / 3. os. du.:

-*sta*: dva púziesta *ŽaltWittb*

-*šta*: nedoloženo

1. os. pl.: -*iechom*, -*iechme*, -*iechmy*: nedoloženo

2. os. pl.: nedoloženo

3. os. pl.: lidé vzchaziechu *BiblHlah*

10.1.4. Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	sáz-ě-ch-Ø	sáz-ě-ch-o-va, sáz-ě-ch-o-vě	sáz-ě-ch-o-m, sáz-ě-ch-me, sáz-ě-ch-my
2. os.	sáz-ě-Ø	sáz-ě-s-ta, sáz-ě-š-ta	sáz-ě-s-te, sáz-ě-š-te
3. os.	sáz-ě-Ø	sáz-ě-s-ta, sáz-ě-š-ta	sáz-ě-ch-u

Doklady

1. os. sg.: nedoloženo

2. os. sg. / 3. os. sg.: (Ježíš) modlitvu skončě *Hrad*; Života j' mu sě ukrácě *Hrad 143^a*;
vecě

(= řekl) *Otc*

(voj) miešie *AlxBM*

1. os. du.: nedoloženo

2. / 3. os. du.:

-*sta*: nedoloženo

-*šta*: nevecěšta (dva bratří) *Otc*;

1. os. pl.:

-*chom*: vecěchom *Otc*;

-*chme*, -*chmy*: nedoloženo

2. os. pl.: nedoloženo

3. os. pl.: vecěchu *Hrad*; odvečěřechu *PasM*; prvé než dovečěřechu *ModlLeg*;

10.1.5. Participium präterita aktiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	sáz-a-l-Ø	sáz-a-l-a	sáz-ě-l-i
Femininum	sáz-a-l-a	sáz-a-l-e	sáz-a-l-y
Neutrum	sáz-a-l-o	sáz-a-l-e	sáz-a-l-a

Doklady

Sg. mask.: rozsúzal *GlosŘeh*; pobíjal si l'ud *ŽaltKlem*

Kto muoj statek rozptýlél *Otc*; Jan Křtitel kněžě zasláněl *Dal*; táčěl *Troj*

Du. mask.: nedoloženo

Pl. mask.: jiní svatí skončeli *PasM*; sú ji (tmu) rukama máceli (= omakávali) *AlexPovT*

Sg. fem.: té, ježto jest na cti klécala (= klesala) *Tkadl*; Natalia skončala (= zemřela) *PasM*

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: nedoloženo

Sg. neut.: sě přiházalo *PasM*; nádobie sě rozválelo (= rozbilo) *Otc*

Du. neut.: koleně moji zemdlele sta *ŽaltKlem*

Pl. neut.: dva púzala desiet tisiúčov *ŽaltKlem*

10.1.6. Participium perfekta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	sáz-á-n-Ø	sáz-á-n-a	sáz-ie-n-i
Femininum	sáz-á-n-a	sáz-á-n-ě	sáz-á-n-y
Neutrum	sáz-á-n-o	sáz-á-n-ě	sáz-á-n-a

Sg. mask.: žlučí a octem napáján *Modl*; kvietím obvěšán *PasM*

Du. mask.: nedoloženo

Pl. mask.: nedoloženo

Sg. fem.: aby nebyla puščána *PasM*

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: nedoloženo

Sg. neut.: nižšie skrze vyššie má zpořiezeno a práváno býti *Štít*; stříebro přiepuščáno *ŽaltWittb*

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: nedoloženo

10.1.7. Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
sáz-ěj-e	sáz-ěj-úc-i > sáz-ěj-íc-i	sáz-ěj-úc-e > sáz-ěj-íc-e

Sg. mask., neut.: rozmýšlaja *GlosŘeh*; osúzajě *GlosŘeh*; porúčějě *PasM*

Sg. fem., neut.: (Eva) přimlúvijíci se *Comest*; vznášějíc *PasM*; lécejíc chytré řeči *Štít uč.*;

Plurál.: porúčějúce *Hrad*; stavějúce *ŽaltKlem*; porúčějúce *Hrad*; stavějice *ŽaltPod*

10.1.8. Participium préterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
sáz-a-v-Ø	sáz-ě-vš-i	sáz-ě-vš-e

Sg. mask., neut.: skončav svú modlitvu *Hrad*

Sg. fem., neut.: skončěvši *PasM*

Plurál: nedoloženo

10.1.9. Dílčí závěr

Vzor *sází* je v přítomnosti doložen kompletně bez duálních tvarů.

V imperativu nemá doloženu variantu 1. os. du. *sázejva* a v 1. os. pl. variantu *sázějmy*.

V imperfektu je doložen singulár (*sáziech*), 2. / 3. duál (tvar *sázeista*) a 3. os. pl. (*sáziechu*).

Aorist sigmatický je doložen ve 2. / 3. os. sg. (*sázě*), v 2. / 3. os. du. (varianta *sáziešta*), v 1. os. pl. (tvar *sáziechom*) a ve 3. os. pl. (*sázěchu*).

Participium perfekta aktiva není doloženo pro duál (*sázala*, *sázale*) a pl. feminina (*sázaly*). Participium perfekta pasiva je doloženo pouze pro singulár (*sázán*, *sázána*, *sázáno*). Pro participium přítomnosti aktiva jsme našly doklady tvarů sg. mask. (*sázěje*) a plurálu (*sázějice*). Doklad pro femininum je pouze po přehlásky (*sázejíc*). Participium préterita aktiva je doloženo v sg. mask. (*sázav*) i fem (*sázěvši*).

10.2. Dělá

Původní přítomní kmenotvorná přípona sloves vzoru *dělá* byla *-je-* a připojovala se k základu, který končil na *-a-* (*děla-je*). Kontrakcí vznikla nová přítomní kmenotvorná přípona *-á-*, *děl-a-je-* > *děl-á-Ø*.¹⁵⁵

Pouze ve stč. k tomuto vzoru patřila např. slovesa *pálá - pálati* (= *pálit*), *jemá - jemati* (= *chápat*), *čpýrá - čpýrati* (= *hmatat, plazit se*).¹⁵⁶

Ve stč. i nč. patří ke vzoru *děla* slovesa *-dolá - dolati*, *nechá - nechati*, *obědvá - obědvati*, *tbá - tbáti*, *úfá - úfati* (= *doufat*), *volá - volati*, *zná - znáti*.

Ve stč. byl u některých sloves možný tvar podle vzoru *dělá* i *maže*. V nové češtině převládly tvary podle 1. třídy. Jedná se o slovesa, jejichž kořen je zakončen retnicí: *cpáti - cpá - cpe*, *chápati - chápá - chápe*, *klapati - klapá - klape*, *kopati - kopá - kope*, *sápati - sápá - sápe*, *sípati - sípá - sípe*, *skřípati - skřípá - skřípe*, *šlapati - šlapá - šlape*, *tápati - tápá - tápe*, *kývati - kývá - kýve*, *plavati - plavá - plave*, *klamati - klamá - klame*, *lámati - lámá - láme*. Dublety byly možné také u sloves *kúsati - kúsá - kúše*, *hryzati - hryzá - hryže*.^{157 158}

10.2.1. Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	děl-aj-u, děl-á-m	děl-á-vě, děl-á-va	děl-á-me, děl-á-m, děl-á-my
2. os.	děl-á-š	děl-á-ta	děl-aj-te
3. os.	děl-á	děl-á-ta	děl-aj-ú

V 1. os. sg. a 3. os. pl. je možné považovat *-a-* za součást kořene, *děla-j-u*, *děla-j-ú*.

Ve tvaru 1. os. sg. došlo k přehlásce *'u > i*, tedy *děl-a-j-u > děl-a-j-i*.¹⁵⁹ Později sem pronikla původně atematická koncovka *-m* s kmenotvornou příponou *-á-* (*děl-á-m*), která se v nové češtině ustálila.¹⁶⁰

¹⁵⁵ PORÁK, J.: Cvičebnice staročeského tvarosloví, s. 111.

¹⁵⁶ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 228.

¹⁵⁷ PORÁK, J.: Cvičebnice staročeského tvarosloví, s. 112.

¹⁵⁸ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 228 - 229.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 234.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 234.

Protože do 1. os. sg. pronikla koncovka *-m*, přestal se užívat tvar 1. os. pl. *(my) dělám-Ø*, aby nedocházelo k tvarové homonymii.¹⁶¹

Doklady

1. os. sg.:

-u: nechaju *GlosŘeh*; (já) netbaju *DalH 39*; všechny rohy zlámaju *ŽaltWittb*; já hrám *Kruml 379a*; (já) znaju *PasM 325*;

-m: nechám *ŠtítKlem*; netbám *DalJ*; já oklamám *BiblKladr*; (já) tápám *Modl*; tehdy poznám *AlbRáj 84a*;

(já) také kúsaji *Tkadl 2, 1*; (já) úfaji *NRada 43*; já znaji *Trist 137*

Ját' nedbají (sic!) na to... *Otc*

2. os. sg.: odoláš *NRada*; necháš *KristA*; hráš-li s ním *BiblOl Sir 30, 9*; tbáš na něho *ŽaltGlosMus 143, 3*; cpáš *Gesta*;

3. os. sg.: odolá *AlxM 1, 16*; nechá *ŠtítKlem*; hrá *BiblKladr 1 Par 15, 29*; cpá *Otc*; kúsá *ŠtítOpat 70b*; tbá *LegJid 119*

1. os. du.:

-ávě: dělávě *OtcB*

-áva: snímáv sě s hospodinem *BiblOl Tb – Job*,

2. / 3. os. du.: sedáta *Štít. uč.*; vzhledáta *ŠtítMuz*;

1. os. pl.:

-me: necháme *KristC*; netbáme *ŠtítSvátB*; úfáme *ŠtítSvátB*; klamáme *ŠtítKlem*; plaváme *ŠtítSvátA*;

-my: nechámy *TkadlB*; plavámy *Otc*; tbámy *LapidVodň*; úfámy *OtcB*; (my) známy *Kunh. 148b*

-m: nedoloženo

2. os. pl.: odoláte *TrojK*; cpáte *OtcB*; netbáte *Hrad 26a*; úfáte *OtcB*; klamáte *ŠtítSvátA*

¹⁶¹ LAMPRECHT, A.: Historická mluvnice češtiny, s. 235.

3. os. pl.:

-í-: lidé odolají *NRada*; (nemoudří) klapají *HusPost*; kúsají *HusPost 7b*; (ti) netbají o krásném loži *Hrad 118a*;

-ú-: ryby přiřplavú *CestMand*; tbajú *DesHrad*; Rubíne, neznajú? *MastMuz*; poznajú všickni *ŽaltKlem 13, 4*

10.2.2. Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	děl-aj-vě, děl-aj-va	děl-aj-me, děl-aj-my
2. os.	děl-aj-Ø	děl-aj-ta	děl-aj-te
3. os.	děl-aj-Ø	děl-aj-ta	děl-aj-te

V celém imperativu je možné chápat *-a-* jako součást kořene, tedy *děla-j-*...

V případě sloves 5. třídy odpadlo *-i-* v 2. os. sg. impt., tedy všechny tvary imperativu jsou tvořeny z tohoto základního tvaru. Vzor *dělá* byl ovlivněn tautosylabickou přehláskou *aj > ej, dělaj > dělej*.¹⁶²

Doklady

2. os. sg. / 3. os. sg.:

-aj: drbaj ho na ledvích *LékFrant*; nechaj *DalC 28*; netbaj na to *LegJid 109*; úfaj do mne *Hrad 46a*; zacpaj *LékFrantA*

-ej: odolej vždy zlobě *NRada 1097*; nechej *PasTisk*; vecpej *LékChir*; zdrbej *LékChir*;

1. os. du.: *-vě, -va*: nedoloženo

2. / 3. os. du.: netbajta *LegKat v. 2544*

1. os. pl.:

-ajme: nechajme *AlexPovDjhr*; tbajme *KázLeg*; oklamajme *Bela*

-ajmy: nechajmy *Trist 117*; nezúfajmy *ZrcSpasK*;

¹⁶² DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 50.

-ejme, -ejmy: nedoloženo

2. os. pl. / 3. os. pl.:

-ajte: nechajte své řeči *Štít*; netbajte *OtcB*; úfajte *GestaM*; kopajte *PasKal*; rozsápajte *BiblOl Gn-Esd*; zlámajte *BiblOl Gn-Esd*

-ejte: kopejte *PasTisk*;

10.2.3. Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	děl-aj-ie-ch-Ø	děl-aj-ie-ch-o-vě, děl-aj-ie-ch-o-va	děl-aj-ie-ch-o-m, děl-aj-ie-ch-Ø-me, děl-aj-ie-ch-Ø-my
2. os.	děl-aj-ie-š-e	děl-aj-ie-š-ta, děl-aj-ie-s-ta	děl-aj-ie-š-te, děl-aj-ie-s-te
3. os.	děl-aj-ie-š-e	děl-aj-ie-š-ta, děl-aj-ie-s-ta	děl-aj-ie-ch-u

Tvary imperfekta tvořené od přítomného kmene

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	děl-á-ch	děl-á-ch-o-vě, děl-á-ch-o-va	děl-á-ch-o-m, děl-á-ch-me, děl-á-ch-my
2. os.	děl-á-še	děl-á-š-ta, děl-á-s- ta	děl-á-š-te, děl-á-s- te
3. os.	děl-á-še	děl-á-š-ta, děl-á-s- ta	děl-á-ch-u

Tvary imperfekta tvořené od infinitivního kmene

Ve tvarech imperfekta tvořených od infinitivního kmene může být *-a-* opět součástí kořene, *děla-j-ie-š-e*.

Slovesa 5. třídy tvoří imperfektum dvěma způsoby: od přítomného kmene (*dělajiech*) a od kmene infinitivního (*dělách*).¹⁶³

¹⁶³ DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká, s. 52.

Doklady

1. os. sg.: úfajiech *ŽaltKlem 40, 10*

2. / 3. os. sg.:

-ieše: srdce jiej v těle hrajieše *LegKat v. 1041*; (Kateřina) netbajieše *LegKat v. 136*; netbajieše *HradBohat*

-áše: (Přemysl) tbáše *DalC 76*; Bohatec úfáše *Hrad 142a*; (poustevník) sípáše *Otc*; znášě *AlxV*; slunce jhraše *Leg.-Schwatz. 1*; děťátko rukama čpýráše (= máchalo) *PasKal*;

1. os. du.: nedoloženo

2. / 3. os. du.:

-iešta: neb se oba znajiešta *Troj 130b*

-ásta: neúfásta *AlxBM*

1. os. pl.: nedoloženo

2. os. pl.: ješto sě zapalášte *ŠtítMuz 52b*

3. os. pl.:

-iechu: hrajiechu v húsle *BiblOl 2 Rg 6, 5*; neznajiechu *ŽaltKlem Dt 17*; netbajiechu *HradProk*

-áchu: necháchu *ZrcSpasK*; hráchu *BawEzop*; kúsáchu *PasTisk*; obědváchu *BiblOl Mt-J*; tbáchu *DalV*; úfáchu *KristA*

10.2.4. Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	děl-a-ch-Ø	děl-a-ch-o-vě, děl-a-ch-o-va	děl-a-ch-o-m, děl-a-ch-Ø-me, děl-a-ch-Ø-my
2. os.	děl-a-Ø	děl-a-s-ta, děl-a-š-ta	děl-a-s-te, děl-a-š-te
3. os.	děl-a-Ø	děl-a-s-ta, děl-a-š-ta	děl-a-ch-u

Jiné dělení na morfémy: *děla-ch-...*

Doklady

1. os. sg.: dosti spach *Mast 310*; Poznach *HodKap 86a*; obědvach *BiblOl*;

2. / 3. os. sg.: příkaza *ŠtítSvát*; kořist odola *AlxV*; obědva *KázDzikSct*; hra *ApolP 134b*; necha *BiblOl Gn-Esd*;

1. os. du.: nedoloženo

2. / 3. os. du.:

-asta: zlamasta *ŠtilfU*

-ašta: zlámašta *KázLeg*

1. os. pl.: když ho falešného seznachom *Pass 291*

2. os. pl.: nedoloženo

3. os. pl.: nechachu *AlxV*; obědvachu *BiblOl Tob-Jb*; zlámachu *BiblOl Gn-Esd*

10.2.5. Participium perfekta pasiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	děl-a-l-Ø	děl-a-l-a	děl-a-l-i
Femininum	děl-a-l-a	děl-a-l-e	děl-a-l-y
Neutrum	děl-a-l-o	děl-a-l-e	děl-a-l-a

Jiné možné dělení na morfémy: *děla-l-...*

Doklady

Sg. mask.: klášter dělal *HradProk*

Du. mask: dělala sta (Melchias a Jadon) *BiblOl Gn-Esd*

Pl. mask.: dělali *ŠtítKlem*

Sg. fem.: ona vše dělala *KázLeg*

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: udělaly *GestaM*

Sg. neut.: udělalo *MartKron*

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: nedoloženo

10.2.6. Participium perfekta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	děl-á-n-Ø	děl-á-n-a	děl-á-n-i
Femininum	děl-á-n-a	děl-á-n-ě	děl-á-n-y
Neutrum	děl-á-n-o	děl-á-n-ě	děl-á-n-a

Sg. mask.: hrob byl udělán *LyraMat*

Du. mask: nedoloženo

Pl. mask.: udělání *BibLitTřeb*

Sg. fem.: vinice dělána byla *ŠtítSvátA*

Du. fem.: nedoloženo

Pl. fem.: udělány *AlexPavD*

Sg. neut.: rozděláno *Pror*

Du. neut.: nedoloženo

Pl. neut.: lože udělána *AlexPovD*

10.2.7. Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
děl-aj-e	děl-aj-úc-i	děl-aj-úc-e

Jiné dělení na morfémy: *děla-j-úc...*

Sg. mask., neut.: lámaje Otc.

Sg. fem., neut.: nedoloženo

Plurál: cpájice *ChelčP*, hrajúce *DalC*, Říměné ny zjemúce zvieží *Hrad*; aby pokušení odolali, odolajíc korunu přijali *PasKal*; (mužové) kúsajíc *PasTisk*

10.2.8. Participium präterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
děl-a-v-Ø	děl-a-vš-i	děl-a-vš-e

Jiné dělení na morfémy: *děla-v-...*

Sg. mask., neut.: zejnav jě *BiblOl Dt 21, 11*

Sg. fem., neut.: udělavši *KázLeg*

Plurál: dělavše *ŠtitKlem*

10.2.9. Dílčí závěr

U sloves vzoru *dělá* je prézens doložen kompletně.

V dokladech tvarů imperativu chybí pouze varianty 1. os. pl. *dělejmy, dělejme*.

Tvary imperfekta jsou dvojí, doklady je lépe podloženo imperfektum od prezentního kmene – je doložena 1. os. sg. (*dělajiech*), 2. / 3. os. sg. (*dělajieše*), 2. / 3. os. du. (tvar *dělajiešta*) a tvar 3. os. pl. (*děláchu*). Imperfektum od infinitivního kmene je doloženo pouze ve 2. / 3. os. sg. (*děláše*), 2. / 3. os. du. (tvar *dělásta*), 2. os. pl. (tvar *dělášte*) a 3. os. pl. (*děláchu*).

Aorist sigmatický je doložen v sg. (*dělach, děla*), 2. / 3. os. du. (*dělasta, dělšta*), 1. os. pl. (tvar *dělachom*) a 3. os. pl. (*dělachu*).

Participium perfekta aktiva je doloženo téměř ve všech tvarech, výjimkou je duál feminina a neutra (*dělale*) a pl. neut. (*dělala*). Participium perfekta pasiva je doloženo ve tvaru sg. mask. (*dělán*) sg. fem. (*dělána*), du. mask. (*dělána*) a v plurálu všech rodů (*děláni, dělány, dělána*). Part. préz. akt. je doloženo pro maskulinum (*dělaje*) a plurál (*dělajúce*). Part. prét. akt. je doložen ve všech tvarech (*dělav, dělavši, dělavše*).

11. Atematická slovesa

Tato kapitola slouží k doplnění celého systému, je spíše přehledová. Atematická slovesa jsou taková, která nemají v přítomných tvarech kmenotvornou příponu. Koncovky se připojovaly přímo ke kořeni. Atematická slovesa měla odlišné koncovky od sloves tematických, tyto rozdíly se ale vyrovnávaly. Velmi zřetelným dokladem je pronikání koncovky *-m* 1. os. sg. ind. prez. tematickými slovesy (*já prosím*).

Jako atematická označujeme ve stč. pět sloves: *věděti, jiesti, dáti, býti, jmieti*.

11.1. Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	viem	-	vieme
2. os.	vieš	viesta, vieta	vieste, viete
3. os.	vie	viesta, vieta	vědie

Věděti

1. os. sg.: vědě jednoho člověka na púšti *Otc*; 1. os. pl.: neviemy *Otc*;

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	jiem	jievě	jieme
2. os.	jieš	-	jieste, jiete
3. os.	jie	-	jědie

Jiesti

2. os. sg.: leč jieš *AlbRáj*; 2. os. pl.: jiete a piete *RokLukA 113r*; 3. os. pl.: jedie a pijí *RokLukA 113r*

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	dám	dávě	dáme, dámy
2. os.	dáš	dáta	dáte
3. os.	dá	dáta	dadie

Dáti

3. os. sg.: až Bóh dá *Štít*; 1. os. du.: dávě l'udem dosti *Mast*; sě pro tě na smrt dámy *AlxBM*;

3. os. pl. než mi tři hřivny dadie *Mast*;

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	jsem	jsvě	jsme
2. os.	jsi	jsta	jste
3. os.	jest	jsta	sú, jsú

Býti

1.os. sg.: jáj sem chudý *ŽaltKlem*; 2. os. sg.: na nebi jsi slavně *Kunh*; 3. os. sg.: tělo jedno je *Kunh*; 2. / 3. os. du.: co-li sta dva sl'úbila *DalC*; 1. os. pl.:

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	jmám	jmávě	jmáme
2. os.	jmáš	jmáta	jmáte
3. os.	jmá	jmáta	jmajú

Jmáti

3. os. pl.: pohanstvo za to jmajú *AlxH*

11.2. Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-		vězme
2. / 3. os.	věz	vězta	vězte

Věděti

2. os. sg: to věz *Otc*

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	jezvě	jězme/jězmy
2. os.	jěz	jězta	jězta

Jiesti

2. os. sg: jěz maso *PasM*

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	dajvě/dajva	dajme/dajmy
2. / 3. os.	daj	dajta	dajte

Dáti

2. os. sg: daj mi sě znáti *Hrad*

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	buďvĕ / buďva	buďme, buďmy
2. os.	buď	buďta	buďte

Býti

1. os. pl.: boha dle pilni budĕm *Šít*

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	jmĕvĕ/jmĕjva	jmĕjme/jmejmy
2. os.	jmĕj	jmĕjta	jmĕjte

Jmieti

1. os. du.: mejva tento mlýn spolu *PasM*

11.3. Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	vĕdiech	vĕdiechovĕ/vĕdiechova	vĕdiechom/ vĕdiechme/ vĕdiechmy
2. os.	vĕdieše	vĕdiešta	vĕdiešte
3. os.	vĕdieše	vĕdiešta	vĕdiechu

Vĕděti

1. os. pl.: jeho nevĕdiech *ŽaltKlem*

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	jĕdiech	jĕdiechovĕ/jĕdiechova	jĕdiechom/ jĕdiechme/ jĕdiechmy
2. os.	jĕdieše	jĕdiešta	jĕdiešte
3. os.	jĕdieše	jĕdiešta	jĕdiechu

Jiesti

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	dadiech	dadiechově/dadiechova	dadiechom/ dadiechme/ dadiechmy
2. os.	dadieše	dadiešta	dadiešte
3. os.	dadieše	dadiešta	dadiechu

Dáti

Jemu i jeden vody nepodadieše

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	biech	biechově/biechova	biechom/ biechme/ biechmy
2. os.	bieše	biešta	biešte
3. os.	bieše	biešta	biechu

Býti

2. / 3. os. sg.: budieše *Krist*

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	jmějiech/jmiech	jmějiechově/jmějiechova	jmějiechom/ jmějiechme/ jmějiechmy
2. os.	jmějieše/jmieše	jmějiešta	jmějiešte
3. os.	jmějieše/jmieše	jmějiešta	jmějiechu

Jmieti

3. os. sg: baba jmějieše psa *Hrad*

11.4. Aorist

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	věděch	věděchově/věděchova	věděchom/ věděchme/ věděchmy
2. os.	vědě	věděšta	věděšte
3. os.	vědě	věděšta	věděchu

Věděti

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	jěch	jěchově/jěchova	jěchom/ jěchme/ jěchmy
2. os.	jě	jěšta	jěšte
3. os.	jě	jěšta	jěchu

11.5. Jiesti

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	dach	dachově/dachova	dachom/ dachme/ dachmy
2. os.	da	dašta	dašte
3. os.	da	dašta	dachu

Dáti

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	bych/běch	bychově/bychova běchově/běchova	bychom/ běchom/ bychme/běchme/ běchmy/bychmy
2. os.	by/bě	bysta/byšta/ běsta/běšta	byste/byšte/běste/běšte
3. os.	by/bě	bysta/byšta/ běsta/běšta	bychu/běchu

Býti

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	jměch	jměchově/jměchova	jměchom/ jměchme/ jměchmy
2. os.	jmě	jměšta	jměšte
3. os.	jmě	jměšta	jměchu

Jmieti

11.6. Participium perfekta pasiva (I-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	věděl	věděla	věděli
Femininum	věděla	věděle	věděly
Neutrum	vědělo	věděle	věděla

Věděti

Sg. mask.: Věd'al *BiblKladr*

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	jědl	jědla	jědli
Femininum	jědla	jědle	jědly
Neutrum	jědlo	jědle	jědla

Jiesti

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	dal	dala	dali
Femininum	dala	dále	daly
Neutrum	dalo	dale	dala

Dáti

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	byl	byla	byli
Femininum	byla	byle	byly
Neutrum	bylo	byle	byla

Býti

11.7. Participium perfekta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	věděn	věděna	věděni
Femininum	věděná	věděne	věděny
Neutrum	věděno	věděne	věděna

Věděti

Sg. neut.: jdež mnoho zvěřě věděno

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	jeden	jědna	jědni

Femininum	jědena	jědne	jědny
Neutrum	jedeno	jědne	jědna

Jiesti

Sg. neut.: snědeno bývá *ŽaltKlem*

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	dán	dána	dáni
Femininum	dána	dáne	dány
Neutrum	dáno	dáne	dána

Dáti

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	byt	byta	byti
Femininum	byta	byte	byty
Neutrum	byto	byte	byta

Býti

Sg. neut.: (praky) město dobudeno bude *CestMil*

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	jmien	jmiena	jmieni
Femininum	jmiena	jmiene	jmieny
Neutrum	jmieno	jmiene	jmiena

Jmieti

11.8. Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
věda	vědúci	vědúce

Věděti

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
jěda	jědúci	jědúce

Jiesti

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
dada	dadúci	dadúce

Dáti

Sg. mask.: nedada *Hrad*

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
jsa	jsúci	jsúce

Býti

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
jmajě	jmajúci	jmajúce

Jmieti

Sg. mask.: nejmaje *ŽaltKlem*; Pl.: majúc *AlxH*

11.9. Participium s-ové

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
věděv	věděvši	věděvše

Věděti

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
jěd	jědši	jědše

Jiesti

Sg. mask.: Judáš sněd počě sě třiesti *Hrad*

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
dav	davši	davše

Dáti

Singulár maskulina,	Singulár feminina,	Plurál
---------------------	--------------------	--------

neutra	neutra	
Byv	Byvši	Byvše

Býti

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
jměv	jměvši	jměvše

Jmieti

12. Závěr

Cílem diplomové práce bylo doložit co největší počet tvarů a paradigmat staročeských sloves. Dokladový materiál jsme čerpali z pramenů, kterými nám byly vybrány historické mluvnice češtiny (Jan Gebauer, Antonín Dostál, Jaroslav Porák) a pracovali jsme s internetovou databází staročeských sloves *Staročeská banka Vokabuláře webového*. Naším neskromným cílem bylo zpřehlednit doložitelnost staročeských sloves, pokusit se vytvořit kompatibilitu mezi novočeským a staročeským slovesným systémem a dále doplnit a zpřesnit výše uvedené mluvnice, doložit tvary a typy sloves, které v nich jsou uváděny pouze schematicky.

Při excerpci dat jsme volili diferenční přístup a zaměřili jsme se zejména na ty tvary a typy sloves, které se v nové češtině nedochovaly, nebo je jejich způsob tvoření zcela odlišný od novočeského.

Výběr materiálu jsme omezili na období staré češtiny, tedy 14. a 15. století.

V úvodních kapitolách jsme představili možnosti třídění sloves, pojednali o nejzásadnějších změnách novočeského a staročeského slovesného systému a prezentovali jsme stav staré češtiny tak, jak jej předpokládají historické mluvnice. Poté jsme podle vypracované struktury v jednotlivých kapitolách dokládali tvary prézentu, imperativu, imperfekta, aoristu a participií (1-ového, n/t-ového, nt-ového a s-ového). Pro kompletnost práce jsme zařadili kapitolu o atematických slovesech.

Za účelem přehlednosti jsme výsledky jednotlivých kapitol zanalyzovali. Každou slovesnou třídu jsme samostatně vyhodnotili a výsledky jsme zapracovali do závěrů na konci každé kapitoly.

Slovesné typy jsme členili podle modifikovaného třídění nové češtiny. Zvolili jsme třídění podle prezentního kmene, abychom dosáhli kompatibility staročeského a novočeského systému. Práce nám tak může názorněji doložit vývoj sloves, umožnit porovnání stavu staré a nové češtiny a je přístupnější pro čtenáře vycházejícího ze školního prostředí, ve kterém jsou slovesa členěna podle prezentního kmene.

Podle očekávání jsme nejvíce dokladů získali pro tvary sloves shodné ve staré a nové češtině, tedy prézens a imperativ, četné doklady jsou i v participiu perfekta aktiva. Paradigma mají nejkompletněji doloženo vzory *nese, bere, kupuje, prosí, sází a dělá*.

Četnost dokladů se odvíjí od množství sloves, která k danému vzoru patří a od komunikační využitelnosti tvarů. I z toho důvodu jsou v pramenech nejméně zastoupeny duálové tvary.

Při snaze zpřesnit a doplnit tabulky předpokládaných tvarů sloves se nám podařilo přinést několik nových dokladů 1. os. du. prez., která byla z přítomných tvarů nejméně doložená (*pečeva, umřeva, mineva, kupujevě, prosívě, prosíva, trpívě, trpíva, dělávě, děláva*). Dále jsme se zaměřili na tvary imperfekta a aoristu sigmatického, doplnili jsme nevelké množství dokladů např. pro 1. os. du. (*nesiechově, mazachova, začěchova, prosichova*). U některých vzorů se nám naopak v elektronických databázích nepodařilo najít odlišné doklady tohoto tvaru, než které již jsou v literatuře zaznamenány.

V souladu se zadáním práce jsme excerpovali tvary sloves ze staročeských textů, tak aby byly doloženy tvary a paradigmata, která se předpokládají v popisu staročeského slovesného systému. Práce si vzhledem k široce zvolenému tématu a s ohledem na množství dochovaných pramenů nemohla klást za cíl excerpovat všechn dostupný materiál, v tomto směru je možné získané poznatky soustavně doplňovat a zpřesňovat. Práce a její výsledky ale mohou být krokem ke kompletnějšímu a přehlednějšímu znázornění a doložení staročeského systému sloves.

13. Anotace

Příjmení a jméno autora: Bc. Johana Žouželková

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky Filozofické fakulty UP

Název diplomové práce: Doložení tvarů a paradigmat staročeských sloves

Vedoucí práce: doc. PhDr. Karel Komárek, Ph.D.

Počet znaků: 169 308

Počet příloh: 2

Počet titulů použité literatury:

Klíčová slova: sloveso, stará čeština, tvary sloves, paradigmata, Jan Gebauer, Antonín Dostál, Jaroslav Porák, Staročeská textová banka Vokabuláře webového

Resumé

Diplomová práce si dala za cíl excerpovat tvary sloves ze staročeských textů. Období, na které jsme se zaměřili a ze kterého pocházejí texty, je 14. a 15. století. Jako výchozí prameny sloužily historické mluvnice (Historická mluvnice jazyka českého Jana Gebauera, Historická mluvnice česká Antonína Dostála) a elektronické databáze staročeských sloves (Staročeská banka Vokabuláře webového). Záměrem bylo doložit pokud možno všechny tvary a paradigmata sloves, která se předpokládají v popisu staročeského slovesného systému. Předpokladem práce bylo rovněž nalezení dokladů k formám a typům sloves, které se v dosavadních historických mluvnicích češtiny uvádějí pouze schematicky. Vyhodnocení získaného materiálu podrobněji dokládá obecně konstatované tendence ve vývoji českého slovesa. Nové doklady se nám podařilo získat zejména u duálových tvarů jednoduchých minulých časů – imperfekta a aoristu sigmatického.

Summary

The aim of this diploma thesis was to make extracts from verb forms from Old Czech texts. The time period that was chosen as the focus of the thesis was the 14th and the 15th century. The primary resources used in the research were books of historical grammar

(Historical grammar of Czech language by Jan Geubauer, Czech historical grammar by Antonín Dostál) and electronic database of Old Czech verbs (Old Czech bank of web vocabulary). The aim was to provide evidence of all forms and paradigms of verbs that are supposed to have existed based on the description of Old Czech verb system. Part of the hypothesis of this thesis was equally to provide evidence of the forms and kinds of verbs, which have been mentioned in the existing historical grammars only schematically. The evaluation of the acquired material demonstrates the conventional tendencies in the development of Czech verbs in a greater detail. The thesis shows successfully discovered new evidence especially in dual forms of past simple tense forms – in the imperfect and in the sigmatic aorist.

14. Seznam literatury

Primární literatura

DOSTÁL, A.: Historická mluvnice česká. Díl 2., Tvarosloví. 2. část., Časování. Praha: SPN, 1967. 225 s.

GEBAUER, J.: Historická mluvnice jazyka českého. Díl 3, Tvarosloví. 2. část. Časování. 3. vyd. Praha ČSAV, 1958. 555 s.

Sekundární literatura

BEDNAŘÍKOVÁ, B.: Slovo a jeho konverze, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, 253 s.

HAVRÁNEK, B. a kol.: Staročeský slovník: Úvodní stati, soupis pramenů a zkratk. Praha: Academia, 1968, 130 s.

KOMÁREK, M.: Dějiny českého jazyka. Brno: Host, 2012. ISBN 978-80-7294-591-7.

KOMÁREK, M.: Příspěvky k české morfologii. 2., rozš. vyd., (1. vyd. v Periplusu). Olomouc: Periplum, 2006. 263 s. ISBN 80-866-2427-7.

KOMÁREK, M.: Příspěvky k české morfologii. In: Acta Universitatis Palackianae Olomouensis. Facultas philosophica. Philologica 41. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978. 151 s.

KOMÁREK, M.: Studie z diachronní lingvistiky. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. 396 s. ISBN 80-244-1493-7.

KOUPIL, O.: Jezuité Drachovius a Steyer gramatiky češtiny. Praha: KLP, 2012. 409 s. Grammaticae Bohemicae. ISBN 978-80-86791-97-5.

KURZ, J.: Učebnice jazyka staroslověnského. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 245 s. Učebnice pro vysoké školy.

LAMPRECHT, A. – BAUER, J. – ŠLOSAR, D.: Historická mluvnice češtiny. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 423 s. Učebnice pro vysoké školy.

FILIPEC, J. a kol.: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia. 2005, 647 s. ISBN 80-200-1080-7.

PHILONOMUS, M.: Grammatica Bohemica: Knížka slov českých vyložených = Gramatika česká. Praha: KLP, 2003. 135 s. ISBN 80-867-9106-8.

PORÁK, J. Cvičebnice staročeského tvarosloví. 222 s. Praha, 1983.

Starší české texty: s přehledem morfolgie staré češtiny a cvičeními. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2000. ISBN 80-858-9997-3.

ŠLOSAR, D.: Slovtvorný vývoj českého slovesa. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981. 161 s.

ŠMILAUER, V.: Nauka o českém jazyku. 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. 335 s. Pomocné knihy pro žáky.

VEPŘEK, M.: Komparativní tvarosloví staroslověnštiny a staré češtiny. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2015. 128 s.

ZUBATÝ, J.: České sloveso. Praha: Academia, 1980. 75 s. Prameny české a slovenské lingvistiky.

Elektronické zdroje

Vokabulář webový [on-line]. Verze 1.1.2. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <http://vokabular.ujc.cas.cz/default.aspx>.

15. Rejstřík

(Do)pěstovati	Čstíti	Hryzati	-kráčěti
(Vz)kvísti	-dářěti	Hrýzti	Krájěti
(Z)řezati	Diěti, děju	Hřbieti	Krásłiti
Báti se	-dolati	Hřieti	Krstíti
Bdiěti	Dosáhnúti	Huhłati	Křičěti
Bezpečiti se	Dosiěci	Hýbati	Křiknúti
Běžěti	Dostáti	-cházěti	Kšíti
-bījěti	Dotěci	Chrápati	Kúsati
Bíti	Dráti	Chřadnúti	-kúšěti
Bitovati	Drbiti	Chvieti se	Kvákati
Blahati	Drznúti	Jhráti	Kvieliti
Blázniti	Držieti	Jmáti	Kynúti
Blesknúti	Dřieti se	-káleti	Kysati
Blésti	Dunúti	Kasati	Lákati
Blščieti se	-dúšěti	Kázati	Lámati
Bolěti	Dvihnúti	-kážěti	-lécěti
Bósti	Dýchati	Klamati	Lěci, lahu
Buchnúti	-háněti	-kláněti se	Lěci, laku
-búzěti	Haniti	Klapati	Lehnúti
Bydliti	-házěti	Kláti, kolu	Leknúti se
Cpáti	Hleděti	Klécěti	Lézti
Cúđiti	Hmyzěti	Kleknúti, kleknu	Ležěti
Čeliti	Hnáti?	Kléti	Lháti - Selhati
Česati	Hněsti	Klvati	Líti
Česnúti	Hníti	Kolácěti	Lízati
-číněti	Hnúti	Kolébati (se)	Lščieti
Čistiti	Hotovati	-končěti	Mácěti
Črniti	Hromazđiti →	Kovati, kuju	Mácěti
Čřieti	hromážditi	-kráčěti	Manúti

Mčieti	Otpřisieci	Potřieti	Rozsieci, rozsěku
Miešěti	Ožéci	Povrci	Roztrhnúti
Misati	Padnúti	Povrci	Rozvázati
Misati	Páchatí	Požřieti	-rúčěti
Mizěti	-pájěti	Práti	-rúšěti
Mléti	Pálati	Praviti	Rvátí
Mnieti	Pieti	Prodřieti	Rýti
Moci	Pieti	Provrci	Řéci
Modliti sě	Plakati	Převrci	Řiekati
Mrknúti	Plavati	Přiesti?	Sadnúti
Mrktěti	Plésati	Přieti	Scáti
Mrzěti	Pleskati	Přijěti	Sdieti
-múčěti	Pléti	Přiléci	Seděti
Musiti	Plvati	Připnúti	Sepřieti sě
Mykati sě	Plvěti	Přisieci	Sežieti
-mýšleti	Plynúti	Přisvahnúti	Sežrátí, sžeru
Načřieti	Pnieti, pňu	Přitáhnúti	Sežřieti
Nadvzdvihnúti	Poběhnúti	Přivinúti	Shlédnúti
-nášěti	Počieti	Psáti	Shrnúti sě
Nechati	Podvihnúti	Psovati	Schnúti
-núčěti	Pokleknúti,	-ptýleti	Sieci, sahu
O(t)dpočinúti	pokleknu	Pustiti	Sieci, sěku
Obědovat	Pokléti	-púščeti	Siesti
Obědvati	Pokusiti	-púzěti	Sieti
Obléci	Pomněti	Pykati	Sípati
Odvrci	Ponuknúti	Raditi	Sipěti
Ostřieci	Postihnúti	Rozběhnúti sě	Skákati
Osúti	Postřětnúti	Rozčesnúti	Skřipěti
Otedchnúti	Potáhnúti	Rozpomenúti sě	Skvřieti sě
Otevřieti	Potéci	Rozprehnúti sě	Skýsti

Sláněti	Svázati	Užéci	Vytáhnúti
Sláti	Svrběti	Vadnúti	Výti
Slyšěti	Táhnúti	Váleti (sě)	Vytrhnúti
Smrděti	Tápati	Váznúti	Vyvřieti
Snábděti	Tázati	Věcěti	Vzdvihnúti
Spásti	Tbáti	Večeřěti	Vzekléti
Spáti	Téci	Veleti	Vzvléci
Spáti	Tesknúti	-velíčěti	Záčeci
Spěti	Těžěti	Venznúti	Zamknúti
Spřieci	-tiekati	Vězěti	Zamysliťi
Ssáti	Tiščěti	Vézti	Zaniknúti
Ssiesti	Tkáti	Vhřeznúti	Zapřieci
Státi	Tleskati	Víti	Zastihnúti
Státi, stoju	Tlúci	Vládnúti	Zavrci
-stavěti	Tonúti	Vléci	Zdechnúti
Stesknúti	Trnúti	Vniknúti	Zemléti
Stkvieti sě	Třiesti	Voněti	Zemřieti
Strhnúti	Týkati	Vrtěti	Zeschnúti
Strnúti/Ztrnúti	Tytrati	Vrtrati	Zesnúti
Strúhati	Úfati	Vřieti	Získati
Střici	Umlknúti	Vsiesti	Znáti
Střieci	Umřieti	Vsvadnúti	Zobati
-střieleti	Upřieci	Vyběhnúti	Zpodvihnúti
Stvieti sě	Uspiti	Vydřiet	Zpomanúti
Styděti sě	Usvadnúti	Vyhřeznúti	Zřieti
Stýskati	Utieti	Vyléci	Zřieti
Súkati	Uvázati	Vyniknúti	Ztáhnúti
Súti	Uváznúti	Vynřieti	Zvadnúti
Svadnúti	Uvrci	Vyřehnúti	Zváti
-svářěti sě	Užasnúti	Vystřieci	Zvládnúti

Zvnieti	Žebrati	Žehrati
Ždāti	Žéci	Žíti
Ždāti	Žéci	Žráti

Seznam zkratek:

akt. = aktivum

aor. = aorist (sigm. = sigmatický, asigm. = asigmaický)

du. = duál

fem. = femininum

ide. = indoevropský

imp. = imperativ

impf. = imperfektum

ind. = indikativ

inf. = infinitiv

mask. = maskulinum

např. = například

nč. = novočeština, novočeský

neut. = neutrum

os. = osoba

part. = participium

pas. = pasivum

prét. = préeritum

préz. = prézens

psl. = praslovanština, praslovanský

sg. = singulár

stč. = staročeština, staročeský

16. Přílohy

1. Tabulky doložených tvarů

1. třída

NESE

Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	nes-Ø-u	nes-e-vě, nes-e-va	nes-e-me, nes-e-m, nes-e-my
2. os.	nes-e-š	nes-e-ta	nes-e-te
3. os.	nes-e	nes-e-ta	nes-Ø-ú

Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	nes-Ø-vě, nes-Ø-va	nes-Ø-me, nes-Ø- my
2. os.	nes-Ø-i, nes-Ø-Ø	nes-Ø-ta	nes-Ø-te
3. os.	nes-Ø-i, nes-Ø-Ø	nes-Ø-ta	nes-Ø-te

Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	nes-ie-ch	nes-ie-ch-o-vě, nes-ie-ch-o-va	nes-ie-ch-o-m, nes-ie-ch-Ø-me, nes-ie-ch-Ø-my
2. os.	nes-ie-še	nes-ie-š-ta, nes-ie-s-ta	nes-ie-š-te, nes-ie-s-te
3. os.	nes-ie-še	nes-ie-š-ta, nes-ie-s-ta	nes-ie-ch-u

Aorist asigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	nes-Ø	nes-o-vě, nes-o-va	nes-o-m
2. os.	nes-e-Ø	nes-e-ta	nes-e-te
3. os.	nes-e-Ø	nes-e-ta	nes-Ø-u, nes-Ø-ú

Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	nes-e-ch	nes-e-ch-o-vě, nes-e-ch-o-va	nes-e-ch-o-m, nes-e-ch-Ø-me, nes-e-ch-Ø-my
2. os.	nes-e-Ø	nes-e-s-ta, nes-e-š-ta	nes-e-s-te, nes-e-š-te
3. os.	nes-e-Ø	nes-e-s-ta, nes-e-š-ta	nes-e-ch-u

Participium perfekta aktiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	nes-Ø-l-Ø	nes-Ø-l-a	nes-Ø-l-i
Femininum	nes-Ø-l-a	nes-Ø-l-e	nes-Ø-l-y
Neutrum	nes-Ø-l-o	nes-Ø-l-e	nes-Ø-l-a

Participium perfekta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	nes-e-n-Ø	nes-e-n-a	nes-e-n-i
Femininum	nes-e-n-a	nes-e-n-ě	nes-e-n-y
Neutrum	nes-e-n-o	nes-e-n-ě	nes-e-n-a

Participium præsenti aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
nes-Ø-a	nes-Ø-úc-i	nes-Ø-úc-e

Participium præterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
nes-Ø	nes-Ø-š-i	nes-Ø-š-e

BERE

Præsens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	ber-Ø-u	běř-e-vě, běř-e-va	běř-e-me, běř-e-m, běř-e-my
2. os.	běř-e-š	běř-e-ta	běř-e-te
3. os.	běř-e-Ø	běř-e-ta	ber-Ø-ú

Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	beř-Ø-vě, beř-Ø-va	beř-Ø-me, beř-Ø- my
2. os.	beř-Ø-i, beř-Ø	beř-Ø-ta	beř-Ø-te
3. os.	beř-Ø-i, beř-Ø	beř-Ø-ta	beř-Ø-te

Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	beř-ie-ch, br-á-ch	beř-ie-ch-o-vě, beř-ie-ch-o-va, br-á-ch-o-vě, br-á-ch-o-va	beř-ie-ch-o-m, beř-ie-ch-Ø-me, beř-ie-ch-Ø-my, br-á-ch-o-m, brá-ch-Ø-me, brá-ch-Ø-my
2. os.	beř-ie-še, br-á-še	beř-ie-š-ta, beř-ie-s-ta, br-á-š-ta, br-á-s-ta	beř-ie-š-te, beř-ie-s-te, br-á-š-te, te, br-á-s-te
3. os.	beř-ie-še, br-á-še	beř-ie-š-ta, beř-ie-s-ta, br-á-š-ta, ta, br-á-s-ta	beř-ie-ch-u, br-á-ch-u

Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	bra-ch-Ø	bra-ch-o-vě, bra-ch-o-va	bra-ch-o-m, bra-ch-me, bra-ch-my
2. os.	bra-Ø	bra-s-ta, bra-š-ta	bra-s-te, bra-š-te
3. os.	bra-Ø	bra-s-ta, bra-š-ta	bra-ch-u

Participium perfekta aktiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	br-a-l-Ø	br-a-l-a	br-a-l-i
Femininum	br-a-l-a	br-a-l-e	br-a-l-y
Neutrum	br-a-l-o	br-a-l-e	br-a l-a

Participium perfekta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	br-á-n-Ø	br-á-n-a	br-á-n-i
Femininum	br-á-n-a	br-á-n-ě	br-á-n-y
Neutrum	br-á-n-o	br-á-n-ě	br-á-n-a

Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
ber-Ø-a	ber-Ø-úc-i > ber-ou-ci	ber-Ø-úc-e

Participium préterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
br-a-v-Ø	br-a-vš-i	br-a-vš-e

PEČE

Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	pek-Ø-u	peč-e-vě, peč-e-va	peč-e-me, peč-e-m, peč-e-my
2. os.	peč-e-š	peč-e-ta	peč-e-te
3. os.	peč-e-Ø	peč-e-ta	pek-Ø-ú

Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	pec-Ø-vě, pec-Ø-va	pec-Ø-me, pec-Ø-my
2. os.	pec-Ø-i, pec-Ø	pec-Ø-ta	pec-Ø-te
3. os.	pec-Ø-i, pec-Ø	pec-Ø-ta	pec-Ø-te

Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	peč-ie-ch	peč-ie-ch-o-vě, peč-ie-ch-o-va	peč-ie-ch-om, peč-ie-ch-me, peč-ie-ch-my
2. os.	peč-ie-še	peč-ie-š-ta, peč-ie-s-ta	peč-ie-š-te, peč-ie-s-te
3. os.	peč-ie-še	peč-ie-š-ta, peč-ie-s-ta	peč-ie-ch-u

Aorist asigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	pek-Ø	pek-o-vě, pek-o-va	pek-Ø-o-m
2. os.	peč-e-Ø	peč-e-ta	peč-e-te
3. os.	peč-e-Ø	peč-e-ta	pek-Ø-u, pek-Ø-ú

Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	peč-e-ch-Ø	peč-e-ch-o-vě, peč-e-ch-o-va	peč-e-ch-o-m, peč-e-ch-Ø-me, peč-e-ch-Ø-my
2. os.	peč-e-Ø	peč-e-s-ta,	peč-e-s-te,

		peč-e-š-ta	peč-e-š-te
3. os.	peč-e-Ø	peč-e-s-ta, peč-e-š-ta	peč-e-ch-u

Participium perfekta aktiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	pek-Ø-l-Ø	pek-Ø-l-a	pek-Ø-l-i
Femininum	pek-Ø-l-a	pek-Ø-l-e	pek-Ø-l-y
Neutrum	pek-Ø-l-o	pek-Ø-l-e	pek-Ø-l-a

Participium perfekta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	peč-e-n-Ø	peč-e-n-a	peč-e-n-i
Femininum	peč-e-n-a	peč-e-n-ě	peč-e-n-y
Neutrum	peč-e-n-o	peč-e-n-ě	peč-e-n-a

Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
pek-Ø-a	pek-Ø-úc-i	pek-Ø-úc-e

Participium préterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
pek-Ø-Ø-Ø	pek-Ø-š-i	pek-Ø-š-e

UMŘE

Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	umř-Ø-u	umř-e-vě, umř-e-va	umř-e-me, umř-e-m, umř-e-my
2. os.	umř-e-š	umř-e-ta	umř-e-te
3. os.	umř-e-Ø	umř-e-ta	umř-Ø-ú

Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	umř-ě-vě, umř-ě-va	umř-ě-me, umř-ě-m, umř-ě-my
2. os.	umř-Ø-i	umř-ě-ta	umř-ě-te
3. os.	umř-Ø-i	umř-ě-ta	

Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	umř-ie-ch	umř-ie-ch-o-vě	umř-ie-ch-o-m
2. os.	umř-ie-še	umř-ie-š-e-ta	umř-ie-š-e-te
3. os.	umř-ie-še	umř-ie-š-e-ta	umř-ie-ch-u

Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	umř-ě-ch	umř-ě-ch-o-vě, umř-ě-ch-o-va	umř-ě-ch-o-m, umř-ě-ch-Ø-me, umř-ě-ch-Ø-my
2. os.	umř-ě-Ø	umř-ě-s-ta, umř-ě-š-ta	umř-ě-s-te, umř-ě-š-te
3. os.	umř-ě-Ø	umř-ě-s-ta, umř-ě-š-ta	umř-ě-ch-u

Participium perfekta aktiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	umř-ě-l-Ø	umř-ě-l-a	umř-ě-l-i
Femininum	umř-ě-l-a	umř-ě-l-e	umř-ě-l-y
Neutrum	umř-ě-l-o	umř-ě-l-e	umř-ě-l-a

Participium perfekta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	umř-ě-n-Ø	umř-ě-n-a	umř-ě-n-i
Femininum	umř-ě-n-a	umř-ě-n-ě	umř-ě-n-y
Neutrum	umř-ě-n-o	umř-ě-n-ě	umř-ě-n-a

Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
umr-Ø-a	umr-Ø-úc-i	umr-Ø-úc-e

Participium präterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
umř-ě-v-Ø	umř-ě-vš-i	umř-ě-vš-e

ZAČNE

Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	za-čn-u	za-čn-e-vě, za-čn-e-va	za-čn-e-me, za-čn-e-m, za-čn-e-my
2. os.	za-čn-e-š	za-čn-e-ta	za-čn-e-te
3. os.	za-čn-e	za-čn-e-ta	za-čn-ú

Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	za-čn-ě-vě, za-čn-ě-va	za-čn-ě-m, za-čn-ě-me, za-čn-ě-my
2. os.	za-čn-i	za-čn-ě-ta	za-čn-ě-te
3. os.	za-čn-i	za-čn-ě-ta	za-čn-ě-te

Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	za-čn-ie-ch	za-čn-ie-ch-o-vě, za-čn-ie-ch-o-va	za-čn-ie-ch-o-m, za-čn-ie-ch-Ø-me, za-čn-ie-ch-Ø-my
2. os.	za-čn-ie-še	za-čn-ie-š-ta, za-čn-ie-s-ta	začn-ie-š-te, za-čn-ie-s-te
3. os.	za-čn-ie-še	za-čn-ie-š-ta, za-čn-ie-s-ta	za-čn-ie-ch-u

Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	za-čě-ch	za-čě-ch-o-vě, za-čě-ch-o-va	za-čě-ch-o-m
2. os.	za-čě-Ø	za-čě-s-ta, za-čě-š-ta	za-čě-s-te, za-čě-š-te
3. os.	za-čě-Ø	za-čě-s-ta, za-čě-š-ta	za-čě-ch-u

Participium perfekta aktiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	za-č-a-l-Ø	za-č-a-l-a	za-č-a-l-i
Femininum	za-č-a-l-a	za-č-a-l-e	za-č-a-l-y
Neutrum	za-č-a-l-o	za-č-a-l-e	za-č-a-l-a

Participium perfekta pasiva (t-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	za-č-a-t-Ø	za-č-a-t-a	za-č-a-t-i
Femininum	za-č-a-t-a	za-č-a-t-ě	za-č-a-t-y
Neutrum	za-č-a-t-o	za-č-a-t-ě	za-č-a-t-a

Participium præsenti aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
za-čn-Ø-a	za-čn-úc-i	za-čn-úc-e

Participium præterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
začen	začenši	začenše

2. Třída

TISKNE

Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	tisk-n-u	tisk-ne-vě, tisk-ne-va	tisk-ne-me, tisk-ne-m, tisk-ne-my
2. os.	tisk-ne-š	tisk-ne-ta	tisk-ne-te
3. os.	tisk-ne-Ø	tisk-ne-ta	tisk-n-ú

Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	tisk-n-ě-vě, tisk-n-ě-va	tisk-n-ě-m, tisk-n-ě-me, tisk-n-ě-my
2. os.	tisk-n-i	tisk-n-ě-ta	tisk-n-ě-te
3. os.	tisk-n-i	tisk-n-ě-ta	tisk-n-ě-te

Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	tisk-nie-ch-Ø	tisk-nie-ch-o-vě, tisk-nie-ch-o-va	tisk-nie-ch-o-m, tisk-nie-ch-Ø-me, tisk-nie-ch-Ø-my
2. os.	tisk-nie-š-e	tisk-nie-š-ta, tisk-nie-s-ta	tisk-nie-š-te, tisk-nie-s-te
3. os.	tisk-nie-š-e	tisk-nie-š-ta, tisk-nie-s-ta	tisk-nie-ch-u

Aorist asigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	tisk-Ø	tisk-o-vě, tisk-o-va	tisk-o-m
2. os.	tišč-e-Ø	tišč-e-ta	tišč-e-te
3. os.	tišč-e-Ø	tišč-e-ta	tisk-Ø-ú

Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	tišč-e-ch	tišč-e-ch-o-vě, tišč-e-ch-o-va	tišč-e-ch-om, tišč-e-ch-me, tišč-e-ch-my
2. os.	tišč-e-Ø	tišč-e-s-ta, tišč-e-š-ta	tišč-e-s-te, tišč-e-š-te
3. os.	tišč-e-Ø	tišč-e-s-ta, tišč-e-š-ta	tišč-e-ch-u

Tvary aoristu sigmatického tvořené od přítomného kmene

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	tisk-nu-ch	tisk-nu-ch-o-vě, tiskn-u-ch-o-va	tisk-nu-ch-om, tisk-nu-ch-me, tisk-nu-ch-my
2. os.	tisk-nu-Ø	tisk-nu-s-ta, tisk-nu-š-ta	tisk-nu-s-te, tisk-nu-š-te
3. os.	tisk-nu-Ø	tisk-nu-s-ta, tisk-nu-š-ta	tisk-nu-ch-u

Tvary aoristu sigmatického tvořené od infinitivního kmene

Participium -l

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	tisk-Ø-l-Ø	tisk-Ø-l-a	tisk-Ø-l-i
Femininum	tisk-Ø-l-a	tisk-Ø-l-e	tisk-Ø-l-y
Neutrum	tisk-Ø-l-o	tisk-Ø-l-e	tisk-Ø-l-a

Participium perfecta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	tišč-e-n-Ø	tišč-e-n-a	tišč-e-n-i
Femininum	tišč-e-n-a	tišč-e-n-ě	tišč-e-n-y
Neutrum	tišč-e-n-o	tišč-e-n-ě	tišč-e-n-a

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
tisk-n-a	tisk-nú-ci	tisk-nú-ce

Participium præterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
tisk-Ø	tisk-Ø-ši	tisk-Ø-še

MINE

Præzens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	mi-n-Ø-u	mi-ne-vě, mi-ne-va	mi-ne-me, mi-ne-m, mi-ne-my
2. os.	mi-ne-š	mi-ne-ta	mi-ne-te
3. os.	mi-ne-Ø	mi-ne-ta	mi-n-Ø-ú

Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	mi-ň-Ø-vě, mi-ň-Ø-va	mi-ň-Ø-me, mi-ň-Ø-my
2. os.	mi-ň-Ø	mi-ň-Ø-ta	mi-ň-Ø-te
3. os.	mi-ň-Ø	mi-ň-Ø-ta	mi-ň-Ø-te

Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	mi-nie-ch-Ø	mi-nie-cho-vě, mi-nie-ch-o-va	mi-nie-ch-o-m, mi-nie-ch-Ø-me, mi-nie-ch-Ø-my
2. os.	mi-nie-š-e	mi-nie-š-ta, mi-nie-s-ta	mi-nie-š-te, mi-nie-s-te
3. os.	mi-nie-š-e	mi-nie-š-ta, mi-nie-s-ta	mi-nie-ch-u

Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	mi-nu-ch-Ø	mi-nu-ch-o-vě, mi-nu-ch-o-va	mi-nu-ch-o-m, mi-nu-ch-Ø-me, mi-nu-ch-Ø-my
2. os.	mi-nu-Ø	mi-nu-s-ta, mi-nu-š-ta	mi-nu-s-te, mi-nu-š-te
3. os.	mi-nu-Ø	mi-nu-s-ta, mi-nu-š-ta	mi-nu-ch-u

Participium perfekta aktiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	mi-nu-l-Ø	mi-nu-l-a	mi-nu-l-i
Femininum	mi-nu-l-a	mi-nu-l-e	mi-nu-l-y
Neutrum	mi-nu-l-o	mi-nu-l-e	mi-nu-l-a

Participium perfekta pasiva (t-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	mi-nu-t-Ø	mi-nu-t-a	mi-nu-t-i
Femininum	mi-nu-t-a	mi-nu-t-ě	mi-nu-t-y
Neutrum	mi-nu-t-o	mi-nu-t-ě	mi-nu-t-a

Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
mi-n-Ø-a	mi-n-Ø-úci	mi-n-Ø-úce

Participium préterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
mi-nu-v-Ø	mi-nu-vš-i	mi-nu-vš-e

3.třída

KRYJE

Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	kry-j-Ø-u > kry-j-Ø-i	kry-je-vě, kry-je-va	kry-je-m, kry-je-me, kry-je-my
2. os.	kry-je-š	kry-je-ta	kry-je-te
3. os.	kry-je-Ø	kry-je-ta	kry-j-Ø-ú

Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	krý-Ø-vě, krý-Ø-va	krý-Ø-me, krý-Ø-my, kry-j-Ø-me
2. os.	krý-Ø, kry-j-Ø	krý-Ø-ta	krý-Ø-te, kry-j-Ø-te
3. os.	krý-Ø, kry-j-Ø	krý-Ø-ta	krý-Ø-te, kry-j-Ø-te

Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	kry-jie-ch-Ø	kry-jie-ch-o-vě, kry-jie-ch-o-va	kry-jie-ch-om, kry-jie-ch-me, kry-jie-ch-my
2. os.	kry-jie-š-e	kry-jie-š-ta, kry-jie-s-ta	kry-jie-š-te, kry-jie-s-te
3. os.	kry-jie-š-e	kry-jie-š-ta, kry-jie-s-ta	kry-jie-ch-u

Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	kry-ch-Ø	kry-ch-o-vě,	kry-Ø-ch-om,

		kry-ch-o-va	kry-Ø-ch-me, kry-Ø-ch-my
2. os.	kry-Ø	kry-Ø-s-ta, kry-Ø-š- ta	kry-Ø-s-te, kry-Ø-š-te
3. os.	kry-Ø	kry-Ø-s-ta, kry-Ø-š- ta	kry-Ø-ch-u

Participium perfekta aktiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	kry-l-Ø	kry-l-a	kry-l-i
Femininum	kry-l-a	kry-l-e	kry-l-y
Neutrum	kry-l-o	kry-l-e	kry-l-a

Participium perfekta pasiva (t-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	kry-Ø-t-Ø	kry-Ø-t-a	kry-Ø-t-i
Femininum	kry-t-a	kry-t-ě	kry-t-y
Neutrum	kry-t-o	kry-t-ě	kry-t-a

Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
kry-j-Ø-ě	kry-j-Ø-úc-i > kry-j-Ø-íc-i	kry-j-Ø-úc-e > kry-j-Ø-íc-e

Participium präterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
kry-v-Ø	kry-vš-i	kry-vš-e

KUPUJE

Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	kupu-j-Ø-u > kupu-j-Ø-i	kupu-je-vě, kupu-je-va, kupu-je-ma	kupu-je-m, kupu-je-my, kupu-je-me
2. os.	kupu-je-š	kupu-je-ta	kupu-je-te
3. os.	kupu-je-Ø	kupu-je-ta	kupu-j-Ø-ú > kupu-j-Ø-í

Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	kupu-j-Ø-vě, kupu-j-Ø-va	kupu-j-Ø-me, kupu-j-Ø-my
2. os.	kupu-j-Ø	kupu-j-Ø-ta	kupu-j-Ø-te
3. os.	kupu-j-Ø	kupu-j-Ø-ta	kupu-j-Ø-te

Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	kup-ová-ch-Ø	kup-ová-ch-o-vě, kup-ová-ch-o-va	kup-ová-ch-om, kup-ová-ch-me, kup-ová-ch-my
2. os.	kup-ová-š-e	kup-ová-š-ta, kup-ová-s-ta	kup-ová-š-te, kup-ová-s-te
3. os.	kup-ová-š-e	kup-ová-š-ta, kup-ová-s-ta	kup-ová-ch-u

Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	kup-ova-ch	kup-ova-ch-o-vě, kup-ova-ch-o-va	kup-ova-ch-om, kup-ova-ch-me, kup-ova-ch-my
2. os.	kup-ova-Ø	kup-ova-s-ta, kup-ova-š-ta	kup-ova-s-te, kup-ova-š-te
3. os.	kup-ova-Ø	kup-ova-s-ta, kup-ova-š-ta	kup-ova-ch-u

Participium -l

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	kup-ova-l	kup-ova-la	kup-ova-li
Femininum	kup-ova-la	kup-ova-le	kup-ova-ly
Neutrum	kup-ova-lo	kup-ova-le	kup-ova-la

Participium perfecti passivi (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	kup-ová-n	kup-ová-na	kup-ová-ni
Femininum	kup-ová-na	kup-ová-ně	kup-ová-ny
Neutrum	kup-ová-no	kup-ová-ně	kup-ová-na

Participium praesentis activi (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
kupu-j-ě	kupu-j-úc-i > kupu-j-íc-i	kupu-j-úc-e > kupu-j-íc-e

Participium praeteriti activi (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
kup-ova-v-Ø	kup-ova-vš-i	kup-ova-vš-e

4. třída

PROSÍ

Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	pro-š-Ø-u > pro-š-i; pros-í-m	pros-í-vě, pros-í-va	pros-í-me, pros-í-m, pros-í-my
2. os.	pros-í-š	pros-í-ta	pros-í-te
3. os.	pros-í-Ø	pros-í-ta	pros-Ø-ie

Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	pros-i-vě, pros-i-va, pros-Ø-vě, pros-Ø- va	pros-i-m, pros-i-me, pros-i-my, pros-Ø-me, pros-Ø-my
2. os.	pros-i-Ø, pros-Ø	pros-i-ta, pros-Ø-ta	pros-i-te, pros-Ø-te
3. os.	pros-i-Ø, pros-Ø	pros-i-ta, pros-Ø-ta	pros-i-te, pros-Ø-te

Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	pros-ie-ch-Ø	pros-ie-ch-o-vě, pros-ie-ch-o-va	pros-ie-ch-o-m, pros-ie-ch-Ø-me, pros-ie-ch-Ø-my
2. os.	pros-ie-š-e	pros-ie-š-ta, pros-ie-s-ta	pros-ie-š-te, pros-ie-s-te
3. os.	pros-ie-š-e	pros-ie-š-ta, pros-ie-s-ta	pros-ie-ch-u

Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	pros-i-ch-Ø	pros-i-ch-o-vě, pros-i-ch-o-va	pros-i-ch-o-m, pros-i-ch-Ø-me, pros-i-ch-Ø-my
2. os.	pros-i-Ø	pros-i-s-ta, pros-i-š-ta	pros-i-s-te, pros-i-š-te
3. os.	pros-i-Ø	pros-i-s-ta, pros-i-š-ta	pros-i-ch-u

Participium -l

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	pros-i-l-Ø	pros-i -l-a	pros-i -l-i
Femininum	pros-i-l-a	pros-i -l-e	pros-i -l-y
Neutrum	pros-i -l-o	pros-i -l-e	pros-i -l-a

Participium perfekta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	proš-e-n-Ø	proš-e-na	proš-e-ni
Femininum	proš-e-na	proš-e-ně	proš-e-ny
Neutrum	proš-e-no	proš-e-ně	proš-e-na

Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
pros-Ø-ě	pros-Ø-iec-i	pros-Ø-iec-e

Participium präterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
pros-i-v-Ø	pros-i-v-š-i	pros-i-v-š-e

TRPÍ

Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	trp-Ø-u > trp-Ø-i, trp-i-m	trp-i-vě, trp-i-va	trp-i-m, trp-i-me, trp-i-my
2. os.	trp-i-š	trp-i-ta	trp-i-te
3. os.	trp-i-Ø	trp-i-ta	trp-Ø-ie

Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	trp-i-vě, trp-i-va, trp-Ø-vě, trp-Ø-va	trp-i-m, trp-Ø-me, trp-Ø-my
2. os.	trp-i-Ø, trp-Ø	trp-i-ta, trp-Ø-ta	trp-i-te, trp-Ø-te
3. os.	trp-i-Ø, trp-Ø	trp-i-ta, trp-Ø-ta	trp-i-te, trp-Ø-te

Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	trp-ie-ch-Ø	trp-ie-ch-o-vě, trp-ie-ch-o-va	trp-ie-ch-o-m, trp-ie-ch-Ø-me, trp-ie-ch-Ø-my
2. os.	trp-ie-š-e	trp-ie-š-ta, trp-ie-s-ta	trp-ie-š-te, trp-ie-s-te
3. os.	trp-ie-š-e	trp-ie-š-ta, trp-ie-s-ta	trp-ie-ch-u

Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	trp-ě-ch-Ø	trp-ě-ch-o-vě, trp-ě-ch-o-va	trp-ě-ch-o-m, trp-ě-ch-Ø-me, trp-ě-ch-Ø-my
2. os.	trp-ě-Ø	trp-ě-s-ta, trp-ě-š-ta	trp-ě-s-te, trp-ě-š-te
3. os.	trp-ě-Ø	trp-ě-s-ta, trp-ě-š-ta	trp-ě-ch-u

Participium perfekta aktiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	trp-ě-l-Ø	trp-ě-l-a	trp-ě-l-i
Femininum	trp-ě-l-a	trp-ě-l-e	trp-ě-l-y
Neutrum	trp-ě-l-o	trp-ě-l-e	trp-ě-l-a

Participium perfekta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	trp-ě-n-Ø	trp-ě-n-a	trp-ě-n-i
Femininum	trp-ě-n-a	trp-ě-n-ě	trp-ě-n-y
Neutrum	trp-ě-n-o	trp-ě-n-ě	trp-ě-n-a

Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
trp-Ø-ě	trp--iec-i > trp--íc-i	trp-iec-e > trp-íc-e

Participium préterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
trp-ě-v-Ø	trp-ě-vš-i	trp-ě-vš-e

5. třída

SÁZÍ

Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	sáz-ě-j-u > sáz-ě-j-í	sáz-ie-vě	sáz-ie-me
2. os.	sáz-ie-š	sáz-ie-ta	sáz-ie-te
3. os.	sáz-ie-Ø	sáz-ie-ta	sáz-ě-j-ú > sáz-ě-j-í

Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	sáz-ě-j-vě, sáz-ě-j-va	sáz-ě-j-me, sáz-ě-j-my
2. os.	sáz-ě-j-Ø	sáz-ě-j-ta	sáz-ě-j-te
3. os.	sáz-ě-j-Ø		

Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	sáz-ie-ch-Ø	sáz-ie-ch-o-vě, sáz-ie-ch-o-va	sáz-ie-ch-o-m, sáz-ie-ch-Ø-me, sáz-ie-ch-Ø-my
2. os.	sáz-ie-š-e	sáz-ie-s-ta, sáz-ie-š-ta	sáz-ie-s-te sáz-ie-š-te
3. os.	sáz-ie-š-e	sáz-ie-s-ta, sáz-ie-š-ta	sáz-ie-ch-u

Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	sáz-ě-ch-Ø	sáz-ě-ch-o-va, sáz-ě-ch-o-vě	sáz-ě-ch-o-m, sáz-ě-ch-me, sáz-ě-ch-my
2. os.	sáz-ě-Ø	sáz-ě-s-ta, sáz-ě-š-ta	sáz-ě-s-te, sáz-ě-š-te
3. os.	sáz-ě-Ø	sáz-ě-s-ta, sáz-ě-š-ta	sáz-ě-ch-u

Participium -l

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	sáz-a-l-Ø	sáz-a-l-a	sáz-ě-l-i
Femininum	sáz-a-l-a	sáz-a-l-e	sáz-a-l-y
Neutrum	sáz-a-l-o	sáz-a-l-e	sáz-a-l-a

Participium perfekta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	sáz-á-n-Ø	sáz-á-n-a	sáz-ie-n-i
Femininum	sáz-á-n-a	sáz-á-n-ě	sáz-á-n-y
Neutrum	sáz-á-n-o	sáz-á-n-ě	sáz-á-n-a

Participium prézentu aktiva (nt-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
sáz-ěj-e	sáz-ěj-úc-i > sáz-ěj-íc-i	sáz-ěj-úc-e > sáz-ěj-íc-e

Participium präterita aktiva (s-ové)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
sáz-a-v-Ø	sáz-ě-vš-i	sáz-ě-vš-e

DĚLÁŠ

Prézens

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	děl-aj-u, děl-á-m	děl-á-vě, děl-á-va	děl-á-me, děl-á-m, děl-á-my
2. os.	děl-á-š	děl-á-ta	děl-aj-te
3. os.	děl-á	děl-á-ta	děl-aj-ú

Imperativ

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	-	děl-aj-vě, děl-aj-va	děl-aj-me, děl-aj- my
2. os.	děl-aj-Ø	děl-aj-ta	děl-aj-te
3. os.	děl-aj-Ø	děl-aj-ta	děl-aj-te

Imperfektum

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	děl-aj-ie-ch-Ø	děl-aj-ie-ch-o-vě, děl-aj-ie-ch-o-va	děl-aj-ie-ch-o-m, děl-aj-ie-ch-Ø-me, děl-aj-ie-ch-Ø-my
2. os.	děl-aj-ie-š-e	děl-aj-ie-š-ta, děl-aj-ie-s-ta	děl-aj-ie-š-te, děl-aj-ie-s-te
3. os.	děl-aj-ie-š-e	děl-aj-ie-š-ta, děl-aj-ie-s-ta	děl-aj-ie-ch-u

Tvary imperfekta tvořené od přítomného kmene

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	děl-á-ch	děl-á-ch-o-vě, děl-á-ch-o-va	děl-á-ch-o-m, děl-á-ch-me, děl-á-ch-my
2. os.	děl-á-še	děl-á-š-ta, děl-á-s- ta	děl-á-š-te, děl-á-s- te
3. os.	děl-á-še	děl-á-š-ta, děl-á-s- ta	děl-á-ch-u

Tvary imperfekta tvořené od infinitivního kmene

Aorist sigmatický

	Singulár	Duál	Plurál
1. os.	děl-a-ch-Ø	děl-a-ch-o-vě, děl-a-ch-o-va	děl-a-ch-o-m, děl-a-ch-Ø-me, děl-a-ch-Ø-my
2. os.	děl-a-Ø	děl-a-s-ta, děl-a-š-ta	děl-a-s-te, děl-a-š-te
3. os.	děl-a-Ø	děl-a-s-ta, děl-a-š-ta	děl-a-ch-u

Participium perfekta pasiva (l-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	děl-a-l-Ø	děl-a-l-a	děl-a-l-i
Femininum	děl-a-l-a	děl-a-l-e	děl-a-l-y
Neutrum	děl-a-l-o	děl-a-l-e	děl-a-l-a

Participium perfekta pasiva (n-ové)

	Singulár	Duál	Plurál
Maskulinum	děl-á-n-Ø	děl-á-n-a	děl-á-n-i
Femininum	děl-á-n-a	děl-á-n-ě	děl-á-n-y
Neutrum	děl-á-n-o	děl-á-n-ě	děl-á-n-a

Participium pręzentu aktiva (nt-ovę)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
děl-aj-e	děl-aj-úc-i	děl-aj-úc-e

Participium pręterita aktiva (s-ovę)

Singulár maskulina, neutra	Singulár feminina, neutra	Plurál
děl-a-v-Ø	děl-a-vš-i	děl-a-vš-e

2. Převodník zkratk

Pro citování pramenů jsme užívali zkratky dle Úvodní stati ke staročeskému slovníku. Převodník vádíme ve schématu: původní zkratka → zkratka dle Úvodní stati. V závorce jsou uvedeny časové vrstvy původu památek: [A] = památka pocházející z období do roku 1300, [B] = památka pocházející z období do roku 1350, [C] = památka pocházející z období do roku 1380, [D] = památka pocházející z období do roku 1410, [E] = památka pocházející z období do roku 1450, [F] = památka pocházející z období do roku 1500.

CisMn → CisMnich [A] – cisiojan
Mnichovský

Greg → GlosŘeh [A] – glosy
Svatořehořské

MVerb → GlosMV [A] – čes. glosy v
lat. výkladovém slovníku zv. Mater
verborum

PísHosp → PísHosp [A] – píseň
Hospodine, pomiluj ny; počestěné znění
písně stsl. (čes. redakce)

ŽGloss → ŽaltGlosMuz [A] – žaltář
Glosovaný muzejní (s kantiky) z konce
13. stol.

Alx – Alexandreida, epická báseň o
Alexandru velikém z konce 13. n. zač.
14. stol

- AlxB → AlxB [B]

- AlxBM → AlexBud [B]

- AlxH → AlxH [B]

- AlxM [B]

- AlxV → AlxV [B]

- AlxŠ [B]

ApD → LegApD [B] – zlomky
veršované legendy o apoštolích, Rkp:
LegApD

Dal – veršovaná česká kronika tak
řčeného Dalimila z poč. 14. stol.

- DalC → DalC [B]

- DalH → DalH [B]

- DalJ [B]

- DalJeš [B]

- DalV (vídeňský rukopis)

EvSeitst → EvSeit [B] – evangeliář
Seitenstettenský z 1. pol. 14. stol.

Jid → LegJid [B] – zlomky veršované
legendy o Jidášovi z doby brzo po r.
1306

LMar → LegMar [B] – zlomek
veršované legendy o Panně Marii z
doby ok. 1300

Pil → LegPil [B] – zlomek veršované
legendy o Pilátovi z poč. 14. stol.

Rožmb → Rožmb [B]

ŽBrn → ŽaltB [B] – zlomek žaltáře
Brněnský z 1. pol. 14. stol.

ŽKlem → ŽaltKlem [B] – žaltář
Klementinský z 1. pol. 14. stol.

ŽWittb. → ŽaltWittb [B] – žaltář
Wittenberský (nejstarší zápis úplného
překlada, vepsaný interlineárně do
žaltáře lat.)

LegAdam [C] – zlomek veršované
skladby Život Adama a Evy neboli O
prvotním hříchu

AnsJist → AnsJist [C, D]

AnsOp → AnsOpat [C, D]

Baw → Baw [C, D] – tzv. sborník
hraběte Baworowského, obsahující
epické skladby verš. i proz.

BibIF [C]

Comest → Comest [C] – Petr z Troyes
(zvaný též Comestor, Manducator),
Historia scholastica

EvOl → EvOl [C] – evangeliář
Olomoucký, obsahující vedle epistol a
evang. čtení též rituál klarisek na Veliký
pátek

EvZimn → EvZimn [C] – „Čtenie
zimnieho času“, evangeliář obsahující

evang. čtení od 1. nděle adventní až po
Nanebevstoupení Páně

Hrad. → Hrad [C] – Hradecký rukopis,
sborník veršovaných skladeb z 60. let
14. stol.

- HradUmuč [C]

Jeron → Jeron [C] – O svatém
Jeronymovi knihy troje (tj. tři epištoly:
Eusebii epistola de morte Hieronymi;
Augustini de magnificentiis beati
Hieronymi; Cyrilli, episcopi
Hierosolymitani, de miraculis
Hieronymi; vesměs podvrhy ze 14.
stol.)

- JeronMus. → JeronM [C]

Kat. → LegKat [C] – veršovaná legenda
o sv. Kateřině („Život svaté Kateřiny“,
též zv. Stockholmská n. Velká) z 2. pol.
14. stol.

Krist → Krist [C] – prozaický Život
Krista Pána, volně zprac. podle lat.
předloh

Mast → Mast [C] - Masticák, zlomky
divadelní hry velikonoční z 1. pol. 14.
stol.

- MastDrk → MastDrk [C]

Nikod → Nikod [C] – Čtenie
Nikodemovo, proz. zpracování
apokryfní látky z 2. pol. 14. stol.

Otc → Otc [C] – Životy svatých Otců, překlad lat. sbírky legend a poučných výkladů o životě a učení starokřesťanských poustevníků a poustevnic (zv. „Vitae patrum“)

- Otc → OtcB [C]

HradLiš [C]

PasM [C] – zlomek pasionálu Muzejní z 2. pol. 14. stol.

PasKlemA [C] – Pasionál Klementinský z r. 1395

Pulk → Pulk [C] – Přibík Pulkava z Radenína, Kronika králů českých

PulkLit → PulkLit [C] – tč. nezvěstný (dř. Litoměřice, bisk. knih.)

ŘádZem – Řád práva zemského (Ordo iudicii terrae) z 2. pol. 14. stol.

- Řádpz → ŘádZemA [C]

Tand → Tand [C] – Tandariáš a Floribella, epická veršovaná skladba zprac. podle předlohy něm. básníka Pleiera „Tandarois und Flordibell“

Trist → Trist [C] – Tristram a Izalda, veršovaný román přel. a upr. podle něm. skladeb Eilharta von Oberge, Gottfrieda Strassburského a Heinricha z Freiberga

Vít [C] – tzv. Svatovítský rukopis, smíšený sborník prací veršovaných i

prozaických, zejm. náboženských, modliteb apod.

Alb → AlbRáj [D] – Ráj duše, sborník obsahující stč. zpracování traktátu *Paradisus animae*, připisovaného Albertu Velikému, a dalších skladeb náboženskovo-vzdělávacích a mystických

Alxp → AlexPovT [D] – Kronika o narození velikého Alexandra Makendonského i tudíž o všech skutcích jeho. Plzeň

Apoll → ApolP [D]

Bel → Bel [D] – Beliál, „pekelný román“ Jakuba z Teramu, přel. z lat. na zač. 15. stol.

BiblJ → GlosProrOl [D] – če. glosy v lat. textu Proroků (nářeč. prvky morav.)

BiblKlemNZ [D] – Nový zákon glosovaný (glosy prvního písaře opravují zastaralé tvary)

BřezSnář [D] – Kniehy snového vykládanie (Snář); překl. a úprava lat. předlohy z poč. 15. stol.

Gesta [D] – *Gesta Romanorum*, sbírka stručných povídek (*exempla*) s připojeným alegorickým náboženskomravním výkladem (překlad z lat.)

- GestBř → GestaB [D]

Hlah → BiblHlah [D] – česká bible psaná hlaholským písmem podle předlohy psané latinkou (zachován jen 2. díl, 1 Par-Sir)

Hod → HodKap [D] – Hodiny ot svaté Mařie a jiné skladby náboženského obsahu, připsané v rkpe žaltáře Kapitulního

Hug → Hugo [D] – Knížky Hugovy o připravení svého srdce (vl. Gerhard z Lutychu, De preparatione cordis); asi překl. Matěje Prostějovského z rozhr. 14. a 15. stol.

Koř → BiblKoř [D] – Nový zákon Kořečkův (pořadí knih místy odchylné od Vulgáty)

Kruml → Kruml [D] – Krumlovský sborník prozaických skladeb náboženských a mravoučných ze zač. 15. stol.

Lit → BiblLit [D] – bible Litoměřická (jednosvazková)

Lucid → Lucid [D] – Lucidář (Lucidarius, Elucidarius), čes. zpracování lat. kompendia rozmanitých vědomostí (podle něm. úpravy !Maister Elucidarius“, von den wunderbern sachen der welt“)

LyraMat [D] – Mikuláš z Lyry (Nicolaus de Lyra), Výklad na evangelium Matoušovo (překl. z lat.)

Mand → CestMand [D] – cestopis tzv. Mandevilla (z něm. vzdělání Otty von Diemeringen přel. do čes. Vavřinec z Březové)

Mill → CestMil [D] – Marko Polo, Milión (překl. lat. zpracování Pipinova)

ML → ModlLeg [D] – sborník modliteb, legen a jiných náboženských skladeb z kon. 14. stol.

OI → BiblOI [D] – bible Olomoucká; Lredakce, mladší verze.

Orloj – Jindřich Suso, Orloj věčné moudrosti (překlad nábož. vzdělavatelného spisu Horologium aeternae sapientiae)

- Orl → OrlojA [D]

OpMus → OpatMuz [D] – sborník Opatovicko-muzejní (též Opatovický), obsahující různé skladby proz. i verš.

Podk [D] – Podkoní a žák, veršovaná satira z konce 14. stol.

Prokop [D] – zlomek mladší prozaické legendy o sv. Prokopovi (předklad lat. Vita s. Procopii maior)

Pror → Pror [D] – překlad proroků Izaiáše, Jeremiáše a Daniela z konce 14. stol.

Smil Přísl Výb → PříslFlaš [D] – sbírka přísloví připisovaná Smilu Flaškovi z Pardubic

Solf [D] – Solfernus, „pekelný román“
(Processus Satanae)

ŠtítBud → ŠtítBes [D] – Řeči besední
(náboženskovzdělávatelné výklady o
základech křesťanské věrouky ve formě
rozmluv dětí s otcem)

ŠtítKlem [D] – štítenský sborník
Klementinský (1. redakce souboru
náboženskovzdělávatelných výkladů)

ŠtítMuz [D] – štítenský sborník
Muzejní (opis 3. redakce souboru
náboženskovzdělávatelných výkladů)

ŠtítOp. → ŠtítOpat [D] – štítenský
sborník Opatovický (výběr z 3. redakce
souboru, pořízený pro dceru Anežku,
tedy 4. redakce; obsah v. J. Bebauer, o.
c. 29-32)

Štít Pař → ŠtítPař [D] – Tomáše ze
Štítného Řeči besední v úpravě Petra
Chelčického

Štít. ř. → ŠtítSvát [D] – Řeči nedělní a
sváteční (z pův. dvou svazků dochován
neúplně jen jeden, obsahující výklady
na neděle a svátky od adventu do
velikonoc včetně)

ŠtítVyš → ŠtítVyš [D] – štítenský
sborník Vyšehradský

Táb → TábZl [D] – Tábořské zlomky
(nějaké veršované skladby, snad
žakovské) z konce 14. stol.

Tkadl → Tkadl [D] – Tkadleček aneb
Rozmlouvání mezi žalobníkem a
Neštěstím, aleg. prozaická skladba
volně zpracovaná podle něm. skladby
Jana ze Žatce „Ackermann aus
Böhmen“ na zač. 15. stol.

Troj → Troj [D] – Kronika Trojanská,
volný překlad, popř. úprava lat.
předlohy Guidona de Columnis
„Historia destructionis Troiae“ z kon.
14. stol.

Výb → VýbMat [D] – 1. Výbor z
literatury české. Díl první. Od
nejstarších časů až do počátku XV.
století

ŽKap → ŽaltKap [D] – žaltář Kapitulní
z konce 14. stol.

HusPost. → HusPost [E] – Postila aneb
Vyloženie svatých čtení nedělních

SequD → SekvOpav [E] – sekvenciář
(nebo hymnář) Opavský, sbírka lat.
hymnů s meziřádkovými čes. glosami z
r. 1418

Kladr → BiblKladr [E] – bible
Kladrubská (též Bořkova)

LékFrant → LékFrant [E] – rukopisné
sborníky pojednání lékařských, ale také

astronomických aj. (sestavené
neznámým františkánem)

LékRhaz [E] – Rhazesovo Ranné
lékařství, zpracování lat. předlohy
dosud bezpečně nezjištěné (snad Rogeri
Chirurgia)

MamV. → MamVíd [E] – mamotrekt
Vídeňský, lokální

Veleš → SlovVeleš [E] – abecední lat.-
čes. slovník, tzv. Velešínův, z r. 1458

AlchAnt → AlchAnt [F] – Alchymie
Antonia z Florencie (překlad z lat.)

ChelčP. → ChelčPost. [F]

Chir → LékChir [F] – Lékařství ranné
(Chirurgia) z kon. 15. stol.

LékChirB [F]

KázLeg [F] – sbírka kázání založených
na legendách

PasKal [F]

RokycPostKř → RokPostK [F] – Postila
(té

SlovBoč [F] – lat. – čes., tzv.
Bohemarius minor, z 2. pol. 14. stol.

Hab → ž Kniehy výkladov n.
Vejkldové čtení svatých)

Další:

BartD, Brig, LékB, MamA, Modl,
ODub, Perw, Rol, Rúd, Řádpz →
ŘádZem, Sequ → Sekv, Štít. uč.